

• *Törvényt ülünk*  
Tanulmányok ◀

•

•

•

## MAGYAR MENTALITÁSOK, MAGYAR IRODALMAK

Az igazságok örökké elnyűttek és örökké modernekek. A kiegyensúlyozott életben altató papolás a törvények igaza, de a problémák idején a megélés frissességével rebbenünk fel iszonyatos erejére. A kiépítettség és szervezettség hengerelt pályáján kispolgárian nyűgösködünk apró göröngyökkel, és sértődötten utasítunk rendre mindenkit, aki elnyűtt igazságok unalmával akar bennünket maradvivá bénítani. De ha kérészetünk néhanapján véresen összeomlik felettünk valami emberi, felfedezzük az élet által megárasztott törvényeket. Furcsa emberi örök kényszer az építés. Bosszantóan üres kongás a fülünkben, míg össze nem roppan bennünk és felettünk valami, ami mindig volt. Iskolásan unalmas Sziszüphosz meséje, csak akkor lesz véresen igaz, ha lezúdult sziklánkhoz újból és örökké hozzáfeszítjük hátunkat, hogy célhoz erőszakoljuk.

Egy ország, ahol leomlottak a régi falak, ott categoricus imperativus az építés. Az újraépítés nemcsak létkérdés, az élet reflexmozgása, hanem célratörő szellemi erőfeszítés – az egyazon életközösség erkölcsi parancsa. Az építés szent dühének lelki komplexuma minden téglát belekövetel az új falakba. Minden energiát ott akar látni ragasztékul az emelkedő építményben. Nem tételes törvények, nem paragrafusok kényszerítik ki ezt az adót: a közvélemény gigászi súlya befolyásolja az érzelmet, alakít gondolatot és robbant ki akaratot.

Minden életnek megvan a maga formája és törvénye. És nem ismerek komoly irodalmat, amely nem az élet talajából nőne ki. A törzsmagyar irodalmat sem lehet másképpen elképzelni, mint amely a mindenkori életben gyökerezik. Ez az élet most az építéshez köt minden szellemi mozgalmat. Az egész közösségnek lelki komplexuma leköti az irodalmat is oda, ahol minden energiának érvényesülnie kell. Ez a feltétlen nagy önparancs elbotoz minden olyan mozdulatot, amely ebből az egyenesvonalúságból kitör. Megvesszőz minden olyan felfogást, amely ha tiszta is és becsületes, de más az érdeklődési köre, mint a nemzet építőmunkájának. Gyanúsak a nagy és átfogó gondolatok, még ha valaki nem is éppen a sorból kiállva prédikálja azokat.

•

A lázas és sürgős építés szent monomániájától energiát von el minden más érzelem- és értelemkör. A közös lendület megzökkenítője pedig a kiközösítettek magányos rendházába kerül. A falromboló gyanúja alatt áll mindenki, aki megkívánja a külön menetelést emberi közösségeket átfogó eszmék felé. Építeni: ez a szellem, ez az érzés, ez a közös akarat. Ez az élet: a törzsmagyarok élete.

Az irodalomnak az élet a méhe. Vajon lehetne elképzelni örök értékeket, örök kijelentéseket, örök törvények hozását az életbe való belegyökerezés nélkül? Az irodalom ott áll az élet vizeinek zúgásában, és ítéletet hirdet az élt örök perében. A peranyagot az élet szolgáltatja. S a törzsmagyaroknál az építés nagy színjátéka folyik. Akár nemmel, akár igennel, de benne áll az irodalom az élet vizében, és önkénytelenül a törzsmagyar élet nedvei keringenek benne.

Mi itt a Vajdaságban más életet élünk. Mi nem lehetünk a kötöttelviség emberei. A mi kisebbségi életünk parancsa az adott eszközökkel elérhető legnagyobb jog és legnagyobb kultúra, s ide bennünket csak a szabadelvűség útja vezet. Ha hisszük és valljuk, hogy az élethez itt jogunk van, akkor senki mástól nem tagadhatjuk meg az élet jogát. Ha állítjuk és vitatjuk, hogy itt emberi jussunk az életés levegő, akkor azt csak azzal indokolhatjuk, hogy mindenkinek egyformán jussa az. Nekünk a hívők hitével kell hirdetnünk, hogy közösségünk minden viszonyában minden ember egyformán ember – s lehetne-e azt mondanunk az önmagunknak ártás vádja nélkül, hogy az emberség boldog joga csak bizonyos fajtájúaknak érdemjeles kiváltsága. Ha hitelünk van arra, hogy a mi nyelvünk, a mi életünk, lehetne-e másoktól az emberségnek ezt a legelemibb velejáróját az öncsonkítás félelme nélkül megtagadni? Ha azt hirdetjük, hogy kultúránk elvitathatatlanul ősi kincsünk, akkor nem adhatunk mások kultúrájára kényszerzubzonyokat, hanem hinnünk kell az egyforma érvényesülés egyazon lehetőségében. Ha hisszük, hogy irodalmunk kultúránk virága, akkor ártó botokkal nem csapkodhatjuk le a többi virágok fejét, mert azok más színűek, de küzdenünk kell érte, hogy minden virágnak porhanyós földje, májusi esője, s magához növesztő pazar napja legyen. Ha a mi életünknek a szabad megnyilatkozás téres levegője és az akadálytalan összefogás biztos fóruma kell, akkor nem lehetünk temetőcsőszei mások emberi szabadságainak.

•

Igen, nekünk minden problémánkban egyedüli nagy fegyverünk a legmélyebben és legátfogóbban emberi gondolat. Ezek a gondolatok harcolnak értünk, ezeket a gondolatokat szegezzük mindenki ellen, aki el akarja előlünk ácsolni a napot a sötétség barakkjaival.

Átkaroló nagy emberi igazságok azok, amelyek bennünket itt mindenki máshoz hasonló emberekké tehetnek. Az emberi élet meleg közössége, minden előítélettől felszabadító gondolatok, mindenkit általjáró nagy érzések és egymáshoz terelő nagy cselekedetek lendíthetnek csak fel bennünket az élet csúcsára. Ez a lelkiség nem mondvascinált jeleknek sebtében összekapkodott foglalata, hanem vajdasági magyar életünknek kényszerű függvénye. Nekünk élet kell, tökéletes élet és a mi éltünk kifejlését nem lehet kölcsönzött elvekkel siettetni. A mi életünk sokkal inkább küzdelem, mint bármelyik más élet, és bennünket e küzdelemben mindenki mással szemben a legmélyebben és legátfogóbban emberi gondolatok védhetnek meg. Csak ezek lehetnek oltalmazóink abban a feltevésben is, hogy kisebbségünk partjait a nagyobboknak ragadó árja hordja el. Csak ezeket és ilyeneket lehet fegyverül ellene szegezni annak, aki bennünket kisebbségünkben kisebbiteni akar.

Igen, ez a mi életünk lelki felüléptménye. Ez az égbolt az, amely fölénk kell, hogy feszüljön, mert különben nem lesz helye a kigyulladni vágyó csillagoknak. Ez a mi lelkiségünk főmotívuma, amely életünk szimfóniájában mindig visszatér, hogy egésszé fűzze ezerhangú létünket.

Ennek a lelkiségnek kialakítása és öntudatosá tétele fog nekünk illő fegyvert adni céljaink megvilágítására. Nem lehet régi fegyverekkel élni az új harcokban. Ezek az új harcok javában állanak, s ami életünk emberien tiszta voltáért tette készen harci figyelésbe kell feszülnünk.

Ez a lelkiség és ez a lelki készenlét döntően befolyásolja életünket. Kiütődik, kiszínesedik, kivirágzik életünk minden pillanatában. És ha az irodalom az életben gyökerezik, akkor a vajdasági magyar életnek oly irodalmat kell magából kitermelnie, amely ennek az életnek törvényeit kodifikálja. A mi vajdasági életünk speciális magyar élet speciális törvényekkel. És irodalmunknak ebben a magyar életben kell gyökeret vernie, s ennek a törvényeit kinyilatkoztatnia.

Ma mindnyájan tudjuk, hogy nem a panyókás mente, nem a zsinórborítás, nem a kócsagtollas főveg külsősége minősít valakit magyarrá, hiszen ma egyikünk sem jár ebben a ruhában. A magyar irodalmat sem a kukoricás és búzás láncok, rossz utak, a lusta Tisza teszik vajdaságivá, sem pedig azok a külső jegyek, melyek Bácskává állítják össze képzeletünkben ezt a földet, hanem mindenekelőtt az az átfogó és készenlétben álló lelkiség, amely nekünk az életért való harcunkban fegyverül kínálkozik.

A mi fejlődésünk nem a kölcsönzés és utánzás könnyen lepatogzó vásári fénymázába ágyazódik, de az átfogó nagy lelkiségbe, amellyel itt minden magyarnak vértézve kell lenni.

Ahol más a lelkiség, más az irodalom. A mi magyarságunk más életet gyümölcsozik, mint a törzsmagyarság, s ezért öntudatosan és őszintén ki kell alakítanunk a magunk lelki tartalmát, és megállapítani irodalmunk külön fejlődési irányát.

Ha ez az irány külön ágra szakadást jelent, ezért sem titkolódní, sem elpirulni nem kell.

A magyarság, ha egyetlen nagy kategória is – de nyilvánvalóan különböző életföltételek mellett, különböző étellel reagál.

•

## ÜNNEPI BESZÉD A SZTÁRIBECSEJI MAGYAR NÉPKÖR HATVANÉVES JUBILEUMI DÍSZKÖZGYŰLÉSÉN

Bácskának gazos, töretlen ugara egykedvű ásítással várja a porból felemelkedés ünnepének rakétázó fényességeit. Ennek az ugnak nincsen indulata, nincs túllendülő szeretete, nincs orgyilkos gyűlölete. Örökölt természete a süketnéma lomhaság, a pocsolyás lanyhaság, amelybe a lelkesség magasba lendült fényei a rémület sistergésével hullanak és halnak bele.

Akinek van hite és akarata, hogy a porból felröppenjen, abba belesongat a megdöbbenés, ha érzi a nehézkedés torzan megnövekedett törvényét, ennek a talajnak porba húzó erejét.

Ez a föld nem adott alánk hegycsúcsokat, hogy az égbe érjünk, s az ég nincs olyan magasán felette, hogy visszarántó erejével el ne érne.

Ennek a fájdalmas tragédiának örökkévaló sírója, a mi korunk poétája, Ady Endre sohasem látta e tájnak arany kalászatát, búzavirágát, égő pipacsát. Őt ennek a földnek lehúzó, altató elhantoló lelke riasztotta éjféli borzongós kísértéssel.

Ez a Tisza-part a nagyot akaróknak és nagyot merőknak megrokkantója. A Tisza-parton mit keresek? – kérdezte a nagy magyar vateszi viaskodásában a magyar ugarral.

És mi mindnyájan a Tisza-parton mit keresünk?

Itt vagyunk és hiszünk Petőfi Tiszájában. Abban a Tiszában, amely tengerré dagadva rohan át a rónán, és zúgva-bögve töri meg a gátat. Abban a Tiszában, amely kitör a lomhaság megáporodott medréből, és a felszabadító cselekvés habzsoló hódítási vágyával zúdul a parttalan rónára, hogy elnyelje a világot.

Itt vagyunk, és amikor érezzük ennek a földnek megrokkantó erejét, a meglendülő Tiszának ösereje biztat bennünket.

És ez az öserő már teremtett maradandó értékeket.

Ezelőtt 60 évvel volt a Tiszának egy gátőre, Lázár József volt a neve. Zsinóros fekete dolmányt, fekete magyar nadrágot, csizmát viselt, és tollas kalpagot a fején.

A Tisza különös fényeket gyújtott ki ennek a feketébe öltözött embernek szemében. Ott örködött a Tisza partján, s a Tisza hálából őt tette teremtő öserejének eszközévé.

60 évvel ezelőtt Lázár József hirdette: az egyet hívőknek s egyet vallóknak össze kell fogniok, hogy megáradt akaratukkal áttörjék a célok kemény kapuját; hirdette: össze kell fognunk, hogy ideáink életerős folytonossága a közönybe ne szakadjon. Kongatott: gyertek ásóval, kapával, zsákokkal, rőzsével megmenteni, körültölteni és ápolni emberi jussunkat: a kultúránkat. Hirdette és tette. Ő alapította 60 évvel ezelőtt a Magyar Népkört.

Egy kapányi porhanyós földet vágott a termésre nem törött bácskai talajban. Elültetett ezen a kapanyomon egy eszmét, amely megterebélyesedve 60. évét ünnepli. Megsokasította azt a lángot, amelyet az ismeretlen elrendelés az ő egyszerű tűzhelyén gyújtott fel. A társulás gondolatával és valóságba átfordításával megmozdította a tömeget a művelődés eszméjének célba erőszakolására. Rést vágott a bácskai talaj különös nehézkedési törvényén, és eszméje e résen keresztül a hatvan év magaslatáig lombosodott.

De ez a nap nem csak az első ugartörő ünnepe. Ma ünnepeljük azokat az ismeretlen katonákat is, akiknek csapata sohasem fogyott ki eszméink zászlaja alól.

Eszme nem élhet az igazságra ráeszmélők nélkül. Az igazság fénye abból a számos pislákoló lángból sugárzik elő, amely a hívők lelkében éledez. S a hívők hitéből robban ki az akarat, a tetteknek harsonája.

Az ismeretlen katonák kifogyhatatlanul ott állottak az eszme zászlója körül. Néha megfogyasztotta számukat a közönynek bénító vése, néha megritkította soraikat a porba húzás bácskai démona, de az élet folytonosságát évtizedről évtizedre egybefonódó kezük nem engedte beleszakadni a múlandóságba. Az ismeretlen katonák, az eszmék megbabonázottjai fényt és meleget áldoztak a fölfelé sudarasodó eszmének.

Voltak közöttük, akiknek keze erősebben fogott a hatvanéves emberláncban. Voltak közöttük, akiknek fűtő energiájából fölmelegítő áramok hullámoztak át társaik kezébe, akiknek lelkéből falura űzött ismeretlen lángok színesedtek az új lobbanással éledt közös tűzbe.

Sorsuk mindnyájunkéval közös. A múlt ismeretlen katonáivá szürkíti őket lassanként az idő. De elégetett energiájuk itt él a hatvanéves eszmében, itt melegít ünneplő lelkünkben.



•

De mi, a jelen mezsgyéjén munkáló ismeretlen katonái a jövőnek nemcsak a múltat megszüntetni jöttünk ide, hanem szolgálni is a jövőt.

S most, mikor százak szívének melege áramlik bennem, és idegeimbe rezdül az ünneplő jelen felelőssége a jövőért, megfog a hatvanéves eszme: az élni akaró eszme.

És hittel mondom néktek társaim az eszmében és munkában, hogy a célhoz nem az egy helyben topogás tehetetlensége vezet, hanem a felvilágosultság és haladás szelleme. Új utaknak építése, a tökéletesség útjának kutatása nyit kaput az igazi emberi jövőbe.

A többségek kultúrája lehet konzervatív, megrogzíthat sajátos formákat, vélekedéseket, érzéseket és ellenérzéseket.

De akik kevesen vagyunk, azoknak nem lehet az egy helyben járást hirdetni, azoknak az út az új út, az újravágott út, a kiharcolt út, mert ez vezet a tökéletesebb emberhez, és csak ettől a tökéletesebb embertől lehet várni azt a megértést, szeretetet, felsőbbiséget, amely minden akadályon keresztül megadja nekünk az életesen tiszta levegőt.

A tökéletesedés felé új utakat építeni elárvelt csákánnyal vagy az összefogás gőzhengerével, ez a categoricus imperativusa a mi kultúréletünknek.

A múlt kiirthatatlanul bennük él és bennük hat. A múlthoz dobantjuk lábunkat, mikor a jövőbe akarunk lendülni. De a múltért a jövőt elszalasztani öngyilkosság volna.

És nekünk élnünk kell, és építenünk a hatvanéves alapon. Nekünk, a jövő ismeretlen katonáinak nemcsak őrizni kell az eszméket, de eszméket teremteni és valóságba is hívni.

Nekünk, a jövő ismeretlen katonáinak nemcsak az alapítás hatvanéves emlékét kell ünnepelnünk, nekünk az örök alapítás hétköznapját kell törvényté emelnünk, mert ez a fennmaradás parancsa.

Most, mikor a jelen mezsgyéjéről a múltat ünneppé szenteljük, s a hatvanéves alapról belerévedünk a jövőbe, világosan látom, hogy eszméinket nem az ellobbanó ünnepi lelkesedés fogja tetté növeszteni.

Nem lelkesedés, hanem kitartó és edzett lélek kell ide, szenvedélyes hit, az élni akarás vakbuzgósága, bibliai önzetlenség és áldozni akarás.

•

Nem lelkesedés kell, de munkás lélek, amely tettekben fejeződik ki, nem lobbanás kell, hanem örök égés: az élet perpetuum mobiléje.

Most, mikor a hatvanéves Népkör alapítójának s a hatvanéves múlt fenntartó és beteljesítő gárdájának: a mi ismeretlen katonáinknak mai ünnepségünkkel emléket állítunk, karoljuk át a jövőt az élet szenvedélyes igenlésével.

Mi itt a jelen mezsgyéjén nem dolgoztunk erőtlenül, dicstelenül és hitetlenül, de engedje a Gondviselés, hogy bennünket a még hívőbbek, a még szerencsésebbek üssenek ki a nyeregből. Mert csak így virágozhat az élet. És én mélységes melegséggel kívánom a mi Magyar Népkörünknek, hogy ez a virágzó élet legyen maradandó öröksége.

1928

•

## ÚJ AURORA

*Irodalmi Almanach 1929. Bratiszlava–Pozsony*

Ebben a hívogatóan érdekes kötetben Flachbart Ernő ír cikket kultúrpolitikai teendőinkről. A magyarságnak csehszlovákiai kultúr-szervezkedéséről megnyugtató tényeket tud mondani, de valahányszor kénytelen elhagyni a valóságoknak kiharcolt tényeit, hogy látásra nyitott szemmel a jövőbe nézzen, szavait ideges aggodalom nyugtalanítja, amelynek túlfeszülő intenzitásán alig-alig enyhít valamit a fölborzolt ideg brómpilulája: a remény. A kultúr-szervezetek keretei készen, de a szervezkedés szükségessége csak azokat tudta meggyőzni, akik e mozgalomnak egyébként is megindítói: a művelt középosztálybelieket. Mikor és milyen módon fog a kultúr-szervezkedés szüksége átpácolni egy népet, amelynek individualista hajlama sohasem szeretett, még a legszebb célok érdekében sem, másokkal közösködni, s amelyben többségi múltjának még most is furcsa utánérzései makacszkodnak – ez a kérdés érthetően aggódóvá vérteleníti a jövő kémlelőjét. S épp nekünk, akik legkisebbek vagyunk a kevesek között, érzékenyen rokon hangolású az aggodalmunk. Aki a jelennek bácskai lapályáról néz a messzeségbe, vajon tényleg látja-e a jövő erős karjainak ígéretét, vagy csak a remény dodonai jóslatait kénytelen népének kinyilatkoztatnia?

A szervezkedésnek ebben a kietlenségében, a magyar tömegelőnek ebben a szegényes nincstelenségében hatalmasan forró ajándéka a jelennek és ígérete a jövőnek az *Új Aurora* 1929-es kötete, amely három magyar kisebbség irodalmát, három magyar kisebbségi népnek individuális erőit képviseli.

A kötetet Reményik Sándor versei vezetik be. Tíz évvel ezelőtt, mikor még nálunk az élettelenység bódított el idegeket és öntudatot, Reményik Sándort Erdélyben már odaállította a végzet a parancsnoki hídra. A harcos kardmarkolat neki csak kereszt volt, de végzete hívta, hogy a jövőt eltakaró sötétségben erős-erőtlenül az üdvösség borát és az örökéletet prédikálja. Reményik Sándor ide a kötet élére való, mert, íme, éppen ebben bontakozik ki a jövő, amelynek csillagaiban annyiszor kémlett szédülő fejjel és halálra váltan.

Az „árnyékkapitány” komor alakja után fényes glédában sorakozik az erdélyi tizenkettő: Gyallay Domokos, Kuncz Aladár, Tompa László, Szentimrei Jenő, Molter Károly, Berde Mária, Kacsó Sándor, Szombati Szabó István, Bartalis János, Bárd Oszkár, Szabó Mária és az erdélyi újabb meglepetés: Tamási Áron, aki szavainak pogány zamatával, az élet értelmét felfeszegető székely erejével, megéleltő erejű látnokiságával megfog és magával visz. Ezek az erők hiánytalanul hatnak abban a részletben is, amelyet a *Szűzmáriás királyfí*ből bemutat anélkül, hogy szüksége volna arra a szuggesztíóra, amely a Baumgarten-díjjal való jutalmazása óta majd mindig levonandó lesz a kritikus józanon mérlegelő pontozásánál.

Az erdélyiek száma nem teljes. A nagyok közül is többen hiányoznak a sorból. Ez azonban nem annyira az almanach hiányosságát jelenti, hanem azt a dús erőt, amellyel Erdély már bekapogtatott a Királyhágón a törzsmagyarsághoz, hogy az utolsó tíz év mérlegét összehasonlításra felajánlja.

Ami Erdélynek Reményik Sándor volt, az volt Északnak Mécs László. A csehszlovákiai magyarság íróinak külön életük legkezdetén Mécs kongatta piros szívét, hogy összegyűjtse őket a jövő nevében. A jövőbe vetett istenes hite, mélyről buzgó magyarsága s ezt az emberi különállását a szeretet átfogó erejében felolvasztó embersége teszi olyan forró himnusszá az *Örök magyar olimpiászt*, amelyben a piros szívek harangozója a különálló magyar erőknek új értelmű szintézisét hirdeti. A kürtök orkesztrális zúgásában árad meg hangja az indulók sodró zuhatagaivá:

*Rejtett magyar erők rajta, rajta, rajta!  
Semmit kicsinyelni, semmit meg nem vetni,  
..... csak előre az örök versenyben,  
izzadni, – fúrni a dicsőség bányáját,  
törni a köveket, – dicsőség köveket,  
nem baj, ha öklömnyi, nem baj, ha mázsányi  
küldözgetni haza Berlinből Párizsból  
Newyorkból, Prágából, a szétszóródásból:  
épüljön, épüljön fényből, dicsőségből  
a minden magyarok ragyogó jövője!*

•

Az 1929-es irodalmi almanach szándékainak nagyszerűen csiszolt tükre ez az induló s meggyőző szószólója annak a tizennégy csehszlovákiai magyar írónak és költőnek, akik elhozták szándékaikat és sugaraikat a magyar Aurórának.

Győry Dezső, Jankovics Marcell, N. Jaczkó Olga, Tamás Lajos, Tamás Mihály, Flachbart Ernő, Ölvedi László, Tichy Kálmán, Darkó István, Sebesi Ernő, Rácz Pál, Wimberger Anna, Darvas János, Szeredai Gruber Károly találkoznak itt össze, hogy individuális erejükkel, az irodalom magas eszközeivel törjenek utat a magyar nyelvszigetek egymás felé tapogató tájékozatlanságában.

E kötetnek mégis a legnagyobb öröme, hogy a kisebbségi magyar írók és költők reprezentáló jelentkezésében most először részelnek a vajdaságiak. Most először teljes az az együttes, amelynek célja megmutatkozni egymásnak, s a kisebbségi magyarok irodalmát megmutatni a törzsmagyarságnak, amely hol szeretettel, hol idegenkedéssel csak most kezd felfigyelni az új ideák felé tájékozódó magyar szigetek új irodalmára.

Szenteleky Kornélt egyetlen verse képviseli: a *Bácskai éjjel*. A lehelethangulatokban a megejtő álmoknak, a finom megérzések országa után epekedő honvágynak ez a fájdalmas üzenete, a mi elhízott Bácskánknek ez a keserű aposztrofálása meg kell, hogy zúgassa a bennünket kereső, hallgatózó füleket. Mégis, Szenteleky Kornélt nem képviseli teljesen ez a verse. Szenteleky személyétől nem lehet többé elválasztani azt a végzetes hivatást, amelyet a sors Erdélyben Reményik s Északon Mécs László vállára terhelyt. Ő áll most a hitek ősi evezőjével a remények lélekvesztőjén, hogy a rábízott kincseket a jövőbe hajózza.

*Szegényes az ekénk, hat ökrünk az sincsen,  
üres a tarisznyánk s messze még az este  
és holnap-pogácsánk csak a daloskedvünk.  
Azt is tudjuk, hogy mi aratni nem fogunk,  
mi csak ugart törünk, mert ugart kell törnünk,  
szegényes ekével, üres tarisznyával  
átokkal és hittel, holnapok vágyával,*

•

*kínnal, kedvvel, gúnnnyal, gonosz szelek ellen...  
De ugart kell törnünk és mi ugart törünk.*

(Vajdasági Írás, 1928. október 28-i szám)

A jövő akarásának és a jövő hitének ez az éneke illett volna sokkal inkább a három kisebbségi nép dalos ugartörőinek kórusába.

Az irodalom mindig átvette nemzetmentő szerepét a történelem fordulóinak problémáiban. S nálunk a Vajdaságban – talán sehol sem ennyire kizárólagosan – csak az irodalom az, amely a jövőért való felelősség lelkiismeretét hordozza. Ezt a vitálisan fontos jelentőséget a vers tükrében megmutatni, a jövő vallásos hitébe kivetíteni, ez lett volna Szenteleky hiánytalan megmutatkozása ebben a kötetben, ahol éppen először öltenek kart a vajdaságiak az erősebb testvérek karjába.

Fekete Lajos két remek versével képviselteti magát: *A három sasfiókával* és a *Megbékélés* versével. Azt a költői minőséget és mennyiséget, amelyet Fekete Lajos a vajdasági magyar irodalomban jelent, ez a két költeménye hiánytalanul igazolja. Mégis azoknak a költeményeknek, amelyek a költő eddigi életművét vannak hivatva bemutatni egy-két élethullám pillanatnyi sodrában, azoknak viselniük kell azokat a jeleket, amelyek az egész életművön legtűzelesebben égetnek. Fekete Lajos megbékélő verse igaz és őszinte, de az ő lelke nem a bibliai alázatosság törvényeivel szokott meggyőzni. Az ő lírája lobogóbb hajú, pirultabb arcú, lihegőbb szájú. Mennyivel teljesebben képviselte volna Fekete Lajost az utolsó hónapok egyik legszebb darabja, a *Júlia: síró, kacagó asszony* (Vajdasági Írás, 1929. februári füzet), amely költőmagának legközepéből lobbant ki.

Tamási István, a tőlünk elszakadt lírikus, még költeményével vallja magát vajdaságinak. A *Holdtölte februárban* és *Szabadkai vasárnap délutánok* újszerű megélések megéleto erejű lírai, amelyeknek éneklője sajnálatosan üresen hagyott egy helyet a vajdasági vártán.

Debreceni József *Régi kabala* című versében babonásan finom hangulatokkal szövögeti át a kíméletlen élet sebeit. Érdekes dokumentuma annak, hogy miként teremt az élet brutalitása lázadás helyett szelíden csengettyűző lírát.

•

Borsodi Lajos az egyedüli elbeszélő, aki a vajdasági novellairást képviseli. *A kóbor Apolló* című írása nem fölhígtott anekdota, nem unalmas, hosszú kanócra akasztott csattanó, hanem igazi novella, melyben a belső történés buzgó ereje feszessé feszíti a formát, s a megélés izgalma a nyelv nagyszerű tudásával pompázva üdítő élménnyé duzzad. A diadalmas és mindörökké lévő szerelemisten: a hódolatot elfogadó passzív isten és a múlandó, de folytonosságában mégis örök aktív szerelem, ugyanannak a hatalmas emberi hajtóerőnek isteni objektivitása és égetően emberi szubjektivitása méltóan reprezentatív novellává lényegül át *A kóbor Apolló*ban Borsodi művészi képességein keresztül.

Teljesen és egyedülien vajdasági jelenség az *Új Aurorában* Farkas Geiza. A vajdasági közönség nagyobbrészt cikkeiből ismeri, holott munkássága nemcsak rövidebb tanulmányokat, hanem széles medrű tudományos munkákat is ajándékozott a nemzetgazdaságnak, társadalomtudománynak és filozófiának. Az a kis értekezés, amely az *Új Aurorában* *Önzés, ízlés, rokonszenv* címen jelent meg, csak ízelítő abból a kiváló életműből, melynek egy része már a kisebbségi sorban termett.

Csuka Zoltán a hatalmas ív alatt, amely a jobboldaltól a balig irányokat és meggyőződéseket az irodalom fogalmába foglal, bizonyosan a bal szélen áll. A háború utáni élet talányosan új élet, amelyet új szemekkel kell nézni, hogy odaengedje rejtegetett titkát. Az új látás nem tűrte a régi formát, s akadályozták levegős távlatát az egyéni sirámok aprólékosságai. Az új élet a maga újonnan kiszakadt folyamával bezúdul az új kor új embereibe. Ezt meglátni s a megélés csúcsán megláttatni torz mivoltában, ezer és ezer torzójában, az újjászületés kínjaiban, elvetélt próbálkozásaiban, itt-ott diadalmas előretörésében, de egységes, hatalmas, végzetszerű ömlésében, ez az a probléma, amely eszközben és tartalomban balra tolhat valakit. A pillanat villanásából az új, az ismeretlen, a jelen élet történéseit a magasba boltolni, megzúgatni a jelent a szűrítő megszokottság lelkében – ez az új élethez kötött új feladat. Csukának líráját hűen képviseli költeménye: *Ének a forgalomról*. Hogy életével és munkájával ma a Vajdaságba kiszakíthatatlanul belegyökerezett, annak lírájában kevés nyoma van, pedig a vajdasági áram is csak

•

beleárad a nagy együttesbe, mint Berlin forgalmába egész Európa vérömlése.

\*

Az 1929-es *Új Aurora* a megismeréseknek bő kútfője és a megismerésre kívánczóságnak dús megindítója. S ebben a sajátosságában már eleget is tett hivatásának.

1929



## DILETTANTIZMUS

Legaktuálisabb mindig az, ami saját magunkról szól. A legfrissebb élmény mindig az, amelyet mi élünk meg saját magunkról. A legérdekesebb mindig az, aminek központja mi vagyunk.

Az embernek ön maga iránt való kíváncsisága örök és kiapadhatatlan, az embercsodának magára eszmélése a csodálkozás újságot ivó vágyával kifogyhatatlanul emberi akár a próféta meglátások paroxizmusában, akár a kicsinyes hiúságok önudvarló bohóckodásaiban.

Mi vagyunk saját magunknak a megunthatatlan téma, az ingerlő szórakozás, csak néha nincsen erőnk magunkon megnézni a lázári sebeket: azt a rengeteg műhibát, amely elfekélyesedő szándékkal eltorzítja bennünk azt az eszményt, amelyet megközelíteni szeretnénk.

Nincsen erőnk sebeket látni, s a betakaródzás vágyával nyúlunk a szépítgetés fehér tépése után, hogy tökéletessé bugyoláljuk magunkat ott, ahol valami tökéletlenség rikít rajtunk, a hiúság kozmetikájának másával takarjuk el magunk elől mindazt, amit magunk is sejtünk vagy tudunk, de a tudni nem akarás kótyagos önzésében a kendőzés művészete alá rejtünk.

Pedig valamiről beszélni, ami fáj, aminek tudata pirossá szégyeníti arcunkat; felszabaduló nagy emberi érzés. Az az ösztönös vágy, hogy megmutatkozzunk másoknak, a legemberibb orvosság minden betegségünk ellen, amelyet olyan nehéz az egyedüllét, az elszigeteltség, a magánosság légkörében elviselni.

Beszélni valamiről, ami éppen mi vagyunk, s ami fáj nekünk, beszélni jól vagy rosszul – sokkal emberibb, mint az aszketizmus fogösszeszorításával gennyesedni hagyni a sebeket.

És ha nem is sebek azok, amelyeket a felszabadulás érzésével gyógyítani szeretnénk, csak felhorzsolts érzékenység és hiúság, akkor is nagyobbak kell lenniük bennünk a gyógyulni akarás igazságának, mint az álszemérem takargató hazudozásainak.

S miből kellene inkább a meggyónás felszabadító érzésével meggyógyulnunk, mint abból az érzésből, amely mindnyájunkat gyermekkorunk óta délibábokra ágyaz: abból az érzésből, amely bennünket a délibáb játékos kedvével nagyobbak tüntet fel, mint amekkorák tényleg vagyunk.

Kicsik vagyunk és nagyok szeretnénk lenni. Ez a gyermek örök vágya, s ez a gyermeki várankozás makacs kísérőnk marad életünk megfutása alatt. S ha már nem tudunk nőni vágyaink vágya felé, akkor legalább nagyobbak szeretnénk látszani, mint amilyenek a valóságban vagyunk.

S vajon hol volnánk legnagyobbak, mint az élet csúcán: a művészet ormán. Hol hódíthatnánk meg az életet leginkább a maga teljességében, mint a lét egyetemességének intuitív megélésében, s ennek a létnek újraformálásában a magunk lelkének képére és hasonlatosságára.

A művészet az egész világot felolvasztja magában, s a nagyszerű káoszról újból megteremt az saját lényegének törvényei szerint. Ez az isteni munka, a művész munkája, s ez az élet az életek élete: a legtöbb és legkülönb.

S ki ne vágyakoznék erre a legtöbbre: a két ormain járásra, s ki ne hitte volna már magáról, hogy az élet csúcsára lendült?

Vajon ártó, vagy ártatlan öröm-é ez, a csúcok rendőre nem kérdezi. A csúcok rendőrének gumibotja kegyetlenül végigvág a csúc felé törtetőkön, akár a szentlélek hajtja őket, akár a beképzelés. A csúcok gumibotja dilettánsoknak megtiltja a belépést.

Ó milyen bőségesen bugyogó kútfője ez a szó örömeinek és keserveknek: dilettáns. Ó milyen mélységes gyökere lehet az emberi lélekben ennek a szónak, e szóban őrzött fogalomnak, ha még mi is, akik olyan kevesen vagyunk, olyan sokat tudunk róla beszélni, olyan sokat tudunk körülötte harcolni.

De ezek a harcok mindig csak egyoldalú harcok, s az egyoldalú harcok irtó harcok. A dilettáns kedves tornaszer, amelyen mindenki veszélytelenül űzheti fölösleges energiáinak játékát. Hiszen sohasem szellemes csattanók, csak megalázó csattanások azok a megnyilatkozások, melyek a dilettánsok helyét itt közöttünk ki akarják jelölni.

Magának a dilettáns szónak kedvenc kifejezésé avatása a vajdasági szóhasználatban már külön kis lenézést jelent. Ebben a szóban: dilettáns a rosszmájúságnak epeömléses nedvei pöffeszkednek, s a kisebbitésnek kellő messzeségbe eltávolító szándéka gögösködik.

A vajdasági szóhasználat kisebbitő epéskedése mellett a dilettánsnak tartalmi terjedelmét is megszorítja, mert a dilettánszt szembeállítja a tehetséggel, s ezzel a megkisebbitést nemcsak az egyéni

•

látás eredményévé teszi, mely az elfogultság fénytörésén keresztül hibás megállapításhoz is juthat, hanem egyben objektív valósággá, amelynek falait legkevésbé a dilettánsnak van ereje áttörni.

– Ki az az értelmetlen, aki nem érti? – szól a rossz professzor, s nem mer senki sem jelentkezni, hogy ő az. Csattognak a kritikák a dilettánsok terhére, és senki sem mer jelentkezni, hogy ez rajtam csattant.

Valljuk be egyszer, hogy csattant, hogy rajtunk csattant, s nézzük meg, hogy mi is az, ami annyira csattant, a dilettáns-e vagy a kritikus tenyere?

Először is fosszuk meg ezt a szót, dilettáns attól a kis póztól, amelyet ebben a szóban (valódi értelmétől eltérve) a felülről való lenézés tükröztet, s nevezzük ezt a fajta embert a mi nyelvünk nagyszerű kifejezésével „műkedvelőnek”.

Ez a szóhasználat mindjárt eligazít bennünket a kérdés egyik lényeges részében, hogy a dilettantizmusnak az egész életet felölelő területéből melyik az, amelyet mi e szóval, „műkedvelő” le akarunk borítani.

Arról mindnyájunknak le kell mondanunk, hogy a tudományoknak minden területe egyformán uraljon bennünket. Lehet mindnyájunknak portája, ahol a boldog tulajdonolás érzésével otthon vagyunk. De bármilyen kíváncsisággal lesünk is át tulajdon portánkról a tudni vágyás kerítésein keresztül a szomszéd portára, bármennyire is elkíváncsiskodunk a tudományokat szétválasztó kerítések tetején, azon a másik portán előkelő idegenek maradunk.

A mi székely zsenink: a legendás Brassai bácsi a matematikán, a filozófián, természettudományon, földrajzon, klasszika-filológián, nyelvészetben, zenén, hittanon keresztül a szépirodalmi kritikáig mindenhez komolyan és újszerű szempontok szerint értett.

S lehetne róla s a hasonló, kiemelkedő nagyokról mondani, hogy nem volt a tudásnak, a tudományoknak olyan kiemelkedő ága, amelyben, ha a zseni nagyságával is, de ne lettek volna dilettánsok?

Igen, csakhogy mikor ezt mondjuk, műkedvelő, nem gondolunk a tudományok számtalan portájára, ahol csak egyiken vagy másikon lehetünk otthon, s minden harmadikon már szükségképpen dilettánsok vagyunk.

Mert szükségképpen azok vagyunk. Hiszen korlátozottságunkban az emberi tudás egyetemét felölelni nem tudjuk. De éppen ez a korlátozottságunk érzékelteti velünk azt is, hogy ez nem vétkes dolog, mert törvényszerű, nem bűn, mert nagy emberi erénynek tiszteljük már azt is, ha valaki a tudományok egyetlenegy ágacskájában is kiváló.

Igen, de van műkedvelés, melyet a bűnbeesés fogalmával kapcsolunk össze, s ebben rejlik az a disztinkció, amely azzá szűkíti össze a műkedvelő fogalmát, amelyben azt nap nap után használni szoktuk.

A mi örökös gyermeki vágyunk: a nagyot tevés, az élet égboltjához felnövekvés, csak a művészetekben lehetséges. A művészetekben vagyunk leginkább isten képére hasonlatosak, mert a világot felolvasztjuk magunkban, és e szent káosszá semmisítés után újra-teremtjük az örök életnek.

Aki nem tud teremteni, az nem művész. Az irodalomban és művészetben teremtő mesternek kell lenni, mert csak itt kezdődik a művészet, mert csak a teremtő mester a művész.

És ott kezdődik bűnbeesésünk is, mikor nem a teremtés kozmikus erejével, hanem a kedvtelés játszi szándékával lépünk a művészetek területére. A művészetek életfeltétele: az életet teremtő mester, de mi viaszfigurákat gyártunk, s felírjuk rájuk: ez az élet.

Most látjuk, hogy a műkedvelés fogalma a művészetek fogalmára korlátozódik, mert az istent utánzó műveknél lehet szó csak bűnbeesésről, s mindig erre a bűnbeesésre gondolunk, ha a műkedvelő szót használjuk.

Pedig ennek a szónak: műkedvelő, van másik értelme is, s ez nem egyéb, mint az a szeretet, az újra megéléshez való nemes kedv, amellyel reprodukálni akarjuk magunkban a művész és költő művét. Ez a szeretet, ez a ragaszkodás, ez a lelkeség, ez a megélni vágyás az, amely minden művet emberileg teljessé egészít ki: ez a műkedvelés primer jelensége.

Minden irodalmi mű, minden festmény, minden szobor, és minden zene, csak papíros, tinta, festék, kötőmb, levegőrezgés, ha nincs a másik oldalon a műkedvelő megértő, befogadó, megélő, szerető lelke.

•

A művészi alkotásokban való kedvtelés: ez az a hatalmas negatívum, amely emberileg értelmet ad minden művészi teremtésnek.

Az emberi teremtés csak abban a viszonylatban igaz, élő és ható, amelyben azokkal van, akik a művészetben teremtett életet magukban továbbélni tudják és akarják.

Mit érne az égig csapó líra, ha a benne való élet örökkévaló ütemére nem tudna verni a szívünk, ha nem válna saját élményünkkel, amely bennünket is belekapcsol a teremtés isteni folyamatának földöntúli érzésébe, ha nem tisztítana meg bennünket a megvilágosodás erejével minden földitől, hogy érezzük az örökkévalót bennünk és felettünk?

Mit érne a legszebb zenei szimfónia, ha a belénk harsogó hangzuhatok nem értékelődnének át bennünk az érzések feltajtékzó hullámaivá, ha nem éreznénk magunkat isteneknek, hősöknek, síró és nevető embereknek, ha nem zúgatna meg bennünket tomboló viharral, s nem csillapítana el napsugaras isteni nyugalommal?

Mit jelentene nekünk a festmény, ha nem döbbenhetnénk rá abban a természet hatalmas erejére, ha nem érzékelhetnénk benne az emberi teremtő erő isteni szikráját, ha nem világoskodna benne a művész lelkén átszűrte értelme a világmindenségnek?

Csak kőkolonc volna nekünk a szobor, amelyben az élet él, a mozgás feszül, az emberi lélek istenül, – halott tömb volna, sokkal kevesebb, mint az országút köve, amelyen legalább az eszünk használatára fel van vésve a szám: milyen messzire mentünk már, s milyen távol vagyunk még.

Értjük ugye, hogy a műnek szeretete és kedvelése nélkül a művészet értelmét megtalálni nem lehet?

Értjük ugye, hogy a mű kedvelése nélkül nem lehet műveltséget elképzelni, hogy műveltségünk alapvető faktora az a nagyszerű emberi kedv, amely a művész élményeit akarja élményül, hogy az élet csúcsára lendüljön?

S ki merne kezdet emelni erre a legszebb emberi típusra, amelyben a kifinomult lélek, a kikultúrált érzékenység, a szomjas befogadó képesség, a megélésre való finom készség megzúgatja a teremtés csodáját?

Igen, csakhogy ez passzív műkedvelés, mert itt csak a megélés heveségén és mélységén van a hangsúly.

De bűnbeesésünk ott kezdődik, ahol a passzív műkedvelésről áttérünk az aktív műkedvelésre.

Csak itt kezdődhetik bűnbeesésünk, mert a passzív műkedvelés bármennyire nélkülözhetetlen, negatívságában bármennyire hatalmas erejű és finom kultúrájú, mégsem művészet, mert feladata a művészi produkciónak megélése, de nem egyszersmind megélete. A megélés megértő lejátssza a művébe lekottázott művészi léleknek, de aki csak interpretálja a művész lelkét, a művész művét, az nem lehet a művészet trónkövetelője, mert ahhoz, hogy művész legyen, hiányzik belőle az alkotás akciója.

A művészetben a teremtés kozmikus ereje a fontos, amely nem megél, hanem teremt és megélet, s az alkotásnak újra megélésére készlet.

Mikor tehát a megélés passzivitásából kilépünk az alkotás igényével, mikor nem megélni, hanem megéletni akarunk, akkor tévedünk be a művészetek tiltott területére.

S ez az, ami örökre meg van tiltva azoknak, akikben nincs meg az isteni felhatalmazás a teremtés isteni tettét véghezvinni: lelket, értelmet, mozgást, szóval életet adni. Örökre meg van tiltva, mert nincs helye az élet hősei között az elvetélt szándékoknak.

Mindegy, hogy egy művet írt-e valaki életében, mint Madách, vagy száz kötetet, mint Jókai, csak a teremtés ereje legyen benne életadó.

S hiába az az egy vers, amelyet titokban valamikor elkövertünk, s hiába az a száz, amelyet Hazafi Verai János ellantozott, ha nem világít át a versek kelyhén a művész lelkéből újjáteremtett életnek fénylő és melegítő tüze.

Igazán mindegy, hogy valaki kizárólagosan író-e, mint Jókai volt, vagy van-e valami profán foglalkozása, mint Madáchnak, aki vármegyei jegyző, vagy mint Arany Jánosnak, aki Szalontán a magyar és latin grammatikai osztályok rektora és községi nótárius.

A műkedvelő sem azért műkedvelő, mert csak keveset, vagy hébe-korba ír, fest vagy mintáz, nem azért, mert nem kifejezetten a tollból, ecsetből vagy a vésőből él, de mert nincsen meg benne az alkotás aktív tudománya.

S aki ennek dacára odatéved az alkotás mezejére, a művészetek isteni tereire – az menthetetlenül bűnbe esik, s ezt a bűnöst a művészet ormainak rendőrei halálra keresik.

•

Itt merül fel az a probléma, hogy a gumibotos rendőrök jól ismerik-e azokat a törvényeket, amelyek elkülönítik az igaz embert a bűnbeesettől. Nem zavarnak-e össze fogalmakat, nem cserélnek-e fel ismertetőjeleket, nem vezeti-e őket a birtok féltékenysége, mikor felemelik botjukat, hogy kiűzzenek valakit az élet kertjének paradicsomából.

A legbiztosabb öre az örök rendnek az élet, végtelen műszerével, az idővel.

De hogyan várhatnánk mi a végtelen időre, mikor végesek vagyunk, hogyan várhatnánk az örök rend ítélezéseire, mikor múlandók vagyunk, s íme, mikor mégiscsak ítéletet kell hoznunk a jelenben a fölött.

S most, mikor a műkedvelőknek a művészetbe felütődő kandi fejei s a végtelen csúcok rendőreinek felemelt botjai előtt állunk, s tőlünk függ, hogy lesüvöltsön-e az a bot a betolakodóra, vagy ott maradjon-e az a fej továbbra is a vállán, akkor éppen nekünk nem szabad elfelejtenünk, hogy vajdaságiak vagyunk.

Nekünk minden értékünket át kell értékelnünk. Új életet élünk új törvények szerint, s minden eddigi igazságunk revízióra szorul. Az emberi igazságok nem örökkévalók. Az emberi igazságok meghalnak, s helyettük újak támadnak. Az igazság: a mindenkori életnek felismerése. Más életnek más az igazsága. S el szabadna-e zárkózni az elől, hogy a magunk életében megkeressük annak sajátos igazát.

A mi igazságunk a gumibotokkal fegyverkező, lemákfejező rendőröket át kell, hogy értékelje az értékek biztosításának valami más módjára.

Az értékek biztosításának pedig hatalmasan hathatós módja az értékek kitenyésztése. A tenyésztés pedig előre eltervelt szeretetteljes munka, nem pedig gumibotok vagdalkozása.

Mert hogyan lehetne az értékeket kiválogatni, ha nem keresnénk és találunk arra módot, hogy azok jelentkezzenek előttünk. S vajon nem több értékre kell-e bukkannunk, ha azok szabadon, korlátlanul, gumibotok megfélemlítő suhogása, a megszegyenítő megbélyegzés félelme nélkül mutatkozhatnak meg előttünk.

Megtanulhatjuk az örök természettől, hogy a kiválasztásra tömegeket kell felkínálni, mert így a rendszeresség biztonságával

mieink maradnak a kiválók, akiket különben csak a véletlen emel ki a kicsinyek légiójából.

De van-e manapság eszközünk arra, hogy a magunk értékeit a magunk javára kiemeljük és biztosítsuk?

Nincsenek iskoláink, ahol irodalmunkat és művészetünket a felnövő generáció megismerhesse. Ahol tradíciót tanuljon biztos alapul a jövőbe való szárnyaláshoz. Ahol indítóerőt kapjon lelkének kultúrálásához, hogy felvevő készüléke legyen az alkotó léleknek, részese lehessen az alkotás gyönyörének a megélés erejében, hogy a benne lévő isteni ajándék, az alkotás feszültsége a kultúra bonyolult eszközeinek segédletével a teremtés valóságává istenüljön.

Hova, merre, kihez forduljunk, hogy értékeinket megmentsük a kallódástól, hogy isteni hozományával mindenkit odaállítsunk, ahol a megértés passzivitása és az alkotás aktivitása új értékeket termel?

Kihez lehetne fordulni máshoz, mint ahhoz a mélyen ágyazott emberi vágyhoz: nagy akarok lenni? Az életet vágyom. Az élet csúcására akarok jutni. Húznak, vonzanak, megigéznék a művészetek. Részese akarok lenni a legnagyobb emberi élményeknek, s reszketek a vágytól, hogy a teremtés színjátékának aktív szereplője legyek.

Ezt a vágyat nem előlni kell, hanem fejleszteni, napfényvel kicsalogatni, hogy a sok előbújó csíra között ott legyenek az értékek is.

Mert vajon mi lehet az oka, hogy több írónk van, mint más művészünk? Vajon a szavakban és gondolatokban való megmutatása a világ értelmének könnyebb művészet lenne, mint bármelyik más?

Nem, csak az írás és olvasás tudását a tömeg tudásává teszi a törvény szigora. Mindenki, aki rendezett államban él, részesévé lesz annak a hatalmas lehetőségnek, hogy érzéseit és gondolatait megformálja és megrögzítse. Nem magától értetődő-e, hogy az, akinek adománya van új világot teremteni az írás adományával, könnyebben magára talál az abc tömegtanításának idején, mintha csak a véletlennek nemesi udvarában jutna ahhoz a lehetőséghez, hogy a gondolat megrögzítésének, s az érzés lekottázásának alapvető hieroglifáit megtanulja?

De a legjobb tömegeszköz mindig az, amely nem felülről, hanem belülről jön. Legjobb pedig ott, ahol a felülről jövő akaratnak nincs



•

semmi kikényszerítő eszköze. A mi kezünkben pedig a hatalom kényszerítő eszköze hiányzik.

Mi kénytelenek vagyunk ahhoz a vágyhoz nyúlni, amely a megnyilatkozásnak boldog felszabadulása után vágyik.

Valljuk be, hogy nekünk ez a vágy belső előlhetetlen életprincípiumunk. És életprincípiumokat nem szabad elnyomni önmagunkat emésztő önórlássá, hanem egészséges emberi levegőt kell adnunk annak a szabad kiéléséhez.

És ha megvan ez a vágyunk, ez a belénk oltott vágy fölfelé nőni, magasra emelkedni, akkor nekünk, akiknek nincsen kezében a kényszerítő eszközöknek arzenálja, ennek a vágnak magasba hajtó erejét kell felhasználnunk értékeink megszerzéséhez.

Ezt a vágyat kell fokozottan kitenyészteni mindnyájunk lelkében, hogy a vágyakozók lelkéből kiszelektálódjanak mindnyájunk életének értelmével bíró mesterek: a művészek.

Ehhez a munkához munkások kellene, és nem rendőrök. A műveltség sáfárainak és apostolainak tisztán és világosan kell látniok, hogy a múlt elmúlt igazságai ez üdén kifejező szót, „műkedvelő”, devalválták, hitelvesztették és csődbe kerítették. De most új igazságok fénye világít belőle, csak le kell tisztítani megrágalmazott külsejét elmúlt babonák akaratoskodó rétegétől, hogy igaz értelmében előttünk álljon.

Ezt a fogalmat is, mint minden más fogalmunkat vajdaságivá kell átértékelnünk, s ebben az értékelésben be fogjuk látni, hogy passzív műkedvelés nélkül nem lehet elképzelni kultúrát, főleg a művészet negatívumát: a megértő közönséget – az aktív műkedvelés polgárosítása nélkül pedig nem lehet felkínálni tömeget a szelektálódásra, nem lehet a lehető legtöbb alkalmat megadni a művészek kitenyésztesére.

Nem felülről lesuhogó ártó erőszak a mi mozdulatunk a műkedvelőkkel szemben, hanem az öntudatos kiválasztásnak tervszerű munkája.

S mi veszedelmet jelenthetne a műkedvelők tömegtermelése, mikor a mederben tartás minden eszköze rendelkezésünkre áll?

A passzív műkedvelőknek kompasza a könyv, festmény, szobor, zene, a szuggesztív élő szó, a kultúra sáfárainak és apostolainak lelke, s a lélek művelésére alkalmas minden szövetkezés.

S az aktív műkedvelőnek szitája a művészi nyilvánosság, társaságok vagy folyóirat, amelyeknek őrzői az alkotóerejüknek testvéri szeretettel nyitnak kaput, nem pedig régi babonára hivatkozva fegyverkeznek mindenki ellen, aki monopolizált váruk előtt a balhitek sáncárcának hídját bemenetelre lebocsátani kéri.

Manapság, mikor a színészet kizárólag aktív műkedvelésre van bízva, az emberteremtésnek ez a művészi feladata dilettánsok kezére került, amikor a drámai alkotások interpretálására nincsenek védjegyes művészeink, lehet-e és szabad-e továbbra is régi értékeléseknek rabjai maradnunk, s nem kell-e a mi vajdasági életünk törvényei szerint, mint minden értékmegállapításunkat, ezt is egészen átértékelni?

A mi életünk nagy egész a kölcsönhatások forróan törvényszerű egybekapcsolódásával. Minden összefügg bennünk: az egekbe vágyakozó esetlen botladozástól a művészeteket szelektáló irodalmi folyóirat vitálisan fontos problémájáig, az emberi lelkek éhes kielégülési vágyától a művészi produkciónak életre teremtéséig. Ennek a nagy összefüggésnek, ennek a szerves életnek törvényeire rá kell eszmélni, s nem elévült, hozzánk idegen eszméléseknek rabjaivá kötni le magunkat. Igen, az életet élni kell tudni, és nem megölni. A saját életünket kell élni, s nem mások által belelegzett levegőt kölcsönkérni vérünk megmozgatására.

S ha manapság felelőtlen botok suhognak a műkedvelők fölött, akkor nem szabad magunkat takargatósz hazugságokkal áltatni, hogy ezek a botok másoknak voltak szánva, nem szabad magunkban gennyesedni hagyni a megszégyenítéstől való félelmet, mert ezek a botok nekünk voltak szánva. A gyónás felszabadító erejével be kell vallanunk magunknak, hogy mi vagyunk azok a műkedvelők. Mi vagyunk azok, akik éhes lélekkel élvezni akarjuk a művészi teremtés színjátékát, szent kedvvel akarjuk a mesterek művét, s mi vagyunk azok, akik valami bennünk felejtett isteni hasonlóság indításával az alkotás, a teremtés, az életre hívás istenre hasonlatos művére vágyakozunk.

S mi volna nagyobb ígérete a jövőnek, mint éppen az a drága vágy, amely kikíváncozik az anyag salakjából a szépség régióiba, mi volna nagyobb ígérete a minél nagyobb értékek minél nagyobb számának, mint az olthatatlan kívánczóság: felnövekedni az élet csúcsaihoz, mi

•

volna nagyobb életigéret, mint a mindnyájunkba elhintett szent szenvedély magva: a művészet ormait megostromolni?

Ó a szépség és jóság után való örök vágy ad nekünk emberi életet és életes jövőt.

A tőlünk messzi eső vélekedések és értékelések gumibotjait tegyük a múlt arzenáljába, s mi, akiknek kezünk az élet napja felé kitárul, nézzünk a különböző erejűek, de egy rendeltetésűek meleg szeretetével egymásra.

Ne korbáccsal egymás ellen, hanem az élet értelmének felismerésével álljunk egymás mellé.

S ha összefonódó sorsunk melegen lüktető vérkeringésének igazságait fölismerjük, akkor mienk az élet.

1929

## KINCSESLÁDÁNK ÉS ŐRIZŐJE

A rövidlátás és messzelátás fogalmait oly gyakran használjuk lelki képességeink meghatározására, hogy adott alkalommal szinte szükségesnek látszik annak hangsúlyozása, hogy azoknak nem átvitt értelmére, hanem eredeti testi mivoltára gondolunk. Természetes: a rövidlátásnak és messzelátásnak csak lelki értelme érdekel. Fizikai látásunk hiányát jól köszörült üvegek helyreigazítják, azoknak fénytörésében igazi, torzítatlan képében észleljük a külső világot. Mint minden probléma, melyet sikerült megoldanunk, elveszti, ingerlő, izgalomkeltő, nyugtalanító erejét, s átmege a köztudat szürke magától értetődőségébe. Problémák csak lelki látásunk terein kísértének.

Mégis a felzúdulásnak indulata milyen morajlással dörögne elő háborgó lelkek vulkánjából, hogy remegne a talaj a kirobbanások lökéseitől és százezrek indulatos lábdobbanásától s a rövidlátás és messzelátás testi értelme ismételten milyen elsőrangú problémává válnék, ha valamelyik törvényhozó faktor, aki saját szemüvegét tökéletesen jónak ítéli, kötelező erővel elrendelné, hogy mindenki csak olyan üveget hordhat, mint az övé.

Küldöttségek, orvoskamarák, vezércikkek, tudományos értekezések, népgyűlések, kávéházi asztaltársaságok, kabarék felzúdulat raja megrohamozná ezt a szemüvegrendeletet, s a felháborodás és kacagás iszonyatos erejű szövetségével csakhamar elsöpörné a rövidlátó parancsot.

Milyen jólesik így együtt tudni az embereket haragban és felháborodásában, a meggyőződés lelki összehangoltságában, izommegfeszítve és harcra készen, hogy megdöntsék a rosszat, és helyreállítsák a világ természetes rendjét.

S itt átcsúsztunk valami más kategóriába. Jó és kellemes érzés, ha az embereket a világ rendjének szemlélete egy táborba tereli. S ez a tábor egy dobbanásba olvadó ütemre menetel s egy vezényszóra cselekszik.

Kellemes, mert ritka jelenség, mert az a gyakoribb, hogy a világ szemlélete elválaszt bennünket.

Az emberek lelke különböző, s különbözőképpen tükröződnek benne a külső jelenségek. De hogy minden lélek képes legyen az egész

•

világ rendszeres szemléletére, fel kell illeszteniünk a lélek szemére a nélkülözhetetlen üveget: a világszemléletet. Lehetetlenség, hogy minden léleknek ugyanarra az üvegre volna szüksége. Lehet világszemlélet, amely egyikönket maradék nélkül kielégít, s pontosan eligazít a világ zavaros dolgainak közepette, másikonknak azonban kétségbeejtően és fulladásig levegőtlen volna, s kízó homályosan, eltorzultan, szétfolyón, elmosódottan tükröztetné a világot, amelyben a vak tapogatózás veszélyes szakadékokkal fenyegetne.

Mindenkinek más és más üvegre van szüksége a biztos eligazodáshoz, s az a boldog ember, aki megtalálja magának a lélek alkalmas üvegét: a kielégítő világszemléletet, amely elnyugtatja a lelket, mint a jó üveg a szemet, kellemes és igaz perspektívát nyújtva mindarról, amivel az életben találkozunk kell.

S mégis mi történne akkor, ha jönne egy szigorú törvény, elrendelné, hogy a lélek szemére is csak egy bizonyos üveget szabadna illeszteni, s mindnyájunknak csak egy világszemlélet törésén keresztül szabadna tekintenünk a világ dolgaira?

Vajon egyek volnának-e az emberek felháborodásban, vajon lázadózó indulatuk kirobbantaná-e süvöltően közös tetté, s menekelnének-e kart karba öltve súlyos léptekkel a barikádokra eltörölni az egyszemüveges törvényt? Kialakulhatna-e bennünk megint az a kellemes érzés, íme, emberek megint együtt vagyunk, mert íme, egy akarattal azt akarjuk, hogy mindenki igaz képet kapjon a világról azon a szemüvegen keresztül, amely az ő lelkét zavartalanul szemlélő érzékké tökéletesíti. Vajon kinek jutna eszébe ez az önkéntes és öntudatos egyesülés?

Mi, emberek sokkal inkább egyetértünk, míg testünk érdekeinek sérelméről van szó, s talán éppen természetesnek fogjuk találni azt az erőszakot, amellyel egyikünk a másikunk lelkére akarja kényszeríteni saját világnézetét anélkül, hogy ez a másiknak a tisztánlátás boldogságát ajándékozná.

Igen, ezt az erőszakot magától értetődőnek találjuk. Pedig ez a ráerőszakolás nem válogat eszközökben. Gyűlölet, megvetés, átok, gáncs, szitok, lelketlen üldözés, lelkiismeretlenül odavetett jelszavak, üresen döngő, gyilkos mérgű frázisok gabalyodnak fülsiketítő disharmóniába, amelyből iszonyatos süvítéssel tör ki az élet-halál harc.

Pedig ebben a türelmetlen és féktelen harcban nem éppen a világnézetek a hibásak. Azoknak a nagy szellemeknek tekintete, akik egy-egy világnézetet megteremtének, hatalmasan nagy látószögű, hiszen egy egész világot kell felfogniok, s egy egész világot kell beletörniök a lélek apró gyűjtőlencséjébe. A világ egészére kell rányitni szemüket, s ennek lelkesen ragyogó, mindent befogadó, tiszta fényű, a mindenséget tükröztető szemnek kell lennie. Az a szem, amely az egész világot képes belátni, bizonyosan úgy látja a többi világnézetet is, mint a világba illeszkedő dolgok magától értetődő és természetes egymásmellettségét. Ez a szemlélet levegős és hatalmas szemszögű, mindent befogadó, s aligha érhet rá a világszemlélet nagyszerű emberi munkája mellett, hogy szellőzetlen lelkekben kelt mérges indulatok fűtőanyagával tüzeljen, mert ez is csak szemléletének tárgya, de nem módja lehet.

Ezért az igazi értelemben vett világszemléletek nem a gyilkos harc szolgálatában állanak, csak emberi eszközt keresnek a minél tökéletesebb emberi látás biztosítására. Munkájuk a legeredetibb értelemben nem egymásba ütköző, hiszen ugyanazt a világot fejezik ki, saját szemük törésében, a maguk látási rendszerében.

Felebaráti szeretet, szociális érzék, testvériesülés, kollektív öntudat – a nagy emberi összeölekezéseknek megannyi világnézeten keresztül kifejezett egyazon értelme, s hol engedné meg egyik is az egymásra törő erőszak és gyűlölködés iszonyatos mérgének élvezetét.

A világnézetek szempontjai, amelyekből világot felölelő, hatalmas horizontjaik kiívelnek, lehet, hogy néha ellentétesek, mégis céljuk szerint békésen egyetértők, mert egyaránt a világ értelmének minél tökéletesebb kifejezését szolgálják. Olyanok ezek a szemléletek, mint az egymásba néző tükrök, mindegyik benne van a másikban, mégis mindegyik a maga szemszögében tükrözi a közbeeső világot.

A világnézetek akkor lesznek veszedelmessé, ha az egész világra rányúló horizontjuk laposan ívelő emberi fejbe préselődik, s ebben a kalodában a világot befogadó látószög összeszorul, s összeszűkültszögben pislákol a világ apróra elszigetelt részeire.

Ennek a lapos szögű látásnak mérges sugara fűti túl az emberek lelkében az értetlenség szörnyű robbanóanyagát, amely szétveti a közeledés minden reményét.

•

Pedig mégis lehetetlen, hogy mindnyájunknak olyan magasan boltozó homloka legyen, amelybe a legnagyobb szellemek kialakította világnézetek ívei hiánytalanul beleilleszkedjenek.

S ez az emberi eredendő hiba egymásra uszít bennünket s behuny szemmel egymásra törünk a hibás látás bűnös szuggesztíója alatt.

Hová forduljunk hát, tétova emberek, megvilágosító fényért, tiszta szemléletért, mindnyájunkat összefogó látásért, valami isteni szemüvegért, amely bennünket égető sugárkévébe, forrón gyújtó fókusszá gyűjt össze?

Vissza kell mennünk legösztönösebb indulatainkhoz, nyelvünk-  
höz, irodalmunkhoz, művészetünkhöz, lelkünk megnyilatkozásá-  
nak összességéhez: kultúránkhoz.

Ez a szemüveg a mi látásunkhoz való. A mi egészen külön szempontunktól indul ki, mégis felöleli az egész világot, láttat és kielégít, világosságot gyűjt és megnyugtat, a legnagyobb lelkiismereti szabadságot engedi, s mégis jótékonyan egybefog összetartozásunk meleg egységébe s érezteti, hogy ez a látás életünk egyedül tájékoztató belső képessége.

A kultúra nemcsak műveltség, művelődés és művelés, de világnézet, amelynek különálló pontjából az egész világra lehet tekinteni. A világ legellentétesebb pontjaiból özönlenek bele a fények, a legellentétesebb képek tükröződnek benne, mégis egységes rendszerré gyűjtve elkülönül szemléletünk lencséje által.

A kultúra a fajtának legösszefogóbb ereje, mert a fajta legösztönösebb indulatai építenek rajta. Ezek az indulatok mindnyájunkban egy ugyanazok, s ezért lehetséges, hogy a világnak ilyen szemlélete végzetesen összeköt bennünket.

De egyben a kultúra a legtágabb és legelegősebb fogalom. S a kultúra nevében nem lehet kizárni irányokat és felfogásokat, mert a kultúra fogalma egyetemes és egységes.

Ha a kultúra világnézetének szemüvegén keresztül tekintjük a világot, akkor természetes magától értetődőséggel látjuk a jelenségeket föltétlenül együvé tartozóknak, s be fogjuk látni, hogy ebből az egységből senki sem zárható ki, aki a kultúra igaz építője.

Ezen a szemléleten keresztül tisztázódik minden kérdésünk, s így irodalompolitikánk iránya is.

Hiszen lehetne arról szó, hogy csak a népieseket vagy csak a klaszszikusokat, csak a moderneket, csak az aktivistákat, csak a rímesekeket vagy csak a kötetleneket, csak a mesélőket vagy csak az eseménytelen analizálókat, romantikusokat vagy naturalistákat engedjük be az irodalom berkeibe s az irodalmi folyóirat hasábjaira. Lehetne arról szó, hogy csak lomha materialistákat vagy csak szárnyaló idealistákat, csak sötét pesszimistákat vagy csak mindent rózsaszínűen látókat, csak individualistákat vagy csak kollektivistákat engedjünk be a kapun. Lehetne arról szó, hogy vizsgáljunk vallásokat és hiteket, meggyőződéseket és babonákat, és mindenkit a magunk vallása, a magunk hite, meggyőződése és babonasága szerint értékelnénk belépésre érdemesnek vagy kivetésre elítéltnak.

A kultúra világszemléletén keresztül ezek az ellentétek békésen egymásba simulnak. S az az irodalompolitikus, aki ilyen szemüvegen keresztül néz, nem fogja az erőket szétforgácsolni, hanem termően együvé tartani. Mert nem az irány üdvözt, de a szemlélet szögének ívelése, mely annál tökéletesebb, minél nagyobb a sugara, s a világnak minél nagyobb részét képes magába fogadni és saját törvényei szerint újjáteremteni.

S ugyanez az igazság kell, hogy uralkodjék a napi sajtóban, kultúrmozgalmainkban és egész közéletünkben.

Fajtánk kultúrája és az egyetemes kultúra, a szemszög és a horizont, ez a kettő, amely látásunkat tisztán és zavartalanul megőrzi, de ez az egyetlen, mely összefog s egyszersmind fejlődésre képessé tesz.

Azok az értékek, amelyeket eddig kincsesládánkba elrakosgattunk, ennek a szemléletnek voltak eredményei.

Szenteleky Kornél, e kincsesládának őrzője, az ezüsttulipán első lovagja azokért az eredményekért kapta kitüntetését, melyeket sokévi munkája után a köznek ajándékozott, de öntudatosá kell magunkban tennünk, hogy Szenteleky Kornél megtalálta azt a szemléletet, amellyel ezeket az eredményeket el is lehetett érni. S mi nagyobb ígérete lehetne a jövőnek, mint egy lélek, amelyen keresztül egyformán tisztán látunk?



FARKAS GEIZA REGÉNYE, *A FEJNÉLKÜLI EMBER*  
*A Kalangya Könyvtár első kötete*

Farkas Geizát nem tudom őstalajból származó írónak értékelni. Nem az a fajta, amelyben századok gyűjtötték össze a lélek robbanóanyagát, hogy az alsó rétegek mozdulatlanságukban halott és száz más réteg nyomasztó súlyával eltemetett talajából rázkódva és lázongva kizúduljon tüzet vetve és hamut szórva. Nem az az író, aki magával hozta az őstalaj elfeledett értelmét csodálatos ízt adva levitézlett szavaknak, agyongondolt gondolatoknak, elhasznált érzéseknek. Nem az az író, akiben beszélni kezd az ősi talaj, és csodálatos közléseivel ráébreszt bennünket gyökereinkre, melyek a talaj sötétjéből soha sem kerülnek öntudatunk világába, amelyek mi vagyunk, de mégis évszázadok omladékrétegével takarva egészen külön és ismeretlen világ. Az őstalaj különös átszakító erőt, elemi erővel ható föltörékvést, elfelejtett erőknél magukra eszmélését, a kikultúráltban az elpusztíthatatlannak és örökké hatónak jelentkezését érzékelteti.

Farkas Geiza nem ebből a talajból való. Ő annak a középosztálynak leszármazottja, amely a tradíciók megőrzésének élt, de a hagyományokat csak külső jelentkezésükben, megmerevedett formájukban becsülte, s még az alkalmazkodás formaváltoztatását sem engedte meg. A haladás egyik állapotát dogmatizálta, s azt hitte, hogy a fejlődés mozgásának parancsát úgy szolgálja legjobban, ha azt a mozdulatlanság állapotába kövesíti.

Farkas Geiza nem rétegeket tört át, csak ebből a talajból hajtott át a modern kor levegőjébe. De ezt az áthajtást az éltető levegőnek teli tüdővel áhítózása, a világnak birtokbavétele után el nem telő vágyakozása, a megújulás után való kedvének türelmetlen rohamozása serkenti. Önmagának újratereemtését az újratereemtődő tudományokban keresi: a társadalomtudományokban és nemzetgazdaságtanban. Főképpen ezek a tudományágak azok, amelyek a társadalomról, társadalmi elhelyezkedésünkről, a társadalmi rétegek egymáshoz viszonyáról és a „harc a létért” kongóvá üresedett szólamáról alkotott felfogásainkat gyökeresen átalakította. Ezekbe kellett kapaszkodnia, ha ki akart mozdulni osztályának zsibbadtságából. Farkas Geiza ezt cselekedte, de útjában a világot mozgató egyéb jelenségek is

fölbresztették tudásvágyát. Főleg a tömegek lélektana érdekelte, de átlendült az esztétika körébe is: az örök szép örök problémájának csalogató világába. Kultúrája föltűnően széles futamú. *A kiszagda, A legtöbbet termelő mezőgazdasági üzem, A fényűzés, Az emberi csoportok lélektana*, úgyszintén a társadalomlélektan körébe tartozó *Démonok között* című munkája, a szép problémájáról írt esztétikai műve, a gyermekek lélektanába vágó, *Az én rossz kis barátaim* című könyve maradandó bizonyítéka annak, hogy nem pihenő érdeklődése a jogtudományt sem kivéve a társadalom minden alapvető jelenségénél meggyökerezik.

Érdeklődésének átkaroló tevékenységében rendszeres munkás, logikus gondolkodó és világos előadó.

Farkas Geiza ebben a sokoldalúságában, polihisztorságának ebben a sok szempontúságában vajdasági életünknek megbecsülhetetlen értéke.

Nagyon sokszor kellett önmagunkkal szemben fölismerni a kíméletlen igazságot, hogy szegények vagyunk, nincsenek erdőink, és sudaras fánk is csak néhány. Nincsenek hivatott kultúrpolitikusaink, és szegényesen kevés az emberünk, akiben a fajtának lelke alkotásba kívánczik. Ráneveltek hiányában minden épkezézláb embernek ástókapát kellett markolnia itt nálunk, hogy dolgozzék és műveljen, és a dologban önmagát művelje a további munkára.

Farkas Geizának itt, ezen a helyen küldetése van tudományos fölkészültségével, mélyen ekézett és széles mezőjű kultúrájával, sokoldalúságának mindenütt segítségére hajlamában.

Farkas Geiza a mi kultúránk nélkülözhetetlenje, mestere, nem egyszer ezermestere. De ebben a küldetésében soha sem látványzó tűzhányó, robusztus öserő, hanem az át- és átkultúráltság, a gondosan és rendszeresen megműveltség áldott termőtalaja.

Ezzel megjelöltük azt a szemlélési módot, amely őt a mi életünkben a kellő helyre állítja: az elismerés és megbecsülés díszhelyére.

Aki a kultúra különböző területein olyan könnyedséggel jár-kel, mint Farkas Geiza, aki nálunk egyedülálló fölkészültségével nehézség nélkül lép át emberi ismereteket elkerítő korlátokat és szellemi tevékenységeket elválasztó határokat, annak nyilván nyitva állhat a szépirodalom területe is.

•

Erre a területre is belépett. Először egy kis színdarabot írt, *A boldog ember ingét*. Az ő falujának szerzette, amelynek sorsát épp úgy szívén viselte, mint mindnyájunkét: az egész Vajdaságét. Ezt németül írta, mert ott, a bánsági faluban németek laknak, de éppen úgy megírhatta volna szerbül, franciául vagy angolul, mert ez is telt volna kultúrájából, ha valami oknál fogva éppen így kellett volna munkásságát irányítania.

De nem maradt ennél a kis színdarabnál. Regényt írt, *A fejnélküli embert*.

Ez a regény Nagybatíróról szól, a fakereskedőről, akiért valami régi bűne eljött és megölte.

Ennek a lelki folyamatnak csak egyik részét kapjuk. A bűn elkövetését és a betegségnek örületig fokozódását, a bűn és az üldözési mánia közötti utat csak sejteni lehet. Nagybatírt már betegen kapjuk, s így, betegen teszi meg semmibe lejtő útját. A problémának ez az egyszerűsítése nem művészietlen, mert nem az anyag választása, de a forma itt a döntő.

Farkas Geizát ebben a regényben nem az egészséges, hanem a vágányaiból kisiklott lélek érdekli. Befele a betegségnek groteszk, nyugtalanító, kínozó, romboló és megölő hatása köti le. Kifele az egészséges mindennapiság épen duzzadó egészsége miatt, lelki folyamatokat meg nem értő és egyszerűen sivár volta miatt, belső összeütközéseket nem érzékelő, a betegnek a külső életben jelentkező különöcségeit csipegető és pletykáló kisváros érdekelte.

A megbetegedett lélek a témája. Az örök bűn és az örök lelkiismeret, a bűn összeroppantó ereje, s a lelkiismeret ki nem engesztelhető kízókamrája: ez az alapvető problémája.

A bűn megfertőz és megront. Beteggé teszi a lelket, s ez ebben a betegségében az örületbe hull.

A tudomány szemében ez a kérdés kilép az erkölcsi megítélés köréből és orvoslélektani kérdéssé válik, a pszichopatológia kérdésévé. Az elnyomott képzetek önálló életet nyernek, megtárgyiasulnak, megjelennek, járnak-kelnek, beszélnek, vádolnak, cselekszenek és üldöznek. Kínzóak, elviselhetetlenek, s mihelyt az élet zaja csendesül, már jönnek nesztelenül, osonva, csendes lopakodva, de örjítő kínokat okozva.

Dolgozni, rohanni, az élet feladatait túlméretezni, elveszni az élet zakatoló fűrészmalománál éktelen zivajában, csak az segíthet valamit, mert különben jönnek a rémek. És az alkohol és a mámor, mely könnyűvé és könnyelművé teszi, felejtett és bódultan süket álmod – nincs más segítség a surranó rémek ellen.

De a munkabírás határolt, az alkoholadag nőttön-nő, a rémek mindjobban kísértenek.

Jön a lefejezett ember, a fejetlen ember. Nem szagol, nem lát, nem hall, mert nincs feje, talán tapintásán keresztül érzékeli a világot. De ott van felhőben, vízben, az élet nappalában és az álom éjszakájában, minden gondolat alatt szöges derékalj, és a beszéd jelképes fordulataiban ott rejtőzik a fejetlenség iszonyatos döbbenete.

Alkohol, örület és halál. Pontosán orvosi és pontosan lélektani folyamat. Nagybáti halálát magától értetődőnek és szükségesnek találjuk. Őrült, akivel szemben a törvény nem ítélkezhet, eszt vesztett és megszállott, akivel szemben az erkölcsi igazságszolgáltatás nem ül széket. Egyszerűen elpusztul és meghal a természet kényszerítő törvényei alatt, mert hibbant és zavarodott lelke és az alkohol mámore megöli.

Nagybáti esete a regényben tisztán orvoslélektani probléma, nem kerül összeütközésbe az emberek írta törvénnyel s az erkölcs és társadalom íratlan szabályaival. Gazdag és tekintélyes ember, akinek furcsaságai körül csak sugdosó pletykák locsognak.

Kétségtelen, hogy ez a lelki probléma biztos alapokon áll Farkas Geiza regényében. És ez a legnagyobb erénye.

Módszerében azonban nem tudott teljesen szakítani tudományos múltjával, s inkább megvilágítja problémáját, mintsem problémája világítana önfényével.

Farkas Geiza megfigyelő, szemlélődő, fogalmakat alkotó, összefüggéseket kereső és rendszerető elem. Ez a módszer a tudomány módszere. Arra van hivatva, hogy megfejtésre váró kérdéseket világítson meg, azokban utat mutasson és megoldásokat találjon.

Ezzel szemben a művészet az élet ezer alakját olvasztja meg kohójában, és még sohasem volt új formába önti azt, megalkotva ez új formában az új életet. A formán van a hangsúly, az abban pezsdülő új életen, mert ez az újjá- és mássá formált élet: a teremtő művészet.

•

Ez a világ önmagának törvényei alá esik, saját tengelye körül forog, mint minden e világra teremtett planéta. Saját fénye van, s nem a fogalmak rávetített fénye miatt látjuk. Nem kell önmagát magyaráznia, legfeljebb mi alkothatunk róla fogalmakat és állíthatjuk szemléletünk távlatába. A művészet alkotta világ önmagáért él, az élet ezer stigmájától jelesen.

Milyen más jelentőségű a csend a folyó partján, a nyelv újrászülő formájában, mint az arról alkotott fogalmakban, melyek értelmünknek magyaráznak – milyen mást jelent az álom meglátásunkon keresztül új formába teremtve, mint az arról való fogalomalkotás csupán megértés céljából, milyen más lelki kategória a zavart izgalomnak a kifejező nyelvbe ágyazása, mint azoknak esettárral való igazolása –, milyen nagy a különbség az alkotás és percepció lelki folyamata között.

Farkas Geizának értekezése a rossz álomról, a folyóparti csendről, a párbajokról, regényének erősen fogalom alkotó fejezetei érdekesek és sokoldalúak, de mikor e rávilágításból kell megtudnunk, hogy ilyen volt Nagybáti álma, s nem ő álmodott nekünk – hogy ilyen a folyóparti est, de nem a folyó mesélt nekünk, ilyenek a párbajok, de nem a saját ezerszer átkozott hősi gesztustól szűkülő lélek nyafog nekünk, akkor azt kell mondanunk, hogy a művészi formaalkotást fölcseréli a fogalomalkotás módszerével.

A belletrisztikából kiállnak a lélektani váznak csupasz vasgerendái, kibordásodnak a fogalmak vasvázai az élet idomai alól.

Farkas Geiza nagy erősségét: a tiszta fogalmak alkotásának erejét ezért kell terhére könyvelni ott, ahol meglátásainak kifejező formát kellett volna teremtenie – a benne termelt új világról az olvasóinak és bírálóinak hagyva a fogalomalkotás munkáját.

Regényének háttéréül a vajdasági életet festette: vajdasági alakokat, városokat és tájakat. De nem a bánási szurkos és ragadós föld, sem a Tisza, sem az alföldi ember nem alakítanak problémáján, s nincsenek azzal szerves összefüggésben. A szurkos földtől való utálkodó eltörekvés vagy azoknak szerelmes és szenvedélyes átölelése, a Tiszának eliszaposító kanyargása vagy romboló gáttörése, az idevaló emberek szürke hétköznapja vagy boros csatái vagy bátor magasba lendülései nem indítanak meg belső folyamatokat, s nem építenek alapvető problémáján.

•

Farkas Geiza a közül a kevés írónk közül való, akinek műve bírja és állja a kritikát.

És ha a megformálás helyett a rávilágítás módszeréhez fordul, abban csak tudományos múltja és reflexiókban kiapadhatatlan lelke hibás, amelyet pedig, mint első vajdasági szellemünkben, legkulturáltabb férfiúnkban, nem lehet eléggé magasztalni.

Ez a regénye is hatalmas kultúrájának bizonyítéka.

Regénye első kötete a Szenteleky Kornél szerkesztésében megjelenő *Kalangya Könyvtár*nak. Farkas Geiza neve ennek a megindulásnak biztató ómene.

1933

## LEVÉL EGY ÉLŐHÖZ

Drága Kornél! Ezt a megszólítást tőled tanultam. Ha csak így mondanám: kedves, nem volnék hű hozzád. Ez a szó csak babusgató, becézgető, simogató. Drága – ezt a szót a rajongás lendülete feszíti. Te a világ dolgait kiemelted penészes és poros köznapi helyükből. Minden, amihez csak nyúltál, légiesen fölemelkedett tiszta magasságokba. A rajongásnak éppen ez a lendülete gyönyörű, ez röpíti fel a világot tisztult tetőkre. Valamit csak illetlél: lelke támadt, és lelkes lény többé nem lehet rabja nehézkedési törvények lomha önsúlyának. Téged a világ dolgai rajongásba ejtettek, s te elragadtad a világot a magad országába. A te elragadtatásod nem volt hangos szónoklat és széles mozdulatok, nem raktál magad alá emelvényeket, és nem volt eszközöd a színész kendőzése, álltál csendes magadban a világ előtt: áhítatos voltál és meghatott, s ájtatoskodásod földfeledett országokba emelt. Ennek az elragadtatásnak nem voltak hangjai: csendes rajongás volt. Szájadon a szavak tört szárnyú madarak voltak, ijedten vergődő élő-halottak, felcspogtak és dermedt-halottan lehullottak. Szájadon a szavak nem tudtak sohasem fölroppenni, fájdalmasan károgni, harciasan vijjogni, szálldosva énekelni. A te rajongásod idegen volt az élő szóhoz. Szavaid gyérerűek voltak, sohasem kapcsolódtak össze ömlő folyamú beszédde és sohasem váltak szónoklattá. Az élő szó sokszor kínozott, mert nem volt finom műszere lelkednek. Csendes szótlanágodban gyakran megközelíthetetlennek látszottál és sokaknak érthetetlen voltál, mert nem tudták érzékelni azt a világot, mely a hangos szó küszöbén belül marad. Ez a hangos beszédbe nem törhető csendes rajongás volt mégis alkotó erőidnek forrása. S ez ösztökélt világnézeted kialakítására is. Úgy hitted: egyedül ez a föld az, amelyen mindent el kell végeznünk, – ez az anyagi lét az, amelybe egész valónkat be kell szorítanunk. Csak ebbe a szűk létbe sűrített léleknek van hajtó ereje tiszta emberi szándékok megvalósítására. Ez a földi lét csak arra jó, hogy legyen valahova támaszkodni, ha lelkünket magasra akarjuk röptetni. Neked igazán nem kellett másra az élet. Rajongásod meglelkesítette a dolgokat, a lelkesekben lelkedre leltél s hatalmasan meleg testvériségben ölelted át a világot. Testvére voltál mindennek és mindenkinek és az egy-test és egy-vér

●

érzése irányított vándorlásaid közben. Azt mondtad: nincs más nekünk, csak ez a föld. Nem akartál hinni sem innen, sem túlon. Pedig ennek a hatalmas nagy testvériségnek a hite túlnő minden földin. Földi lakosnak vallottad magad, pedig ott éltél a megfoghatatlan és örökké tartók országában. Rajongásod másképp nem is találhatta volna meg helyét a dolgok világi rendjében, így kellett kialakítania szemléletének módját. Csak a földi lét határait ismerted el életnek, s lelked mégis kinőtt azokból, mert testvéráhitásodban az örökkévaló dolgok testvérévé váltál. Igazad volt-e, vagy nem. Bölcs volna-e ez a kérdés veled szemben. A fecskék fészkeiket néha egy kiálló szögbe építik, melyet a nagy épület gerendájába emberek vertek be, hibásan, gondatlanul, vagy játékból. De a fészek áll és életet ápol. Ilyen életadó volt a te szemléleted. – Pedig sokszor csalódtál. És sajgott úgy-e, és fájtt úgy-e. Ember voltál. – De nem lázadoztál, talán csak még csendesebb lett a rajongásod, még kevesebb szava volt s még inkább önmagába menekedett. Mindenkit magadhoz akartál ölelni, – tehetél-e arról, hogy nevetségesen apró gógók, úrhatnáságok téveszméi, félreszorított s nem várt helyen kipöfögő hiúságok, kispolgári sértődöttségek, szomorú tehetségtelenek, bárdolatlanok, faragatlanok, parlagiak és a rombolás sötét lelkei megbontották azt a hatalmas testvéri kört, amelybe te mindenkit benne szerettél volna látni. S vajon te voltál-e a hibás abban, hogy azok, akiket magadhoz öleltél és szerettél, nem tudták egymást testvérré fogadni. Te csak szenvedtél, mint minden rajongó szenved, aki megkísérli hiteinek valóságba ültetését. Hát mi hozhatná más egymáshoz az embereket, mint a nagy összefogó szeretet s vajon a jog, a kényszer, a fenyegetés, vagy a fegyver hatalma tehetne-e valamit. A földnek micsoda kínja rághatott benned, hogy összeteterelő nagy szándékod néhol megtört. Mégis összeforrasztottál bennünket. Remek erőforrású léted átértékelődött egy másik életté. Ez az élet az, amely nem szerkeszthető meg a földi lét korlátoltságának vallásával, ez az élet az igazi élet, amely nem mérhető az anyag elveivel, mégis maradéktalanul a mienk.

És ezt az életet most gyakran fogják hordozni díszes körmene-  
tekben, lehet, hogy olyanok is, akikkel lelkednek semmi közössége  
nem volt, lehet, hogy olyanok is élnek veled és élnek belőled, melléd  
állnak és hivatkoznak rád, tüzeket gyújtanak neked és szertartáso-



•

kat gondolnak ki, akik idegenek voltak hozzád. Lehet, hogy lesznek olyanok, akik ellöknek és megtagadnak vagy szabadulni akarnak tőled balga hittel arra gondolván, hogy íme, nem vagy többé. Igen, de téged eldobni soha többé nem lehet sem híveidnek, sem ellenlábaidnak, sem ünneplőidnek, sem bírálóidnak. Anyagiakkal nem mérhető új életed: a mi történelmünk, többé el nem enyésztethető valóság, mindenkor ható erő, amely alól senki sem vonhatja ki magát, sem az igen, sem a nem. Ebben az életben fogtál össze mindnyájunkat testvérekké, meg nem változtatható örök rokonságban; a halál ölelésében ébredtél igazán életre, amelyben elszakíthatatlanul együtt kell maradjunk. Ez a testvériséget örököltük tőled. Hiszen ezt tanítottad az irodalomban is. Úgy kellene mondanom: ez volt a politikád, ha ez a szó nem volna hitelvesztett, nem tévedt volna el sötét útvesztőkben, dohos vakondjáratokban és rengeteg emberi gyöngesség ingoványos mocsarában. Valahányszor élére álltál irodalmunknak, mindig azt hirdetted, hogy minden világnézet s minden irodalmi irány részére szabadon áll folyóiratod. Nem kényszerítettél senkit sem, hogy szemléleted szögét és irányát elfogadja. Tehetség, friss alkotóerő, tiszta művészet – csak ez volt a belépés föltétele. Széles látókört befogó levegős szemlélet volt a tied, amely sohasem állott szemben értetlenül más emberek másféle nézetével, s rokonának vallotta mindazt az embert, akinek látószöge bátran tárult a világra. Nem fegyverkeztél kicsinyes fegyverekkel, országolni akartál saját országodban, s vajon kit rekesztettél volna ki innen, aki abban feltételeid szerint polgárjogot nyert? Az igazi testvériséget a minél magasabb szempontok jelentik, mert ezek ölelhetik át a legtöbbet és legellentétebbet. Talán néha nem tudtad országod polgáraival szemben legmagasabb feltételeidet alkalmazni, de nemcsak művész voltál, de egy új életet kialakító és nevelő, aki a kis szikrákat nem tapostad el, de el-elfúló tüdővel lehelgetve élesztetted. Ki tudhatná azt, melyik szikrából lobban fel messze világító láng, s nekünk minden fényre szükségünk volt. Biztos szemmel ismerted meg a más tűzétől visszfénylő talmiakat, s a kis tűzrügyekben a nagy láng öntüzű szikráit. Önerődből raktál máglyákat kis zsarátnokok fölé, hogy tűzre kapjanak, de csodálatos erős tudtál lenni és elutasító, passzív lényeddel, magába vonult hallgatásodban, finom töré-

kenységben a meg nem hívottakkal szemben. Mint biztosan működő törvény, mely láthatatlanságában ártatlannak tetszik, de az ellene vétőt elsodorja, nem mintha indulatok vezetnék, de mert ez a belső parancs. A szerkesztésben magas szempontú, a válogatásban kényes, a biztatásban kifogyhatatlan, a nevelésben jóságos és önfeláldozó, az erők összefogásában szenvedélyes voltál. Az ember tökeszomja benned a szellemek összegyűjtésében csillapodott, és a csillapítással, mint minden emberi szenvedély, folytonosan ki nem elégíthetőbbé vált. Esendő testedben megvolt a hihetetlen erő éjszakáid feláldozására, hogy irtsad a gyomot és az önzetlenség, hogy a ritkítás helyén, ha kell, a magadét ültess. Csendesen, törekenyen, személytelenül álltad a harcot és húzódozásodat, hogy másokat ne illess – rossz érzésed, hogy másoknak csalódást okozol, legyőzte elrendelésed tudata. A tudat, hogy e szigorúsággal csak törvényszerűséget teljesítesz történelmi felelősséged helyén. Törekeny tested hatalmas erők székhelye volt, és kiharcoltad mindnyájunknak azt a nagy lehetőséget, hogy irodalmunk termékei ne kallódjanak napilapok tünékeny hasábjain, hanem maradandó értékű irodalmi szemlében lássanak napvilágot. Hatalmas nagy ugartörés volt ez, begyöpösödött talajnak bátor felhasítása, s ha néha az anyag nem engedelmeskedett, ha az anyagelvűség ellened szegült, ha az anyagi minden elveszett, akkor megmutattad, hogy a hit mindennek mozgatója, hogy a hitben olyan láthatatlan erők feszülnek, amelyek nem kősziklákat tudnak helyükből kimozdítani, de a bácskai lomha rögöket is. Ha elestél, újra talpra állított a hit. Nem kellett zászlót ragadnod, nem kellett zenekarok, nem kellett kürtszó és dobverés – tenyereden csendesen vitted elől a lelked, s hozzád juhodott gyönyörű körmenetben minden jótét lélek. Elöl jártál, és ez a legnagyobb erkölcsi erő, a legvonzóbb és a legösszefogóbb. Volt idő, mikor szándékosan elhallgattak, seregedet elkerítették, és tilalom alá helyezték a hozzád csatlakozókat. Te csak haladtál. Akiknek elrendeltetésük van, azok tudják az utat. S utad végén csak egy sereg volt: a Tied. Csak egyhez nem értettél: önmagad ügyeinek kormányzásához. Szerkesztettél, sorozatosan megjelenő könyvtárat alapítottál, s abban csak egyetlenegy ember könyve nem jelent meg: Szenteleky Kornél. Pedig tudnod kell, volt melletted álló embered, aki sürgette, aki

•

könyvet követelt írásaidnak. De nem tartottad illőnek, hogy a szerkesztő könyve a többiektől elvegye a helyet, s úgy vélted, nem kell ma líra senkinek. Ma csak egy embernek nincs könyve: Szenteleky Kornélnak. Csak neked nincs könyved, akiből élünk, akire hivatkozunk, akit emlékezve magunkhoz ölelünk, akit mindnyájan magunknak követelünk, akivel büszkén ékeskedünk. Tetted-e volna Te ezt mivelünk, ha valamelyikőnknek fele annyi értékű útravalója lett volna? Te tűzben égtél volna, kincstaláló örömben, a gazdagodás lelkeségében, és lépcsőként hajoltál volna elénk. Mit tanultunk mi tőled, kortársaid és testvéreid a munkában, ha meg nem tanultuk volna a legfőbbet: értékeink megbecsülését? Csak neked kellett vészes lázakban elégned, hogy mindent adj, és semmit se kapj. Neked, bátorítónak, jóakaró segítőnek, adakozónak, mindenben előljárónak és ugartörőnek kellett lenned. Vezérnek voltál számúzva, és senkinek sem jutott eszébe, hogy te is költő vagy. Pedig költő voltál, s ami nyelveden a röppenő szóban nem tudott ékesszólóvá szépülni, az írásodban csodálatos életre kelt. Külön nyelved volt: lelkednek gyönyörűséges ágya. Nem vésővel és kalapáccsal szaggattad mondataidat, nem dübörögtél és nem titázkodtál, nem ötvöztél és nem finomkodtál, nem voltál parlagian erőteljes és szárazon szabályszerű. Simogattad a szavakat, s azok bársonyos testükkel megmozdultak, hímporosan meglebbentek, színükre lobbantak, eredetük ízére ébredtek, daloltak és muzsikáltak. Szavaid nem koporsói voltak megrögzött emberi fogalmaknak. Szelíden érintetted őket, s azok felpattanva kivirágoztak. Szavaid felszívták lényedet, s különvalóan a tiedek voltak. Külön nyelvre volt szükséged, amelyben egyszerre alkothattad meg magadat és a világot. Minden alkotónak még soha nem volt nyelvre van szüksége, mert e nélkül nem találja meg lelkének formáját, és forma nélkül nincs alkotás. A te nyelvedben az ájtatosság ünnepe, mellyel a világ fölött lebegtél. Ilyen magasságok felé szomjasan kinyílt, meghatott lélek voltál. Kitárt lelked várta a mindenség látogatását, hogy áthasonítsd azt a magad törvényei szerint. Így alkottál az öröktől fogva lévőkből újat, így voltál újrateemtő: azaz költő. Jól tudtad, hogy csak abból lehet alkotni, aminek anyaga a lélek olvasztókamrájában felolvadt, amit a lélek a világ számtalan jelenségéből magáévá tett a világból, csak abból a

részből, amely lélekké hasonodott. A lélekké vált világ az a káosz, amelyben benne rejlik a teremtés misztériuma. Jól tudtad, hogy vissza kell menni a lélek legnagyobb élményéhez, az élethez. Az életnek újrateemtése, életteremtés a nyelv formájában, ez a művészet. Ám hova lehetne máshova fordulnunk, mint a mi életünkhöz. Ehhez az élethez, amelyet mi élünk. Ehhez a földhöz, amelyből kinőttünk, s amelyben mégis gyökerezünk, amelyből fölsudarosodunk és színeinket szívjuk, amelyben virágozunk és gyümölcsözünk. Aki úgy vélné, hogy az élet a művészetben kikerülhető, éppen a lényegben hibázik. A művészet természete szerint az életre utal, s aki akár ösztönösen, akár tudatosan művész: hitet vall földje és élete mellett. A művészet lényegének tiszta tudatában tetted, hogy író társaid figyelmét ide, erre a földre fordítottad és hirdetted, hogy a mi életünk színét és ízét kell adniok, a mi földünk sajátos erejét, a mi nappalunk és éjszakánk fényét és homályát, bukdácsolásunkat és bátor lépésünket, lelkünk szabad szállását és ezer gátlását, lelki alkatunknak mindenkori visszfényét a dolgokon, a dolgoktól való iszonyatos függésünket s tőlük való örök eltörekvésünket, szóval magunkat. Így gondoltad a mi művészetünk kialakítását. Mert a művészet éppen úgy nem lehet talajtalan, mint földön csúszó, mert egyik sem volna művészet. S kit érthetne kevésbé a vád, mint téged, hogy talajtalan vagy, és földhözragadt. Téged, aki a talajba való begyökereződést hirdetted, az életbe való elválhatatlan belenövekvést, téged, aki prédikáltad a művészetet, amely nem gyáva csúszás-mászás, kalmárügyeskedés, hasznos egyezségkötés, alacsony utánzás, hanem a világ transzfigurációja: egy mindig újabb feltámadás egy kiválasztott lélekben. Ki állíthatná azt rólad, hogy apró és vak szándékok vezettek, amelyek nem tudtak kiemelkedni szűkös látóköri vak szemű tévelygéséből. A földhöz gúzsolt kispolgáriság és a korlátolt vidékiség épp olyan távont állott tőled, mint a gyökértelen bolygás, a szellemi cigányság, a nemzeti kultúrába való beleyökerezés hiánya: ez az örökké görgő ördögsekérlélek. Kell, hogy vallomást tegyek e hited mellett. Kell, hogy higgyek abban, amiben legjobban hittél. Magad is érezted, hogy ez a meggyőződésed a művészet lényegén és törvényein alapul, s kaput tár a fejlődés útja felé. Erős és sorsot vállaló beleyökerezés a földbe, s olthatatlan vágyú törekvés a mind-

nyájunk fölé boltosodó egekbe: ezt mondtad örökül. Milyen köveket használtál építésednél, kikre hivatkoztál, hogy pilléreket alapozz épületed mellé, s kellett-e annak támaszok? Fölösleges kérdések. A művészet örök törvényei vezettek. És van-e a világnak biztosabb és valóságosabb épülete, mint éppen a művészet.

A látható kultúra kivetődése az emberi léleknek. Az igazi kultúra a dolgoknak élete a lélekben, a lélekké vált világ. Te ebben az értelemben voltál alkotónk. Te vagy az első, aki itt nem a múlté, hanem a történelemé lettél. A mi külön történelmünké. Nem elmúltál, hanem megszülettél, s íme, többé nálad nélkül élni nem tudunk.

A történelemmé válás nagy színjátéka rettenetesen fáj nekünk élőknek és múlandóknak. S mert még nem szóltam hozzád, mióta elmentél, engedj meg még néhány szót.

Íme, el akartam hozni neked életem fekete kenyérének egy darabját, siralmam könnyeinek sóját és egy rögöt ebből a földből, melyet nem tudtam sírodba dobni.

Kenyeret, sót és földet: a meghódolás ősi jeleit hozom neked, a győztesnek. Ím, vonulj be lelkünkbe drága hódítónk!

Nem búcsúzom tőled. Te, aki menekvésem voltál, csendes kikötőm és tiszta magaslatom, engedd meg, hogy örökre magamhoz öleljelek!

1933

## BIZONYÍTÁS EGYSZERŰ UTAKON

*Dr. Draskóczy Ede elnöki székfoglalója*

*a Szenteleky Irodalmi Társaság 1934. február 25-én*

*Nagybecskerekén megtartott első nyilvános ülésén*

Így szól a lélegzethökkenítő, józan kérdés: Egyáltalában szükség van-e itt nálunk irodalomra?

Ha ez a szükségesség életünknek elismert alaptétele volna, senkinek sem jutna eszébe e kérdés föltevése. Pedig ez a kérdés újból meg újból fölroppen, és a mi rónánknak lázongó madara lesz, míg a felelet drága eledelével el nem csitítjuk.

Szükség van-e valamire, azt jelenti: Érez-e valaki hiányt, amely kielégítésre vágya? Kell-e valami, aminek híján a szomjas ital nélkül, az éhes falat nélkül, a didergő ruha nélkül maradna; kell-e valami, aminek híján az idegesen rohanó repülőgép, a hivalkodó gyémánt, az élni vágyó élvek s a dözsölő bódító bor nélkül maradna?

Ez a kérdés pedig, szükség van-e itt irodalomra, azt jelenti, hogy ha nem volna irodalom, maradna-e itt valaki szomjasan, éhesen, didergőn, kifosztottan, megraboltan, emelkedő szárnyak és szikrázó ékkövek nélkül, isteni élvezetek és olimposzi nektár híján?

Milyen furcsa volna azt kérdezni: Hát szükség van-e az erdőkre, a mezőkre, a vizekre, szükség van-e a bagyadt holdra, a csillagok fényére, a nap sugarára, van-e az életre?

Szükség van-e az életre? Milyen különös kérdés. És ha szükség van, milyen élet kellene? Olyan, amely csak ernyedte lézengés, távoli napok erőtlén fénye alatt sápadt és gyatra sínylődés, vagy olyan, amely üde tenyészet, a nagy beteljesülés ragyogó fényében, ég felé sudarosodó törzs és buja nászokat ígérő virágtenger?

Isten teremtette a világot, s mi, akik az ő képét és hasonlatosságát viseljük, részesei vagyunk e teremtőerőnek. Részesei és sorsosai, mert nemcsak a lehetőség szunnyad bennünk, de a teremtés parancsa is.

Ember, menj és teremts új világokat! A te káoszod ez az egész világ, ám olvasd magadba a te lelked sajátos lencséjén keresztül, és teremtsd új életre! Alkoss és teremts! Nem mondtam meg neked, mi a világ célja, látod, hogy öröktől fogva van, és örökkévaló, ám eredig és teremts örökké tartót, s meglátod, megistenülsz.

•

És az ember elindult, és megistenült a művészetben. Milyen furcsa kérdés: Kellenek-e a mezők, a vizek a hegyek, az erdők, kell-e a sugárzó nap, a bennünket pályán tartó messzi égitestek? Milyen furcsa kérdés: Kell-e nekünk az élet, a tökéletes élet, az isten országa e földön, kell-e nekünk az isteni tulajdonság leglényege, a teremtőerő, vagy emberi nyelvre lefordítva: a művészet?

Minél inkább elérjük az isteni mértéket, annál inkább emberek vagyunk s minél inkább emberek vagyunk, annál jobban kitöltetik rajtunk az isteni.

Kell-e hát a művészet? Minek ilyen kérdezni, mikor a benne rejlő teremtőerő olyan velünk adott tulajdonság, amelytől szabadulni nem is tudhatunk, olyan magától értetődő, mint a reggeli napsugár, mint a rózsza illata vagy a fény terjedése. Terhünk és ajándékunk, az isteniből való részesedésünk és kikerülhetetlen sorsunk.

Szükséges-e a művészet, milyen nehézkes és lomha kérdés. Van, velünk adatott, a miénk, elrendeltetésünk, lényegünk és iszonyatos erőnk, amellyel az örökkévalóság vég nélküli boldogságában alázatosan megtisztulhatunk.

De a művészet nemcsak lényegünk, hanem parancsunk is. Kihajt, mint kőtábla alól a csíra, iszonyatos erővel emelve mérhetetlen súlyokat. Kihajt az őskorban a barlangok falain, a rabszolgaság idején a sötét katakombákban, Madách falanszterrendszerében, Michelangelo székén, s az elnyomások idejében a szimbólumokban.

Működik, mint minden természettörvény, megszakítás nélkül, folytonosan, állhatatosan, feltartóztathatatlanul, örökkön örökké.

A művészet az a kategória, ahol az ember az isteni örökkévalóságot elhódíthatja magának és saját alkotásaiban részese lehet az isteninek.

A művészet a miénk. Nélküle nem lehetünk. Ez az, amiben tökéletesek lehetünk és istenülhetünk. Soha el nem vethetjük magunktól. Kell nekünk, mert nélküle szomjasak, éhezők, didergők, kifosztottak, megraboltak volnánk, mert nélküle szárnyunkat veszttve lehullanánk a semmibe, a szükségességek, a hasznosságok kietlen és szerencsétlenül véges világába.

A teremtőerő: életünk integráns része, és nem élhetünk el nélküle. Vagy lefordítva az anyaghoz idomuló nyelvre: szükségünk van rá, szükségünk van a művészetre és a művészet minden ágára.

De értsük meg: nem minden művészetnek eszköze nőtt elő a nemzet sajátos kultúrájából. A festőművészek ecsetjei és festékei, a szobrásznak vésője, márványa vagy agyaga, a zeneművészek hangszerei nagyon sokszor idegen civilizáció termékei. De mégsem fogja senki kérdezni, hogy a magyar Szinyei Merse Pál a német ipar festékeivel alkotta-e *A majálist*, a francia Rodin olasz márványban álmodta-e meg élete művét, vagy a német Wagner milyen gyártmányú zongoránál várta műzsájának ihletését. Mindegyiknek műve sajátos nemzeti mű, amelynél az alkalmazott eszköz, az anyag, amelynek segítségével alkotott, nem jelentős tényező.

Igen, de az irodalomnak mi az eszköze? Természetesen a nyelv. A nyelv pedig nemzeti kincs. Nem egyszerűen kitalált és csinált valami, nem ipari műhelyekből kikerült árucikk, nem halott jegyeknek poros gyűjteménye, hanem élő egész. És ebben az élő testben piros vér lüktet és lélek lakozik.

Ez a lélek néha gyermekesen gügyög, néha rettenetesen viharzik, néha mosolyog, néha őrjöng, ha kell, okosan világos, máskor balladásan rapszodikus, simogat és ütlegel, simán finom és sértően bántó, lírain ömlengő és hidegen meghatározó, könnyed, mint a hullámokat borzoló szellő és bölcsen mély, mint az óceán, ha akar, bárdolatlan, s ha akar, fehér szárnyakon egekbe röppenő. Maga az élő élet a nyelv. Nemcsak a mi életünk, hanem nemzedékek élete, elődeink és őseink élete. Az a hatalmas nagy, megható és fölemelő küzdelem, amellyel kiharcoltuk maguknak a jogot az életre. Az a hatalmas folyamat, amellyel magukhoz viszonyították a világ jelenségeit, és nevükön nevezték azokat. A nyelv az, amely a bányásznak feltárja az évezredes rétegeket, a történelmet, a sorsközösségeket, az élet kanyargós irányát. A múltat őrzi, a jelent éli és a jövő felé tapogat megteremteni akarván a világ minden új jelenségét a kimondott szóban.

A nyelv a nemzet sorsával és elrendeltetésével fejlődött kincs. Nem csinált, de termett, nem mesterségesen feldagasztott, hanem szervesen növekvő, hatalmasan élő erejű, mely kigúnyolja, kikacagja, és csúfosan földhöz vágja azokat, akik nem érzik meg lelkét és nem értik meg évezredes lényegét. De megzendül az értőknek lelkén, mint csodálatos hangszer a művész kezétől ihletve.



•

A szó az ember első alkotása. Az emberi teremtés első lépése. Más formában ugyan, de meg kellett alkotnia mindazt, ami a világban van, s amellyel viszonyba lépett. S az ember a világ dolgait szavakban újraalkotta. A nyelv nemcsak egyszerűen kultúra, tehát a külső világ dolgainak lelki tartama, de alkotás, tehát művészet.

De a nyelv nem egy embernek teremtő munkája, hanem a hagyományok, a közös sors, a közös szándékok lelke által összefogott népnek kollektív alkotása: a nemzet kincse.

A nyelv nem ipari termék, mint a festő festéke, a szobrász márványa, a muzsikus hegedűhúrja, hanem a nemzet kollektív lelkének művészi terméke.

A nyelv nem egyeseknek magántulajdona, mint a festőnek az ecsete, szobrásznak a vésője, muzikusnak a vonója, hanem a nemzet közkinccse.

A nyelv nem élettelen tárgy, mint a mintázóagyag, a kifeszített vászon vagy a zongora billentyűje, de maga az élet, a legfőbb kincs, a nemzetnek legszentebb vagyona, amelyről öngyilkosság nélkül le nem mondhat.

S ami az egyén lelkének legistenibb megnyilatkozása, életének teljessége: a művészet, akképpen a nemzetnek életkérdése az ő kollektív művészete: a nyelv.

A nyelv a legfőbb nemzeti jó, és az irodalomnak éppen a nyelv az eszköze.

Kétségtelen, hogy az a művészet, amelynek eszköze éppen a nyelv: a nemzet életérdeke szempontjából különös jelentőséget nyer. Mert hiszen éppen az irodalom alkotóművészei azok, akik a nyelv rügyei, hajtásai és csodálatos virágai.

Nem véletlen az, hogy éppen Kazinczy érezte meg nyelvünk elmaradottságát, és hirdette annak megújítását. Nem csak esetlegesség az, hogy a szónokló nyelv évtizedeken keresztül Vörösmarty nyelve volt. Nem csak vak eset, hogy éppen Petőfi és Arany oltották be irodalmivá a népköltészet nyelvét, és nem csak csupán kivételes jelenség volt az, hogy a modern korok modern nyelvét Ady és a nyugatosok teremtették meg és köszörülték csillogóvá, keresvén a kifejezést az addig még soha ki nem fejezett érzésekre és sejtésekre.

•

A művész nemcsak a meglévő nyelvben teremt. Minden művész saját magának teremt irodalmi nyelvet, amelyben magát maradéktalanul kifejezi s ekképpen rügye, hajtásai és virága a nyelvnek, a legfőbb nemzeti vagyonnak.

Íme, az irodalom nemcsak azért kell, mert lényegünk és parancsunk, de azért is, mert éppen a nemzet egyik legnagyobb kincsét szolgálja.

Az egyén művészi alkotása így függ össze a nemzet sorsával, és az irodalom szükségességét csupán a sorsközösség e távlatában lehet igazán megítélni.

Nyelvében él a nemzet, de csak addig, míg e nyelv valóban élő, míg az organizmusnak minden életjelenségét magán viseli, míg a mozgás és növekvésnek elve lényege marad, míg az élet törvényszerűségei szabadon hatnak benne, de a visszamaradás, sorvadás, az élet újabb jelenségeitől való tunya elmaradás, az élet újabb és újabb formáinak meg nem rögzítése pusztulást jelent nyelvre és nemzetre.

Az akadémiák legtöbbször csak regisztrálói a nyelv kincseinek, bankárai és cerberusai, a költők teremtoi.

A költők rügyek, hajtások és virágok a nyelv törzsökén.

De éppen az irodalomnak és nyelvnek szoros összefüggése igazolja azt, hogy a nemzeti irodalomnak nem elegendő föltétele a nyelv egyszerű használata. Csupán a nyelv használata az irodalmat nyilván nem teszi nemzetivé.

Az irodalom csak annyiban nemzeti, amennyiben elfogadja talajául és gyökeréül azokat az erőket, amelyek a népet közös lelkületűvé alakítják ki, ha abban a kollektív lélekben gyökerezik, amelynek nemzetalkotó ereje van.

Mert a nemzet nem véletlenül csoportosult egyének tömege, hanem egységet jelentő organizmus, amelynek ugyancsak egységes mozgása és lelke van.

Ez a lélek nem mesterséges, de hosszú fejlődés eredménye: közös sors, közös hagyományok, közös szándékok alakította közös lélek.

És a nemzet egész kialakulását, fejlődését, szerzett javait és szándékait őrzi a nyelv a maga kategóriájában.

Az igazi irodalomnak ebben a talajban kell gyökereznie, mert különben nem is alkothat igazat.

•

A nemzet lelke minden egyesnek a lelke, és az alkotó lélek nem cserélheti ki lényegét, hanem éppen e különös lelken keresztül teremthet csak, és alkothat. Csak a nemzeti lélek hordozói lehetnek valóban eredeti és őserékű alkotók, mert ebből a kollektív lélekből, tehát az életből nyerik erejüket.

Ez azt jelenti, hogy az irodalom a legszentebb hagyományok őrzője.

De nem jelenti azt, hogy egyszersmind megkövesítője is az elért fejlődési foknak, és gátolója a továbbnövekedésnek.

A hagyomány nemcsak megmérhető és megszámlálható kincset jelent, egyszerű anyagi örökséget. A hagyomány egyben szigorú parancs a továbbfejlődésre, mert lényegében hordta a belső szükségességet az eddig való növekedés iramára is. A belső kényszer a haladásra a kollektív lélek törvényei szerint éppen annyira a hagyomány parancsa, mint az, hogy a régi nélkül újat nem lehet építeni, mert a levegőbe szánt téglá menthetetlenül lezuhan.

A haladás nem egyéb, mint a nemzet lelkének beillesztése a mindenkori viszonyokba.

Az irodalom tehát nemcsak azért kell, mert a hagyományok hű őrzője, de mert a fejlődés frontján is mindenütt az irodalom harcol az első sorban.

Az irodalom tehát a nemzet kollektív lelkének kifejezője és fejlesztője.

Aki azonban csak a nyelvet ismeri, de annak lelkét nem, aki csak mint eszközt használja a nyelvet, de nem teszi magáévá azt az erőt, amely azt kialakította, az nem is tarthat igényt arra, hogy a nemzet írói köze tartozzék.

Az irodalom nemcsak a nemzet nyelvén, de annak lelkén való ige.

Milyen különös jelentőségét nyer e tétel éppen nálunk, ahol a nyelv ápolásának és fejlesztésének más fóruma nincs, mint az irodalom.

A kifejezések finomsága, pontossága, megjelenítő ereje, sokszőrűsége, gyengédsége és hatalma, bája és izmossága, röppenése és hengerlő dübörgése, józan nyíltsága és ködökbe vesző rejtelmessége az irodalom talaján tenyészik.

Nekünk az irodalom az iskolánk, ahol a nyelv csodálatos hatalmát megismerhetjük és magunkévá tehetjük.

Milyen veszendők volnánk, ha éppen az irodalmat, e leg hatalmasabb erőt vonnánk meg magunktól fennen kiáltván: Nincs szükségünk irodalomra!

Ki oktatna bennünket a nyelvre és tartaná meg nekünk az élő nyelvet, ha elfordulnánk íróinktól, mondván: Nincs szükségünk rátok, fölösleges a munkátok.

Az irodalom virág a fán, de mégis az a sorsunk, hogy a virág táplálja a fát.

Hallatlan erőket kell merítenie a végtelenből, hogy jusson az egész szervezetnek.

És itt nálunk, ahol az összességnek hirtelen kellett magából kitermelnie egyeseket, akik fölkészültségükkel ellátják a közösség szükségleteit, itt az irodalomnak jutott a tanítómester szerepe.

Az irodalomból indul ki a kulturális mozgalmak frissítő áramlása, nemcsak eszméknek hirdetése, de valóságos munka előadászatalknál, dobogókon vagy színpadokon.

Az irodalom itt nálunk nemcsak alkotó művészet, de a teremtő művészek lelkes munkája, hogy a törzset erőteljes ágazatán keresztül fölemeljék a viráig.

Nálunk nincs tudományos élet, a többi művészet is alig-alig sarjadozik, az irodalom az, amely bennünket képvisel, befelé és kifelé. Ez az, ami a mozgást és az életet adja.

Az irodalom az, amely egyedüli aktív mérlegű bizonyítéka életünknek, annak egyetlen kiélési formája, hordozója létünknek és feloldója vágyakozásainknak.

Ezen keresztül jelentkezünk és vagyunk, kapcsolódunk be a magasabb rendű életbe, és adunk létünkről valóságosan tapintható jelt.

Az irodalom a mai életünknek bizonyágtevője, írott betűje, melyen keresztül hitet teszünk életünk mellett.

Most már mi kérdezzük, szükség van-e irodalomra.

Úgy hisszük, csak a felfokozott szellemi élet, az alkotó lelkek biztos fejlődésének lehetősége, a teremtő szellemek feltételeinek biztosítása, az irodalom életműködésének lehetővé tétele, csak ez lehet az a légkör, amelyben majd fölvált bennünket az utódok tökéletesebb és várva várt tábora.

•

Mert adott ez a föld nagy embereket kultúránk egészének. Nem szikkadt ez a föld, sem gizzgazzal átkozott szikes talaj, van benne erő, tehetségeket pazarló hatalom.

De eddig nem maradtak itt nálunk, mert magába szívta őket a központosított kultúra.

Azért, hogy a törzsmagyarságtól külön élünk, ez a föld továbbra is ad tehetségeket, de hogy azok el ne kallódjanak, hogy magukra találjanak, hogy a bennük rejlő ígérethez képest fel is nőjenek, ahhoz az irodalom megművelt földjének kell őket várnia.

Mi ezek nélkül az eljövendők nélkül nem lehetünk meg, nem lehetünk egészek, nélkülük nem lehet meg öntudatunk teljes fénye és magabízásunk csorbátlan ereje.

De a beteljesülés nem érkezik lomhán karba tett kezeken keresztül.

Hinni kell életünkben, és vallani kell ezt a hitet. És ma ezt az életet, mint a kiélés egyedüli formáját, az irodalom jelenti.

Megmérhetetlen nagy veszteségünk, hogy nemzetiségünk és vallásunk nem esik egybe. Hogy a nemzetiség nem egyszersmind a vallást jelenti, és a vallás nem mutat rá minden más lehetőséget kizárva a nemzetiségre. Annál a népnél, ahol a nemzetiség és vallás teljes mértékben egybeesik, ott a kisebbségi problémák összességét a vallás oldja meg. Teljesen mindegy, hogy melyik veszi át a szerepet: eszközeik és céljaik ugyanazok. A vallásfelekezeti autonóm testület az állam keretén belül önkormányzati joggal és önadóztatással. Önmaga jelzi célját, állítja fel kultúrintézeteit és szerzi be anyagi szükségleteit. Az egyház ilyenkor a nemzetiségnek egyetlen erős vára, s az egyház mindenkor teljesítette kötelességét.

Ám nálunk a kettő nem ugyanazt jelenti. Nem kaphattuk készen az egyház alkotmányos kereteit, azzal a magasabb lelki tartalommal, mely magához tudott ölelni mindenkit a segélyre szorultaktól az ösztöndíjasokig, az iskolás nebulóktól a főiskolásokig, a sekrestyéstől az alkotóművészig, összefogva templomot, iskolát, kultúrát és művészetet, és amely egyaránt hittel volt alázatos isten és térdet hajtó nemzeti hagyományai előtt.

Nekünk ez a hatalmas erő nem adatott meg. Nekünk más formában kell kialakítanunk azt az összekapcsoló erőt, amelyben

•

annyiféleképpen különbözők, egyek lehetnénk. Ezt az összefogó erőt nekünk ma csak az irodalmunk adhatja meg.

Az irodalomban lendülünk legmagasabb emberi csúcokra, és mégis legvégzetesebben itt kapcsolódunk bele fajtánkba.

Az irodalom örömünk, büszkeségünk, feszülő becsvágyunk, alkotó lendületünk, önmagunkra találásunk, büszke öntudatunk, tele tüdejű lélegzetvételünk az ősből és a folyton újból. Az élet ez nekünk, a kedves, a féltett, a piros arcú élet.

Szükség van-e az irodalomra, így szól a hidegen józan kérdés.

A cél a virág, s azután megint csak előlről kezdődik minden, hogy végre ismét eljusson a viráig.

Könnyű ott felelni, ahol a törvények örök bölcsessége oktat. Csak oda kell hajtani fejünket, és az örök ritmust eltanulni.

S mennyivel könnyebb ma mindenre felelni, mikor már él és működik Szenteleky Kornél Társasága.

1934

## IRODALMI ÉRTÉK ÉS NÉPSZERŰSÉG

*Elmondotta a noviszádi Református Olvasókör által*

*1936. szeptember 26-án a beográdi magyar tanítóképző*

*hallgatóinak javára rendezett kultúrestélyen*

Mikor az ember önmagára ébred, s először kimondja ezt a szót: „én”, mint különutú planéta, kiszakad a világból. Külön pályán kereng, mégis végzetesen odakötte a világhoz, amelyből vétetett. Nem vagyok többé tárgy, ez már én vagyok: elkülönített világ. Elkülönödöm, de ezer és ezer szállal ismét odafűzöm magam, elválokodom, és ismét pókszívóssággal szövöm tépett hálómát, hogy a világ dolgainak mindegyikéhez legyen egy szálam, míg ismét végzetesen a világhoz gúzsolom magam. Megszerzem énem, amely mindentől különálló, s ugyanakkor külön viszonyba lépek minden jelenséggel ítéleteket hozva azokról. Ezek a viszonyok, s ezek az ítéletek azok, melyek bennünket a világhoz kötnek. Ezekkel az ítéletekkel állapítjuk meg a jelenségek értékét, értékelünk dolgokat és történéseket, hogy megtaláljuk helyünket a világban. Az értékeléshez pedig mérték kell, s minél abszolútabb, minél tökéletesebb mértéket találunk, annál igazabb s időállóbb lesz értékelésünk.

Hogyan értékeljem az irodalmat, milyen mértéket használjak, hogy tökéletes ítéletet hozzak róla, hogyan támasszam alá ezt az értékelésemet, hogy ne legyen malom alatti galuskás szájú beszéd és értelmetlen szólamok dühös hadarása.

A művészet a művészetért van – mondjuk –, az irodalom az irodalomért. Önmagáért és semmi másért.

Hát van-e az életnek más célja, mint maga az élet. Van-e más célja, mint éppen az, hogy fennmaradjon, hogy továbbteremtse önmagát férgek és világokon keresztül, hogy teljes megcsonkítatlan és egész legyen.

S a művészet mi volna más, mint az élet. A művész újjáalkotja magát keresztül a világot, életet szül, örök életet teremt, meglopja az isteni tüzet, az isten képét és a hasonlatosságot hordozza magában, s annak legfőbb kitevőjét. A teremtés misztériumát, az élet titkát. A művészet, így az irodalom is, a kiválasztott ember kezébe letett teremtés vagy az élet. Az irodalomnak tehát csak az lehet a mértéke:

vajon teremtett-e a világ meg nem számolható dolgai mellé valami olyat, ami még nem volt és nem lesz, hanem csak egyszer van abban a formában, amelyben örök életre teremtetett.

Vajon törődött-e a teremtés azzal, mikor az örökkévalókat létrehozta, hogy azok nekünk eláradó boldogságot vagy elviselhetetlen fájdalmat okoznak? Volt-e más célja, mint az örökkétartóság, tehát az abszolút élet, hiszen az öröm és fájdalom: a mi emberi dolgunk, szerencsénk vagy csapásunk, s ez a világ nem a mi kényünkre és kedvünkre teremtetett.

A teremtésnek színjátéka pedig ismétlődik a kiválasztott emberben, s mikor kilendül lelkéből a mű, mivel törődhetne mással, mint magával a művel: az egyes egyedüli egyetlen céllal.

Pedig manapság szeretik elvetni a l'art pour l'art elvét. Azt mondják, nem így igaz ez. Mert az irodalom nem tehetetlen elefántcsonttorony-faragás, nem hiábavaló, céltalan munka, körhintának émelyítő önmagába forgása. Az irodalom – így szokták mondani –, mint minden emberi munka: célkitűző és célratörő, aktív, ha kell harcias, fegyverkező, sőt ha sor kerül rá, hát háborúra lendülő.

Igen, de ha valaki nem teremteni akar, hanem csak célt elérni, annak az irodalom csak eszköz. S akinek az irodalom csak eszköze, annak ugyan nem kell az örök életet teremtés abszolút értékmérője. Ő az értéket a céllal méri, s minden teremtést abszolútnak mond, amellyel saját célját eléri, még ha annak élete tiszavirágélet is, és huszonnégy óra alatt halottan hull az élet bomlasztó vizébe két szárnyra terítve.

Mert mi különbség van a teremtés és az emberi cél között. A teremtés isteni tény, a cél csak emberi kitűzés. A teremtés: lelket megalgató alkotómunka, a célkitűzés sovány útravaló, amely a cél elérésével kínzó éhesen hagy bennünket. A teremtés mindnyájunké, a cél csak egyeseké, akik azt maguknak kisajátítják. A teremtésben mindnyájan egyek vagyunk, de az emberi célok borzalmasan szétválasztanak bennünket. Az egyik örök, a másik rettenetesen időleges.

Hányfelé szaggathat a célra irányított irodalom? Vajon melyik volna az igazi. A feudális húrokat pöngető irányzat, vagy pedig a középosztály irodalma, avagy talán a szociális, a munkás- vagy a kollektív irodalom? Hányfélék leszünk, és hányféléképpen tagadjuk



•

egymást, ha esendő célokat istenítünk, és célok szerint értékelünk. Az időn felüli teremtés azonban mindnyájunké anélkül, hogy volna valami más célja, mint önmaga.

Aki valamennyire is ismeri az Ady körüli harcokat, az nagyon jól tudja, hogy Ady palástját halála után mily sokan maguknak követelték. Jobboldaliak és liberálisok, klasszikusok és modernekek, nacionalisták és szocialisták, hitetlenek és szent papok, mert mindegyikőjük azt hitte, hogy őt magát énekelte ki lelkéből a nagy vátesz. Pedig ő a csorbítatlan egészet teremtette meg, s ezért mindenki magáénak kellett, hogy vallja, aki az egésznek része volt. Isteni volt: alkotott, teremtő volt, életet adott, örök életet, mely áll, mint a szikla a célok el-elhalódó hullámainak erőtlen nyelvelésében.

A művészet, tehát az irodalom is, céloktól független és szuverén, s mikor e felségjogait kockára teszi: elveszti bíborát, kiejti jogarát, a mesebeli hat párna kihull alóla, s trónját veszítve földre zuhan. Nincs többé élet benne, panoptikumi viaszba, bántóan kifestett, üveg szemét értelmetlenül meresztgető halotti maszk.

Művészetten kívüli hasznossági célokkal nem lehet irodalmat csinálni, s ez a cél nem mérheti az értéket. Hogyan volnának éppen alkalmasak az értékmérésre azok a célok, amelyek a tömeg sodrába hullanak. Hogyan volna alkalmas értékmérésre a tömeg megnyerésére irányuló cél.

Aki valaha hallotta a Panem et circenses! és a Feszítsd meg! iszonyatos ordítását, az éhség és a vér őrzöngő kórusát, az érzi azt a zavaros áradatot, amely a célokat magával ragadja. A tömeg üvöltő szája felnyílik, s amit követel az az egyedüli jó, s ami e pokoli dalárdának jó: az a cél.

A tömegek korában élünk, és sokak szerint az volna az igazság, hogy az irodalomnak nemcsak célokat, hanem tömegcélokat kell kitűznie és kielégítenie. Nagy népkönyha volna ez, ahol a tömeg írja elő a receptet, s a kifőzők izzadva teremtenek elő minél több adagot.

Itt vagyunk tehát a tömegtetszés, a népszerűség kellő közepén, s joggal kérdezhetjük, hogy a népszerűség lehet-e értékmérője az irodalomnak.

A tömeg ízlését senki el nem ismerheti örök érvényű mértékül. A tömeg ízlése, mint a tömeg lelkének minden megnyilvánulása, alacso-

nyabb rendű, mint a benne részt vevő lelkének megnyilatkozása. Mért pedig nem alacsonyrendű, hanem magasrendű eszközzel kellene.

A népszerűség a tömeg ízlésének szenvedélyes állásfoglalása, miként lehetne tehát a népszerűség megbízható értékmérő? Öntudatlanul vak ösztönök lebíráhatatlan zuhataga, vad áradás romboló zúdulása, korlátlanság és rakoncátlanság vitustánca lehetne-e mérteke örökkévaló értékeknek?

Nézzük meg néhány közismert példán, mit tettünk mi emberek, ha tömeg voltunk.

A szeretet istenének igéjére vérpadokat építettünk, s a kínzókamrák idegbomlasztó üvöltése mellett értékeltük át a szeretetet gyűlöletté, a megbocsátást gyilkossággá, a szelíd türelmet borzalmas kényuralommá, a keresztet bitófává.

Emberi ideálunk volt mindenkinek egyenlő java, a kiváltságok megszüntetése, s mindenkinek egyenlő boldogulása a közös szabadságban. Mit tettünk, tömegbe süllyedt emberek? Romboltunk és öltünk. Vérpadok jelöltjeit, börtönök vőlegényeit ültettük piros bársonyszékekbe. Erénynek értékeltük az alacsony homlokú terheltséget, államférfiúi erénynek a tömegvérengzéseket, és lángelmének a habzó szájú, kitágult pupillájú örületet.

Mit tettünk mi tömeg, mikor a szabadság eszméje megszállott bennünket és megmozdultunk? Börtönöket emeltünk, s mikor azok kevésnek bizonyultak, szennygödöröket nevezünk ki börtönökké, s megtöltöttük azokat testvéreinkkel a Libertas istennőjének szent nevében. Testvériséget hirdettünk, és iszonyatos Káinjai lettünk mindenkinek, aki Ábel ruháját viselte. Közénk hullott az egyenlőség eszméje. Mit tettünk vele, tömegbe süllyedt ember? A nyaktiló iszonyatos demokráciáját ácsoltuk fölébe.

Milyen nagyszerű emberi eszme, hogy a népeket öntudatra kell ébreszteni. Színes népi sajátságok, hajlamok, tehetségek, az öröklés és nevelés kialakította faji szellem, vidék és éghajlat csodálatos összejátszása egy nemzet kialakulásán – mennyi szempont, mely megéri az öntudat reflektorát. S mit tett a fajta mint tömeg e gondolatok birtokában? A másik fajtát ölte és gyilkolta, elűzte és kenyerét vette, átkozta és gyűlölte. S mindezt ugyanannak az elvnek alapján, melynél fogva magát kiválasztottnak és sérthetetlennek ítélte. A

•

fajta szent nevében a művészet jogait meggyalázta, művészeket detronizál, s helyükbe élharcosokat ültet. A művészetet racionalizálja, s a teremtést üzemmé értékeli át.

Bizony-bizony hányszor ült meg bennünket, embereket a madachi álom iszonyatos boszorkánynyomása, mióta történelmet írunk magunkról.

Szabad-é hát hinnünk a tömegben, szabad-é hinnünk a tömeg ízlésében, s a tömegízlés csalókan szemérmetlen ajándékában, a népszerűségben mint értékmérőben.

Mit mond a mi nyelvünk arról, aminek tóduló és rajjal csődülő közönsége van? Aminek ilyen közönsége van: az közönséges. A mi nyelvünkben ennek a szónak becsmérlő jelentése van, mert azt jelenti: ízléstelen, érdes, paraszti, durva, alacsonyrendű, póriás és vásári. Íme, a nyelvhasználat ítélete a tömegízléssel szemben.

Mikor az irodalmat pártprogramok tákolására készítettük és vezércikkek írására kényszerítettük, azt egyúttal mindig közönségessé is tettük, tehát megöltük.

Célok és tömegek nagy destruálók. Tornagyakorlatokat tervelnek ki ahelyett, hogy örök erőforrások után kutatnának. Szép színűre festett gyári alkoholokat kortyolnak ahelyett, hogy az élet borát innák, megrendelésre zajos mulatókban divatos italokat kevernek ahelyett, hogy az élet szőlőhegyén szent dalokkal szüretelnének.

Az irodalom célja az irodalom. Minden más célt el kell vetni. El kell vetni a célt, mint hamis prófétát, különösen, ha az a tömeg, s el kell hajítani magunktól a tömeg céljait, még ha ezek a tömeget is nyerik meg a célokat kitűzőnek.

El kell tehát vetnünk a népszerűséget mint mértéket, mert irodalmat és általában művészetet ily megbízhatatlan mérlegen megmérni nem lehet.

Igen, de a népszerűség fogalma múlhatatlanul össze van kötve a közönség fogalmával. Hiszen a népszerűség a maga külső alakjában nem jelent egyebet az irodalomra vonatkozólag, mint azt, hogy az irodalmi műnek bőséges közönsége van.

S most mindjárt megkérdézhetjük – a nyelvünkre tódulás pillanatában –, meglehet-é az irodalom közönség nélkül, el lehet-é képzelni a nép lelkének teremtő megnyilatkozását maga a nép nélkül?

Micsoda különös ellentmondásba keveredünk, mikor kérdéseket adunk fel magunknak, s arra válaszolni próbálunk. Egyszer kiáltva kiáltunk, távozz tőlünk sátán, pokoli tömeg, más a lényeged, mint a művészeté, nincs veled mit kezdenie a teremtő emberi erőnek, hamis és csalóka mérleg vagy. Máskor pedig egy kérdés közbevetésére a másik végletbe csapunk, és tiltakozunk: Nem, nem lehet meg a művészet, tehát az irodalom sem tömeg nélkül. És hevesen bizonyítunk: éppen azt jelenti az élet, hogy legyen az irodalmi műnek közönsége, s nem azt jelenti-é az örök élet, hogy hosszú évek felmorzsoló folyamata az irodalmi mű táborát nem tünteti el, nem azt jelenti-é, hogy talán évszázadok után is rajongó közönsége van az író művének.

Joggal kérdezhetjük, hogy honnan származik e különös ellentmondás, s mi volna az a szempont, a szemléletnek az a választóvize, mely e kérdések zavart fémeit zavartalanul tiszta elemekké különítené el?

Ez a szemlélet a kultúra szemlélete. De itt nem a statikus kultúrára kell gondolnunk, vagyis a kultúrára mint kincseskamrára, a kultúra javainak meglévő összességére, az emberi nem összegyűjtött vagyosára. Nem is arra a kultúrára, mely önmagunk felé irányul, az önművelés nemes egoizmusára, mely vékákka merít magának a kultúra drágaságaiból. Mikor azt a szemléletet keressük, amely bennünket ebből az ellentmondásból kiségit, a kultúra harmadik dimenziójára kell gondolnunk, a művelésnek, a mások kulturálásának, a kultúrának mint propagandának fogalmára.

A kulturálás tisztán emberi célkitűzés. Mértéke tisztán és kizárólag a kitűzött cél, módszere a tömegek megmozdítása, és vetőmagja a kultúra meglévő kincse. Nevelés az iskolákban, a társadalmi nevelés, s az egyéni vállalkozások akciója, újság, könyv, folyóirat, előadás, mind egytől egyig számol a tömeggel, s minél nagyobb tömeget tud megmozgatni, annál közelebb jut a céljához.

A kulturálás propagandája a népszerűség és a népszerűsítés tömegprogramja.

És ebbe az irányba esik az irodalom propagandája is.

Egy kor sem ismerte annyira a tömegek jelentőségét, mint éppen a mienk, mert egyik sem volt talán annyira tisztában a tömegek lelki alkatával, mint éppen a mi korunk. S a propaganda nem is egyéb, mint a tömegek megmozgatása, a tömegek érdeklődésének fölkeltése,

•

a tömegek megnyerése, egy ügynek a cél felé lendítése a tömegekben rejlő hajtóerők kihasználása által.

Az irodalom éppen úgy a propaganda kezében van, mint minden emberi ügy, amelyről úgy ítélkezünk, hogy annak népszerűsítése nekünk, embereknek hasznunkra van.

A művészet és irodalom, a legfelsőbb rendűek alkotása; alapvető fundamentumai a kultúrának. Ezért tehát természetes, hogy az aktív kultúra főleg ennek terjesztését vállalja kötelezettségének. De mivel a terjesztés a kultúra demokráciája korában csupán a népszerűsítés lehet, a művészet és irodalom érdekében is elkerülhetetlen a tömegek megmozgatása.

A művészet, a kulturálás, az aktív kultúra, a kultúra propagandájának mint szemléletnek segítségül hívása, íme, megmagyarázza nekünk, miért tévesztjük össze gyakran az irodalmi alkotás értékét és értékmérőjét a tömeggel, tehát a népszerűséggel.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a teremtés nagysága, az irodalmi mű értéke nem függ a népszerűségtől, de mindig ott van a sarkában a kultúra aktivitása, amely, hogy célját elérje, a tömeggel büvészkedik s így gyarló szemmel könnyen összekeverhetjük az alkotás értékét a tömegtetszés arányszámával. Pedig most láttuk, hogy az irodalom: új és örök értékek teremtése a művész lelkén keresztül, míg a népszerűség csak a kultúra propagandája, mely a műnek minél szélesebb talajt kívánna hódítani. Az irodalomnak önmaga a célja, a propagandának céljai tisztán emberi célok, amelyhez vezető úton sokszor nem is fekszenek igazi remekművek.

Így tételezhetjük tehát következtetéseinket: a teremtés nagysága nem függ a bámulók számától, a terjesztés eredményétől, a propagandától, vagyis az aktív kultúrától, de a népszerűség függ a propagandától, s a kultúra mélysége pedig függ a nagy alkotók szellemétől.

A nagy műalkotás olyan, mint egy hatalmas, magános csúcs, amelyhez az emberek felvonót építenek, hogy csodálhassák. Olyan, mint egy királyi táj, amelyhez vasutakat fektetnek le hegyeken és szakadékokon keresztül, hogy hódolhassanak annak, olyan, mint a végtelen víz, amelyet behajóznak, hogy csodálatában elmerüljenek. A műalkotásokhoz is kiépítjük idegpályáinkat, hogy hódolatunkban magunkéivá tegyük.

•

Ahol kultúra van, ott nem lehet a művet, a teremtést, az alkotást a nép nélkül elképzelni, de az irodalom értékét népszerűséggel nem mérhetjük. De ne felejtsük el, hogy a kultúrának örök tárgya az örök mű, s ezért van az, hogy az örök művet minden kultúra felfedezi, minden kultúra ad az ő nagyjainak közönséget, népet és népszerűséget, míg az a termék, mely célokat hajszolt, a célok letűnésével a sötét semmibe hull.

Ne tévesszen meg bennünket, ha néha egy személyben sűrűsödik író, propagáló és jó sáfár, s néha az irodalmat is eszköznek használja föl.

Az irodalom mindig az örök fényforrás marad – és a népszerűsítőik csak a látóvá tevők. Az irodalom mindig kincs marad, a kultúrmunkások csak a kincselosztók és a tömegek megnyerői.

Az irodalom az élet. A mi népünk pedig a kenyeret hívja életnek. Ha az irodalomhoz nyúlunk, illessük azt úgy, mint a fehér cipót. Mielőtt felvágjuk és élünk vele, pengessük rá késünk hegyével áhítatosan, mint a mi népünk, a szent jelet.

1936

## TÖRVÉNYT ÜLÜNK

Nem gondoljátok-e, hogy a mi szóttésünkéből kellett volna zászlót szabnotok és a mi fáink ágából rudat faragnotok? Most, mikor ismét megindult a vajdasági magyar irodalmi folyóirat, miért ragaszkodtatok a régi *Kalangya* névhez? Nem vétek-e a mi külön népi öntudatunk ellen, hogy olyan nevet irtok zászlótokra, amely nem ebből a földből nőtt elő?

Igaz: a kalangya nem a mi tájunk termése. Mi kévébe és keresztbe gyűjtjük a kalászt. A kalangya mégis kisebbségi magyar szó, s ha nem is a mi tájunk szülötte, testvéri megértéssel jelzi szándékunkat. A *Kalangya* névhez mégsem ezért ragaszkodtunk. Nekünk hagyományok kellene, hogy öntudatunk lehessen. Mi nem akarunk a mindenáron újat. Csak újból fel akartuk emelni azt a zászlót, melyet egy ideig senki sem lengetett. A régi *Kalangyát* Szenteleky Kornél alapította. Az új *Kalangya* a régi törzsből nő tovább, és viseli alkotójának nevét. Szenteleky Kornélt nem lehet halottá merevíteni. Hagyományként él bennünk, őrzője minden kezdésünknek, s vigyázója minden megindulásunknak. Kellott, hogy a *Kalangya* is az ő nevében induljon, így kívánta ezt a hagyomány, az igazság, így kívánta az élet folytonossága. „Alapította Szenteleky Kornél”: ez az egyetlen mondat a védelmünk.

A felelősséget azok viselik, akik az élre állnak. S végül is nem az a fontos, hogy milyen nevet adunk a kereszttségben, hanem az a kérdés, hogy szükség van-e itt irodalmi folyóíratra. A gazdaságilag gyenge és szervezetlen magyarságnak minek az irodalom? Mivel lehet védeni azt az álláspontot, amely szellemi fényűzést hirdet, és nem törődik népének megpróbáltatásaival? Csak gazdag nép lehet művelt. Az irodalomhoz tehát a gazdasági megoldáson keresztül lehet csak eljutni. Ti pedig könnyelműen megfordítjátok ezt a sorrendet.

A sorrendről más a véleményünk. Az emberi kultúra a szellem teremtménye, de egyben lelki visszfénye is a világnak. Tudjuk, hogy az ember környezetét, melybe beleszületik, tisztán tunyaságból szereti egyszerűen tárgynak tekinteni. S mikor magát a szellem kizárólagos letéteményesének minősíti, s a tárgyakat ez örökségből kizárja, ugyanakkor ártatlan arccal maga fölé emeli az anyagot, s

imádja azt mondván: anyag, te vagy mindennek alapja, eleje és vége. Lomha elgondolkozni azon, hogy a tárgyak, melyek körülvesznek, és szolgálatunkra állnak, nem egyebek, mint megtestesült szellem. Az isteni és emberi teremtmények a szellem inkarnációi. A világ tehát sokkal inkább szellemi, sőt alapjában véve szellemi. Ezért ezt a világot csak a szellem útján lehet megközelíteni, megoldani és hasznunkra fordítani. Ezért mondtuk, hogy a kultúra nemcsak a szellem teremtménye, de egyben a világ tükré a szellemben. Az anyag törvényeinek megközelítése, tehát a gazdasági rendszerek is, melyek szemünk előtt nőnek ki a földből, a szellem óriási erőfeszítései. A gazdasági megoldás módja éppen annyira a szellem feladata, mint minden más emberi problémának megfejtése.

Ezzel talán nem akarjátok azt mondani, hogy az irodalom meg fogja oldani gazdasági bajainkat?

Ezt állítani valóban nagy merészség volna. Kétségtelen viszont, hogy az irodalom a szellemi mozgalmak egyik legelőkelőbbje. A szellemi működésnek sokféle formája van. De az irodalom a teremtő szellem foglalata, tehát vezérségre hivatott. Vajdasági magyar szellemiségünknek úgyszólván egyetlen megnyilatkozási formája. A szellem uralmát hirdeti, és ezért harcol. Költőget, fölráz, ha kell, harsonáz. A szellem lelkiismerete a magyar közéletben. Kell, hogy fölkeltsse azok szellemét is, akik a gazdasági és egyéb közéleti megoldásokra jobban hivatottak. Az éber és élő szellem megment bennünket.

Ez olyanformán hangzik, mintha az irodalomnak művészetén kívül álló céljai volnának. Pedig a művészet a művészetért van. A művészet a teremtés misztériuma. Isteni jegy az emberen. Itt tehát valami hiba csúsztatott gondolataitok rendjébe. Úgy tetszik, mintha az irodalmi célok igájába fognátok. Ébresztés, fölrázás, serkentés: tisztán emberi célkitűzések. Nem látjátok-e, hogy ellentmondásba keveredtek?

Az ellentmondás vádja alaptalan. Az irodalmi folyóirat a kultúra eszköze. Az eszköz fogalma pedig már magában rejti a célt. A folyóiratnak célja van. A tiszta irodalom, a szellem teremtőerejének hirdetése. Nem a művészetnek keresünk saját körein kívül eső célt, a folyóiratnak tesszük céljává, hogy az irodalmat szellemi életünkben méltó helyre állítsa.



•

De várható-e a *Kalangyán* keresztül szellemiségünk felrázása, megújítása, új lelkeség kialakítása és egy szebb élet reménysége?

Minden szellemi megmozdulásunk önfenntartási ösztönünkből rügyezik. Ez a törzs az életet jelenti, s egymásután veti a rügyeket. Virág lesz-e a rügyből, vagy levél, hajtás, avagy gyümölcs: ez az élet csodálatos titka. Ha letörik a virág, a levélrügy alakul termővé, s ha letörik a hajtás, alvó szemek pattannak ki, hogy levegőt kapjon a virág, s ha nincs más mentség, a termő rügy kezd hajtani, mert az élet így parancsolja. A sivár törzsön pattanó rügy bölcs kell, hogy legyen. Az életet hordozza. Az egésznek sorsa feszül benne. Így a mi szellemi megmozdulásainkba is annyira be van ágyazva az életfenn-tartásnak parancsa, hogy lehetetlen az egész érdekét elfelejteni. A tiszta irodalmat hirdető folyóirat ebben az önfenntartásért kiáltó közösségben minden idegszálával ösztönösen kell, hogy érezze az egész parancsát. Az irodalmi igény küszöbén keresztül ajtót kell nyitni a magyar élet minden önfenntartó megnyilatkozásának. Az élet legkezdetén vagyunk, a munkamegosztás féltékenyen megszabott határu rendszerét, finnyáskodó válogatását nem ismerjük. Nekünk ez halál volna. A törzsön pattanó rügy bölcs kell, hogy legyen. A *Kalangyának* az irodalmi forma igénylésével a magyar kisebbségi élet minden jelenségét nyilván kell tartania. Ez adja a pezsgést, az egészséges nedvkeringést, az egész élet természetes egyensúlyát. Szót kívánunk tehát adni mindenkinek, aki életben tartási küzdelmünkben részt kér a szellem jogán. Felrázni, megújítani, új lelket kialakítani csak az egész szemmel tartásával lehet.

A feladatok elkülönülésének kezdetleges formájában egyes szervek könnyebben átveszik a másik szerepét. A természet törvényei mindnyájunk számára egyformán igazak. S mi a magunk életében bőségesen tapasztaltuk ennek a tételnek igazságát. De vajon az alkotó szellem állásfoglalása a világ dolgaival szemben – mondjuk, a művész világnézete – összefüggésben áll-e az emlegetett önfenntartást, ösztönrel? Vagy pedig úgy gondoljátok, hogy a *Kalangya* célja a tiszta irodalom, s azon belül minden világnézet kényelmesen elfér?

Minden világnézetnek lehet irodalmi áttétele, de a mi irodalmunk csak a kisebbségi magyar világnézetet ismerheti el benső lényegének. Irodalmunk önfenntartási ösztönünk legtövéből hajt ki, s nem bír el

romboló elemeket. Azt az elméletet, hogy minden irodalmi igényű írás, amely magyar nyelven jelenik meg, irodalmunk része: mindenkorra el kell vetnünk. Nemcsak magyar nyelven, de magyarul kell írni. A közös sorsba való beletartozás, a múlt hagyományai, a jelen feladatai, a jövő parancsai: olyan félre nem érthetően határoz meg mindnyájunkat, hogy erről vitázni felesleges. Csak azt tekintjük magyar alkotóművésznek, akinek lelke így töri magába a világ jelenségeit. Az egész probléma a lélek lencséjének különös törési szöge. Ez azonban lényünk elkerülhetetlen szükségessége. S az elkerülhetlent mindenekfelett szeretnünk kell. Ez létünk legfőbb igénye. A kezdődő élet kilengéseket és tévelygéseket nem tűr. Kell egy talpalatnyi föld, amelybe biztosan belegyökeredzünk.

Ez nyilván különállást jelent minden más irodalommal, tehát a törzsmagyarország kultúrájával szemben is?

Nem egészen így van. A mi kultúránk egy és oszthatatlan. Mégis igaz, hogy ebben az egységben egészen különös az állásunk. Elkerülhetetlennek tartjuk, hogy irodalmunknak külön zamata és íze fejlődjen ki. Egész életünk lényegbevágó eltéréseket mutat a törzsmagyarország életétől. Legelső osztályunk, amely csaknem kizárólag földműveléssel foglalkozik, a háború után nem részesült azokban a népjóléti kiváltságokban, amelyeknek a többségi népek részesei voltak. De komoly és tervszerű közmunkákkal sem volt e rétegnek folytonos foglalkoztatása kellően biztosítva. A művelt középosztály sem találta meg ez osztály felé azt az utat, amelyen megnyugtató megoldás felé el lehetne indulni. Népjóléti gondozás híján és majdnem teljes elhagyatottságban ez az osztály meglehetősen könnyű játékszere a szélsőséges jelszavaknak, és csaknem mindig értelmetlenül és ellenségesen áll kisebbségünk többi osztályával szemben. A birtokosok zömét a kisbirtokosok teszik, mert a nagybirtokot a földbirtokreform megszüntette, a középbirtok pedig sorainkban egészen kivételes jelenség. Ez nemcsak egységesebb birtokelosztást jelent, de egyszersmind: a kisbirtokosság aránylagos vagyoni és társadalmi tekintélyét, mert fölötte más birtokos osztály nincsen. Ez a helyzeti erő bizonyos öntudatot és önbizalmat eredményez, amely lelkiileg kétségtelenül eltérő színeződést jelent. Igaz ugyan, hogy a kisbirtokosok osztályán belül sokféle rétegződés van, de e rétegek határai meglehetősen elmosódtak, mert a kisbirtokok

•

fölaprózódása vagy néha összeolvadása a kisbirtokos családok helyét sokszor elmozdítja. Ennek az osztálynak különleges gazdasági és lelki helyzete sokkal hivatottabbá teszi, mint bárhol másutt, a nagyon is legyengült középosztály kialakítására és ijesztő hézagainak kitöltésére. Vajon mennyire sikerül az ideálok hordozására hivatott középosztály pótlása a leganyagiasabb osztályból származó nemzedéknek, arra csak a jövő válaszolhat. Középosztályunknak csak a roncsai maradtak meg, a repatriálás és az anyagi csőd egyes községekben úgyszólván egészen kiirtotta. Egy új középosztály kialakulásának és tudatos alakításának idejét éljük. Ebben a társadalmi alakulásban a középosztály szigorú elhatárolása megszűnik. Az áramlások minden oldalról megindultak, és ezek – egy rég elköptatott szólammal élve – a magyar középosztály demokratizálódását segítik elő. Aki ebbe a folyamatba beletartozandónak nem érzi magát, hanem finnyáskodásból vagy előkelőségből magának kiváltságos különállást kíván biztosítani, azt az ár mint nem odavalót, használhatatlant *s idejétmúltat félretolja, és a partra löki.*

Középosztályunknak alkata is erősen eltér a törzsmagyarság középosztályának összetételétől, mert utóbbinak lényeges részét a tisztviselőréteg alkotja, holott a mi középosztályunk a hivatali pályán elhelyezkedésre nem számíthat, s így teljes mértékben a maga erejére van hagyatva. Felső osztályunk és főnemességünk egyáltalában nincs, s így ez az osztály mint nemzetfenntartó elem teljesen kiesett. A mi kisebbségünk alkata és képe tehát határozottan eltér a többi magyarokéitól. Ennek a külön fajtájú magyarságnak osztályai között főnnálló s megint csak különös viszony, de egyszersemind a magyarság egészének a többségi néppel szembeni viszonya: egészen különös, és a magyarság törzsétől elütő lelki állapotok előidézésére vezet. Ez az új magyar lelkiség kénytelen összes előző ítéleteit, mondhatjuk talán: világnézetét átértékelni. Az irodalom, amely ebből az anyagból mintáz és alkot, magán kell, hogy viselje ennek az eredetnek ízét, színét és illatát. Az irodalmi folyóiratnak ezt a folyamatot látnia kell, s elősegítenie.

Ilyenformán irodalmi irányunkat döntően a nemzeti és tájjelleg határozná meg. Joggal kérdezhethetnénk, hogy nem túlságosan szűkek-e ezek a határok az irodalom egészséges fejlődéséhez?

Csak azoknak szűkek, akik nem ebbe a keretbe valók, és nem ebből eredtek. Akinek lényege, annak egyúttal törvénye is ez. Aki

ez ellen lázadozik, az egyben ítél is önmaga fölött. A mi irodalmunk ebbe a talajba gyökeredzik. Alattunk egy talpalatnyi föld, és felettünk a csillagos ég. A felfelé növekvésnek lombosodásnak és terebélyesedésnek semmi akadályja sincsen. Mint fajtánknak: az európai magyar, úgy irodalmunknak: az európai magasságokba növe irodalom az eszménye. De erről a földről kell dobbantanunk, hogy ilyen magasságokba fölrepülhessünk. A nemzeti erőkhöz való visszatérés és tájjal színeződés ősi indításai nélkül nincsen erőteljes élet. Ez nem a maradás szóvirágos önmegnyugtatása, hanem a fejlődés parancsa, amelyet csak azok szoktak tagadni, akiknek iránytűje nem az egésznek sorsa, hanem apró céljaik és önös érdekeik.

Vajon ez a fölfogás nem határozza-e el irodalmunkat a többi irodalomtól, s nem állítja-e azokat szükségtelenül egymással ellentétbe?

A kisebbségek lelkisége egyáltalában nem szűk. Sokkal inkább áhítják az általános emberinek alkalmazását, semhogy megtagadnák ezt a tételt a többségi népekkel szemben. Ellenkezőleg: éppen a mi irodalmunk részéről történtek kifejezett és testvéri lépések a többségi nemzet irodalmával szemben. Kétségtelen, hogy a fejlődéshez szükséges nyugodt légkör megteremtése elsősorban az irodalom képviselőitől függ. Az alapzatot itt is a szellemi téren kell lerakni. Az irodalmi folyóiratnak tehát egyformán kell gondolnia arra a talpalatnyi földre, amelybe az irodalom gyökeredzik, mint arra a légkörre is, melyben pompáznia kell.

Igen, de az irodalmi folyóiratnak nemcsak általános elvei, nagyban földrajzi irányvonalai vannak, az irodalmi folyóiratnak elsősorban arra kell törekednie, hogy az olvasóközönset magához vonzza. Mert nemcsak az a célja, hogy – legjobbat termelő erőket a tiszta irodalom szolgálatába állítsa, hanem hogy közönset találjon a legjobbak meghallgatására. Nemcsak alkalmat ad a teremtő erők megmutatkozására, hanem kifejezetten propagálja a művészi alkotásoknak. Miképpen gondolja a *Kalangya* az olvasóközönset meghódítását? Melyek azok az irodalmi eszközök, melyekkel e cél elérését lehetőnek véli? Kimondjuk őszintén: a *Kalangyát* sokan felvágatlanul hevertették. Az indokolás ez volt: nem érdekes, nem mulattat, nem ragad meg. Nincs benne elég képzelet, elég mese, a lekötéshez szükséges vonzóerő. Lemondhat-e bármelyik folyóirat is

ezekről az eszközökről anélkül, hogy el ne szigetelje magát közönségtől, melyhez éppen szólni akar, hogy ki ne közösítse magát abból a közösségből, amelyért van? Ez eszközök híján céltalanná válnék mindjárt abban a pillanatban, mikor kitűzte célját.

A művészi formát előírni nem lehet. Minden igazi alkotóművésznek megvan a maga kifejezési formája. Ez a forma adja meg a művészi alkotás jellegzetes voltát. Míg ez a forma ki nem forr, végleges alakot föl nem vesz, a művész igazi alakjában meg nem jelenhetik előttünk. A forma a teremtés misztériumának legtitkosabb megnyilatkozása. Bajos volna arra vállalkozni, hogy ezt a szinte megfoghatatlan folyamatot az irodalmi folyóirat kormányozza. Viszont az is igaz, hogy nem lehet kizárólagosságot biztosítani oly szépírói iránynak, amely csak a lehangolót, csak a kedélyre nehezedőt és visszahökkenőt, a csupáncsak visszariasztót és reménytelen hajszolja. Nincs komoly megokolása a legtöbbször különködésből, polgárriasztás céljából felöltött modorosságnak, mely nem a művész lényege, csak egy pohár alkohol. Ettől az író kissé megszedül, de párjától a művészet ligetébe tévedő visszariad. Ma sokkal inkább kívánja népünk a mesét, mint valaha. Az élet keménysége, a sors zsidbasztó csapásai, a problémák vasketreceinek szorítása: meleg szívet, barátságos simogatást, elringatást keres. Keresi a művészetben az elérhetetlennek látszó, tehát valószínűtlen szépségeket. Keresi azt a kis szédületet, amely a valóság förtelmeitől való ellendülése közben elbódítja. Keresi a művészet alkotta számtalan új és idegen életet, amelyben fölolvadva elszakad a mindennapi bajoktól, és következőképpen távlatban érzi mindazt, amiben tulajdonképpen benne él. Ez a távlat okozza azt, hogy a művészi élvezet fölemel és megtisztít. A művészetnek ettől a kincsétől nem szabad népünket megfosztani. S amennyiben nevelése és hagyományhiánya nem teszi alkalmassá minden irodalmi érték élvezetére, az irodalmi folyóiratnak föltétlenül céljául kell tűznie, hogy megtalálja a magyarság mesemondóit, hegedőseit és énekeseit, így lehetne elérni, hogy népünk a művészi alkotásokban lelkének tudat alatti vágyait kiélhesse, s ennek fejében a műélvezet tiszta boldogságát elnyerhesse. Az irodalom, mely a nép lelkének virága, így hullana vissza az álmodni kívánó nép ölébe.

Úgy látjuk azonban, hogy a magyar írók sohasem voltak egységesek. Várható-e az, hogy a *Kalangya* a kitűzött feladatok megvaló-

sításáért folyó nagy munkában az irodalom munkásait egy táborba tudja egyesíteni?

Általában tapasztalható az a lelki zavar, melyet megszokott kifejezéssel leginkább túllendülő becsvágnak nevezhetünk. Ez az érzés valami benső szorongás folyamánya, mely a mű és szerzőjének sorsát kíséri. Ez a szorongás pedig az önértékelés következménye, mellyel a szerző a tudat alatt mértéken alulinak ítéli művét, s ezt a félve félt, de tudatosan soha el nem ismert hiányosságát megint csak tudat alatt egyensúlyba igyekszik billenteni. Erre való a becsvág, mely a túlérzékenységgel nyomatékolva hivatva van, hogy a műnek és alkotójának megfelelő rangsort biztosítson. Ezeknek a horzolt, sokszor sebes lelkeknek nem elegendő tudat alatti önigazgatásuk, de megkívánják, hogy művük értéke és rangsora tekintetében mások is elámítsák őket. Ebből ered fokozott vágyakozásuk, hogy a többiek közül minél gyakrabban kiemelkedjenek. Ezek a sajtóságok, melyek nem feltűnőek, nem alkalmasak, hogy az írók zavartalan közösségét a közös munka érdekében kialakítsák. A becsvág és túlérzékenység természetesen párosul a féltékenységgel is, mely kívánja, sőt követeli a rangsor soha többé meg nem változtatható megmerevítését. Ezek a lelki motívumok okozzák a különállást, s valamelyes összetartást leginkább csak akkor észlelhetünk, ha e lelki betegségek érdekei a szövetkezést megkövetelik. De ha a nemzet napszamosai végre megértenék, hogy a kincs, melyet az alkotó művész letétként kapott, nem önkultusz ápolására adatott, hanem az alkotásban való elajándékozásra, akkor hamarosan megváltoznék a helyzet. A csak küldetését tekintő, alkotó hévvel telt, elhivatásáért igaz, bátor vallást tevő, a szellem igazságát magában érző és érte síkra is szálló csapat már magában véve egységet jelentene. Hisszük, hogy a *Kalangyán*ak sikerül e csapat összetoborozása.

Úgy látszik, megfordul a sorrend, s a vádlókból vádlottakká leszünk.

Mindnyájan egyaránt vádlók és vádlottak vagyunk. Meg kell feszítenünk minden erőnket, hogy a végső ítélet mindnyájunkra egyaránt felmentő legyen.

Sztáribecsej, 1937. május 10.

## ÖSSZEFOGÁS

*Felolvasta Draskóczy Ede dr., a Szenteleky Társaság elnöke, a Novi Sad-i Polgári Kör helyiségében 1937. szeptember 12-én, a Szenteleky Társaság megalakulása alkalmával*

Igen tisztelt alakuló közgyűlés!

Most, amikor az egész magyarságra fontos és elhatározó lépést kívánunk tenni, tanácsba idézem azt a férfit, aki az elhívottak közül talán csak egyedül nem kapott ide meghívót: idézem Szenteleky Kornélt.

Őnélküle ez a tanács nem lehet sem teljes, sem egész.

Nem lehet egész, mert mindenkor széthulló részek voltunk csupán, ha az Ő nevének és lényének összefogó ereje nem örködött fölöttünk, s nem egyesített néven nem nevezett, földi alkotmányt nem nyert eszmei csapattá.

De nélküle nem is lehet teljes, mert kitölteni csak a lélek tud, és Szenteleky Kornél lelke kell, hogy kitöltessék rajtunk, ha teljessékké akarunk lenni drága ügyünk jó végzése érdekében.

Lehet, hogy a parancsoló szellemek is tudnak teremteni mindenkin és mindeneken keresztül, de sokkal inkább a krisztusi lelkek mélységeiben sarjadnak az időket álló csírák, hogy biztos magasságokba nőjenek.

És úgy érzem, hogy ebben a pillanatban is Szenteleky lelkének ez az apostoli szelídsége a mi összetereelő és biztosan összefogó erőnk.

Most, amikor összejöttünk, hogy új nekibuzdulással eltelve, új munkára serkentve építsünk a magyar művészet és művelődés falain, boldogok lehetünk, hogy van Szenteleky Kornélunk, és őt magunk közé tanácsba idézhetjük.

Boldogok lehetünk, hogy nemcsak az enyészet képe: lehunytt szemű halotti maszka maradt reánk, hanem most, a mi tanácskozásunkban élő arcát fordítja felénk.

Mi, akik ismertük őt, akik vele annyiszor állottunk szemtől szemben, most is érezzük fölfelé szélesedő, domborulatot homlokáról az európai magyar értelmének és műveltségének sugárzását, most is

látjuk szelíd tekintetét, elrévedő szemében az egész kék égboltot, a költő végtelen világát és puha ajkai körül valami figyelmeztető jelt: az apostol törhetetlenségét és elszántságát.

Szenteleky Kornél ma nekünk nemcsak mesterünk, nemcsak apostolunk, de ami ebben a pillanatban talán még többnek látszik: hagyományunk, ma már történelmi alakunk, forrásunk és kútforánk.

Ez az országrész, amelyen élünk, oly sokszor lett martaléka a történelem és természet pusztító elemeinek. A tatár elpusztította, a török fölégette, a Duna és Tisza sokszor mocsarassá éktelenítette, úgyhogy soha sem lehetett a kultúra zavartalan és igazi fészke. S akkor is, midőn békés és rendezett napok virradtak reá, csak termőföld lett anélkül, hogy egyszersmind teremtő föld is lett volna.

A kultúra növényét, amely itt nőni akart, elégették a történelem tűzvészei, elnyelték az idők földrengései, és a békés időkben elnyomták a buja haszonnövények.

Mi nem a magunk sebeivel dicsekszünk lázári siránkozással, csak a történelem siralmas leltárát panaszoljuk.

Mert a mi munkánk itt nem a folytatás kényelmes kötelessége, hanem az előről kezdés keserves vergődése.

Ebben a küzdelemben hihetetlen nagy erőnk, egyetlen hagyományunk Szenteleky Kornél.

Mert a hagyomány az a biztos talaj, amelyre dobbantva magasabbra lendülhetünk, és ahova ha néha vissza is hullunk, abból mint Anteus a földanyából, újabb és újabb erőt merítünk.

Szentelekyt idézem tehát tanácsba, mikor művészetünk és művelődésünk alapkövét akarjuk elhelyezni.

De miért kell nekünk most tanácsba gyűlnünk?

Azért, hogy alkotmányt adjunk szellemi életünknek.

A szellem a maga magas régióiban talán idegenkedéssel gondol mindarra, ami a földi élet sok visszásságával kapcsolatos, és elvonul a durva valóság elől elszigetelt magányába.

De ez a visszavonulás nem a tetterős szellem tulajdonsága, és ez a visszavonuló érzékenység nem lehet egy nép életakarásának sem példaképe, sem tüzelője.

A legmagasabb szellemi mozgalmak is kénytelenek voltak a tisztán lelki működési térről a földre szállani, és földi szervezetet adni



•

annak az eszmének, amely kezdettől fogva éppen talán a földöntúli élet boldogságát hirdette.

A mi nemzeti művészetünk és kultúránk sem maradhat büntetlenül véka alá rejtve. Nem lehet az elvonultak és elszigeteltek halott tőkéje. A részek csak szervezetbe illesztve mozdulnak életre, s a központi idegrendszerrel összefoglalt részekben él csak az egész.

Éppen Szenteleky Kornél hirdette nekünk Beccsén 1928-ban, az írók első vajdasági értekezletén, hogy szükség van az írók társaságára. Ajánlotta, hogy alapítsuk meg az irodalmi társulatot, s nevezzük el azt a budai görögkeleti plébános fiáról, Vitkovics Mihályról, aki Kármán Józsefnek *Fanni hagyományai* című munkáját szerbre fordította, a szerb népdalokat pedig magyarra ültette át, és egyik fő törekvése volt a magyar és szerb nép érintkezésének előmozdítása. Akkor ez az indítvány nem tudott valósággá válni. És sajnos az eszme születését előkelő messzeségben követi a megvalósulás.

Szenteleky Kornél nem érthette meg, hogy alapítója legyen annak a társaságnak, amelynek már eleve vezére volt.

A vezér halála azonban újabb indítást adott az eszmének.

Most már nem Vitkovics, hanem Szenteleky Irodalmi Társaság megalakításáról folyt a megbeszélés, míg sikerült azt az akkor még Beccskereki Délvidéki Közművelődési Egyesület szakosztályaként 1934-ben létrehozni.

Sajnos ez az alakulat sem működhetett sokáig, mert a Közművelődési Egyesület feloszlásával az irodalmi társaság munkássága is megszakadt. Megtartotta alakuló közgyűlését, tartott egy felolvasóülést, mindkettőt Beccskereken, s mielőtt még szélesebb körű munkásságot fejthetett volna ki, az anyaegyesülettel együtt megszűnt.

Azóta több kísérlet történt az írók egyesületének megalakítására, míg végre ismét komoly lendületet kapott a szervezkedés ügye. Ez a lendület megint csak szellemi vezérünk nevéhez fűződik, mert Szenteleky Kornél halálának évfordulóján Szivácon adtak végleges megbízást az ott megjelent írók az alakuló közgyűlés összehívására.

Az évek folyamán az eszme is egészebb és teljesebb lett. Ma már itt nemcsak az irodalmi egyesület, de az irodalmi és művészeti társaság megalapításáról van szó.

•

Arról van szó, hogy ezt a társaságot a jugoszláviai magyar művészek egyeteme alkossa meg, s így a legmagasabb magyar kultúrának befelé és kifelé méltó képviselője, de egyben annak ellenőrzője, irányítója, ébren tartója, terjesztője, de főképpen harcos csapata legyen.

Nyelv, irodalom és művészet mindig elsőrendű föltétele volt egy nép létének.

És nekünk nemcsak lennünk kell, hanem meg is kell mutatnunk, hogy a mi létünk a legjobbak jogán az európai kultúra egyik biztos alapja.

A kultúra versenye a legnemesebb verseny, és nekünk meg kell mutatnunk, hogy bármily kicsinyek és kevesek vagyunk, ebben a versenyben nem az utolsó helyen állunk.

Ennek a szent szándéknak eredménye a közös akarat és közös összefogás benső erejétől függ.

Félre kell tehát tennünk minden személyi érdeket, meglévő vagy vélt sérelmet, gyűlölködést, ellenszenvet és idegenkedést, mert a magyar nép életének egyik igen fontos fejezetéhez értünk.

Aki ehhez a néphez tartozik, aki igaz szívből mindenütt és mindenkor vallja e hitét, aki szellemi életünk alapkövetésénél igaz munkás akar lenni, ezt az őszinte és benső összefogást ebben az elhatározó pillanatban meg nem tagadhatja.

Abban a hitben, hogy ma a magyarság szellemi életét elhatározó, biztos és nagy lépéssel visszük előre – az alakuló közgyűlést megnyitom.

1937

## AZ ELSŐ ÁBÉCÉ

Az életösztonök a nép lelkének mélyén alszanak. Csak egészen válságos pillanatokban ébrednek fel, és pattannak ki az öntudatlanság puhán vetett, sötét ágyából. Kétségtelen, hogy mi már megéltünk ilyen válságot. Kisebbségi sorsunk elég bizonyíték arra, hogy az átmenet nélküli változás megrendülésein mi is keresztülmentünk. Ez a válság azonban felébresztette és megmozgatta ösztöneinket is, hogy a hosszú nyugtatás után feltörjenek az öntudatlan mélységeiből. Válság rázott bennünket. Nem ismert, új életet kellett élnünk nem ismert módon, s az egészből csak egy volt bizonyos: élni kellett. Az életöszton csodálatosan misztikus voltában jelentkezett. Azelőtt talán a tömegben elvesző és nem jelentős emberek azon vették magukat észre, hogy az élet megbízásából dolgoznak. Lehet, hogy éppen fölköszöntőket mondtak, lehet, hogy verseket írtak, lehet, hogy újságban cikkeztek, lehet, hogy dalolni tanítottak, lehet, hogy előadásokat tartottak. Az élet állott hátuk mögött, s pattogtatott ostoraival. S a közönséges és szürke emberek kiváltak a többiek közül. Eddig olyanok voltak, mint a többiek. Most az élet megbízása feszült bennük. Semmiféle érzékük nem volt a „nem érdemes” fogalmához, s nem volt félelmi érzetük a „mindhiába” madárijesztője előtt. Rohantak a veszély helyére. Első- és gyorssegélyt vittek a veszélyeztetett pontokra. Volt-e hivatalosan elismert képzettségük, senki sem kérdezte. Nem elismert képesítés, hanem segítség kellett. Az ösztön önkéntelensége volt ez. Mint ahogy az izzó vas elől elrántod kezed, a vakító fénytől elkapod szemed, a lehulló tárgy után önkéntelenül utánanyúlsz. Nem az elgondolás, megítélés, nem az észokok mozdították meg őket, az egésznek élete misztikusan mozdult bennük, mintegy akaraton kívül.

Ezek között az önkéntesek között nagyon kevés volt a tanító. A tanítók hivatalos szolgálatban állanak, s ez az állapot mindig erősen feszélyezte őket a kisebbségi munka teljesítésében. Ez a helyzet eredményezte viszont, hogy a hivatottak közül éppen azok rostálódtak ki, akik a hajlamok szabad érvényesülése esetén, nevelésük és tanulmányaik folytán megszervezhették volna az iskolán kívüli elemi oktatást, főképpen pedig a betűvetést és olvasást. Ennek az

elemnek elmaradásából természetesen következett, hogy az írás és olvasás oktatását jó ideig elhanyagoltuk, míg csak a jelentkező szomorú eredmények nem kérték számon tőlünk mulasztásainkat.

Szomorú helyzetünkben mégis érkezett vigasz. Megjelent a *Jugoszláviai Magyar Népkönyvtár* első száma, *Az olvasás és írás könyve* Marton Andor előszavával, Kelemen János összeállításában és szerkesztésében. Mint annyiszor máskor, most is az történt, hogy népünk életösztonei ismét nem szakembereinkben jelentkeztek. De annál hálásabbak vagyunk Marton Andornak és Kelemen Jánosnak, hogy lehetővé tették az első magyar ábécé megjelenését, és ezzel megteremtették az írástudatlanság leküzdésének egyik legfontosabb eszközét. Ezt a vállalkozást csak dicséret és különös megbecsülés illelheti.

De mint minden kultúrjelenségünknel, itt is figyelembe kell vennünk kisebbségi voltunkat, amely szerint szellemi javaink mulhatatlanul átértékelendők.

Az ábécé előszavának szóhasználatával élve az „anyanyelvünkön” írás-olvasásnak – szemben a többi magyar kisebbséggel – van egy sajátos nehézsége. Ott, ahol magyar tagozat nincs, gyermekeinknek mindenekelőtt a cirill írást-olvasást kell megtanulniuk. Így a magyar írást-olvasást egyidejűleg nem sajátíthatják el. Feltéve tehát, hogy elemistáink csak a szerb tagozatot, és annak csak első vagy második osztályát járhatják ki, a latin betűket nem tanulhatják meg, mert a latin ábécé csak a harmadik osztály tárgya. Tudjuk azonban, hogy a harmadik osztályban a latin betűk elsajátítása csaknem játszi könnyedséggel megy, mert a kisdíák az írás és olvasás technikáját, tehát annak mesterségbeli tudását már előbb elsajátította. Megtanulta a betűk és szótagok összeolvasztását, folyékony és hangos előadását, sőt tollbamondás utáni leírását is. A latin betűk oktatásánál tehát tulajdonképpen nem „írni” és „olvasni”, hanem csupán újabb betűket kell megtanulnia. Szolgálatot tesz tehát a magyar írás-olvasás érdekében már az is, ha gyermekeink a helyi viszonyok alakulása folytán egy vagy két osztályt nem magyar tagozatban végeztek. Az írás-olvasás mesterségbeli tudását elsajátítja, míg ha a harmadikat is elvégzi, a latin betűkkel is megismerkedik.

Ezekben az esetekben az első *Ábécé* kitűnő segédkönyv lesz, és nem kell vele szemben semmi különösebb követelményt felállítanunk.

•

Különösképpen áll ez a véleményünk akkor, ha gyermekünk magyar tagozatban nyer oktatást.

Valójában tehát ott, ahol egyáltalában iskola van, városokban és községekben, bár az írás és olvasás könyve nélkülözhetetlen segédkönyv, az ábécén kívül a legtöbb gondot arra kell fordítani, hogy gyermekeink föltétlenül járjanak elemi iskolába, s azt semmi körülmények között el ne mulasszák. Miután az iskolakötelezettség az állami törvényekkel kikényszeríthető kötelezettség, nyilvánvaló, hogy ebben a munkában az opportunitás minden megsértése nélkül közreműködhetnének tanítóink. Más kérdés: hogyan lehelne ezt keresztülvinni. Megtudnák-e tanítóink évről évre mondani, vajon kik az iskolakötelesek, kik azok, akik kötelezettségük dacára sem járnak iskolába, s vajon akik nem járnak, miért nem járnak, és ha elmaradtak, hol maradtak. A tanítóságnak nem csupán törvény által reá rótt kötelessége és foglalkozása, de hivatása is volna, hogy ebben az irányban velünk együttműködjék.

A községekben és városokban tehát nem kétségbeejtő probléma az írástudatlanság. Lelkiismeret, erély és rendszer kérdése. S ha mégis vannak írástudatlanok, mert tényleg vannak, azokon az ábécé segítségével és adott rendszerével mindenesetre lehet segíteni. A községben és városban mindig akad valaki, aki az ábécé *Tájékoztató a könyv használatához* című fejezetét áttanulja, s maga is okulva megsegíti a rendszerint már öregebb tanulót a kásahegy átrágásában. Ebben a környezetben tehát a kiadott ábécé teljesen megfelel. Szakszerű, pedagógiai utasításaival pedig jóllehet nemcsak írni és olvasni tudó polgárokat, hanem egyszersmind jó tanítókat is fog nevelni, ami ismerve az írástudatlanok számát, szintén óriási nyereség és nem várt, nagyszerű mellékeredmény.

De a legsúlyosabb kérdéseket nem is a községek és városok teszik föl nekünk, hanem a szállások.

Általában ismeretes a várostól távol lévő és szétszórt szállásvilág közoktatásügyi állapota. Nemcsak ismeretes előttünk, de sokszorosan fájdalmas. Nem szükséges különösebb bizonyítás annak a ténynek elfogadtatásához, hogy a magyar kisebbség gazdasági helyzete s főleg a kétkézi munkás kereseti lehetősége rendkívül gyenge. Legalsóbb osztályunk szociális támogatásban nem részesült. Ezt

csak tőlünk várhatta volna, de nekünk semmink sincs, és nem is volt. A szállások béresei, egyéb alkalmazottai és többi kisemberei csaknem száz százalékig magyar emberek. Ez a tény és a szállások közoktatásügyi állapota tehát világosan megmagyarázza, miért terjed a magyarok soraiban oly vészes arányokban az írástudatlanság.

Vajon ezeken a leglényegesebb és legveszélyesebb pontokon érvényesül-e az ábécé rendszere, mely oly sokat bíz a vezetőre és tanítóra? Vajon állíthatunk-e minden szálláshoz egy irányítót, aki munkájában eligazítja a tanulót? Bizonyosan nem tehetjük. De ha mégis akadna, aki hébe-korba valami útbaigazítással szolgálna, vajon annak alapján tudna-e tanulónk tájékozódni *Az olvasás és írás könyvében*. Lelkiismeretünk szerint azt válaszolhatjuk: bajosan. De ha azt a kérdést tennénk föl, lehetett volna-e az ábécét kisebbségi viszonyainknak megfelelőbben átültetni, akkor azt kell válaszolnunk: igen, lehetett volna. Nézzük meg: hogyan.

„Mit csinál ez a legény?” – ez a kérdés az első képnél, az *i* betűnél. „Ír.” Ez kétségtelen. Mindenki ezt felelné, aki azt a képet megnézné. Jó és érzékeltető kép. Ír – tehát az a betű, amely itt az első képnél van, az *ír* kezdőbetűje *i*. Nagyon jó. El tudom képzelni, hogy e rendszer mellett csaknem minden segítség nélkül elsajátítható az írás-olvasás tudománya. A kép, a kérdés, a felelet, az első hangzó eligazít, rávezet, megtanít. Miért ne lehetett volna ezt a rendszert az egész könyvben megtartani. „Mit csinál?” – kérdezném mindegyik képnél, s a kép válaszolna, s immár tudnám is, melyik az a betű, mely éppen e kép alatt következik.

Az ábécé azonban korántsem tart rendszert e tekintetben. A második kép ábrázolása nem egyetlen cselekményre irányuló, tehát kétséges, mit kell felelnem. Kérdezem „mit csinál?”, és nem tudom bizonyosan, mit kell felelnem: a szegény ember vándorol-e, vagy a kutya ugat. Nem tudok tehát biztonsággal következtetni arra, hogy a *v* vagy az *u* betű-e az ismeretlen hangzó odanyomtatott képe. Hogy a negyedik és ötödik képnél lévő betűt kitaláljam, már úgy kellene kérdeznem: „Mi ez?” Tehát kérdésem már nem cselekményre, hanem tárgyra irányul. Megtörik a rendszer. A hatodik képnél helyesen felelünk a feltett kérdésre. Mit csinál? „Ül”. Viszont a kép alatt nem az *ige* kezdőbetűje van (miként az első képnél), hanem a *l* betű. Itt már

igazán megzavarodhatik a kis nebuló vagy a szemérmes öregdiák. A hetedik képen tyúkok kapargatnak. Mit kérdezzek: „mi ez?” vagy „mit csinál?”. Egyik kérdés sem jó. Itt milyennel kellene kérdeznem, az egyik tyúk búbos – a sorra következő betű *b*.

A szóvá tett esetek nem szándékos horgászás eredményei, csupán a rendszer megtörésének bizonyítására fölhozott adatok. Folytatni is lehetne azokat, de gondolatmenetünk igazolására ennyi is elég.

Ha felteszem tehát, hogy a kultúra végváraiban: a szállásokon van legnagyobb szükség az ábécére, ha feltételezem, hogy a szállásinak a lehető legcsekélyebb segítség mellett kell magát író-olvasóvá képeznie, ha viszont ebből azt a következtetést vonom le, hogy az az ábécé felel meg legjobban, amely módszereivel a legkisebb külső segítség nélkül eredményre vezet, akkor azt kell mondanunk, hogy *Az olvasás és írás könyve* nem számolt eléggé a kisebbség helyzetével és sorsával.

Drózi Gyula rendszere talán megfelel a többségi népek szükségleteinek, ahol az állam teljes gépezetével segíti az egyéni kezdeményezést, s ahol maga az állam is óriási rendszert épített ki a hivatalos oktatás lehető legtökéletesebb keresztülvitelére. De nálunk, a kisebbségi népeknél a magunkra maradottság és magunkra hagyottság kezdetleges állapotában olyan rendszerre volna szükség, amely nem annyira a tanítót, mint inkább az önállóságra kényszerített tanulókat támogatja.

A kép oktató erejével kapcsolatosan egyéb rendszerek is tekintetbe jöhetnének a kisebbségi ábécé megalkotásánál.

Angyal János, Kun László és Leviczky Pál a budapesti tanítótestület megbízásából szerkesztett egy ábécéskönyvet *Betűvár – Mesevár* címen. Itt a gyermekek olyan szöveget is tudnak olvasni, melyben még nem tanult betűkből álló szavak fordulnak elő. Ez a rendszer szövegbe iktatott képekkel dolgozik. Gyermekek már néhány betű ismerete után „olvas”, tehát a rendszer könnyűvé és élvezetessé teszi munkáját, megragadja képzeletét, és fokozza munkakedvét. Képekkel dolgozni, s mi tudván tudjuk, milyen hatással van reánk mindnyájunkra a kép.

Ha az átdolgozó és átültető el is fogadná megjegyzéseinket, pillanatnyilag mindnyájunknak bele kellene nyugodnunk az adott

helyzetbe. A könyv megjelent, s azon egyelőre változtatni nem lehet. De kötelességünk e kérdéstről beszélni és felhívni minden érdeklődő figyelmét. Talán le tudjuk fektetni a legjobb kisebbségi ábécé alapelveit, mire a második kiadás megjelenik.

Mert meg kell jelennie. Nálunk a legkelendőbb könyvnek az ábécének kell lennie.

Akikben pedig a nemzet életösztone mozdul, engedjenek ennek az ösztönzésnek. Aki ma csak egy betűt megtanul ábécéskönyvvel a kezében, mint önkéntes tanító vagy az ábécé kiadásával, mint a nemzet életösztonének kifejezője, óriásit épít az omladozó falakon. Attól pedig senki se féljen, hogy csendes hangyamunkát végez, névtelen munkát folytat, hogy nem kerül a világ hiú vásárának dobjára, s nem csattognak magasztalására a mulandóság rettenetes réztányérjain. Ez a munka nem a mulandóságnak készül. Ez a nemzet életének vivőere és örök ereje. Ez a csendes és szerény munka a nemzet életében örökkévaló.

1938



●

DRASKÓCZY EDE BESZÉDE  
CZIRÁKY IMRE 1938. FEBRUÁR 12-EI  
EZÜSTKOSZORÚS ÜNNEPÉLYÉN

Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A művészi munka kiindulópontja a meglátás, vagy amint azt az annyira ismeretes szóval jelezni szoktuk: intuíció.

A meglátás azonban magában véve nem elegendő a művészi munkához. Az intuíció formát kíván, mert külső forma elnyerése nélkül nincs művészi alkotás. A forma az, melyben a művész munkája létesül. A formába öntés maga az alkotás.

Egyik elfogadott formája az alkotásnak a novella. Különös és nehéz műfaj. Nem egyszerűen csak elbeszélés a szó eredeti jelentésében, mert ez nem tesz egyebet, mint a múltban történeteket jelenbe vetíti, tehát egyszerűen leszögez, regisztrál. Nem is tárca, a közönségnek vonal alatti könnyű csemegeje, irodalmi ízléssel gyúrt és sütött friss süteménye. Reggelink mellé készített omlós kalács csak azért, hogy hamarosan bekapjuk, és azután rohanjunk az irodába és hivatalba. A novella éppen ott válik el ezektől a műfajoktól, hogy nem készen kapott tetszetős eseményeket pecéz ki, és tálal fel irodalmi ízléssel. Nemcsak kerekíti, nyújtja és teregeti azokat, hanem belső meglátásokat vetít ki. Nemcsak egyszerűen külső eseményeket szögez le, hanem belső élményeknek ad formát. De viszont nem a meglátások sorozatát önti formába, hanem csak egyetlen egy intuíciót. Ezért van az, hogy nem igényel hosszabb terjedelmet. Alakja prózai és rövid. Cselekménye nem ágazatos és bonyolult, mint a regényé, hanem egyszálú. De mert éppen rövid, minden szava, minden mondata hordozója a művészi meglátásnak. A belső látás feszül minden szóban, mozdul és gazdagodik minden mondatban, míg ki nem teljesül. Az intuíció egészében így élnek bent a szolgáló részek, s minden egyes részben él az egész megmásíthatatlan kapcsolatban. A novella csak forma, amelyben a művész meglátása valóságos életre kel. De a maga zártságában külön világ. A meglátás följe feszül, mint az égbolt, de egyszersmind le is zárul. A regényt lehet folytatni, hiszen az élet keresztmetszete. A novella zárt egész, tehát nem is lehet folytatása. Az egyetlenegy meglátás formát nyer, a

teremtés műve befejeződik. De éppen a műfaj rövidegsége, sűrítettsége és zártsága miatt mindig van benne valami drámai, s ezért éppen a novellát lehet leginkább drámai nyelvre lefordítani.

A novella egyik elfogadott formája az alkotásnak, de ez a forma próbára teszi a művészt, akár klasszikus, akár romantikus, akár lírai, akár drámai, akár köveket görget, akár könnyedén ábrázol, akár közvetlen, akár pedig szimbólumokon keresztül beszél. Az intuíció villanásánál látni és teremteni művészi feladat. A legmagasabb rendű erőpróba.

„Úgy kerültem bele mint Pilátus a krédóba” – szoktuk mondani.

Ezt a közhelyet azonban Anatol France az intuíció fényénél látja. Látja Pilátust, a nagyurat, aki a barbár keletről a római nyugatra jön üdülni. A tengerparton Jézus Krisztus felől kérdezik, de hiába kutat emlékezetében. Közvetlen közelében született meg a kereszténység, de a nagy helytartó sem arra, sem Jézusra nem emlékezik. Íme, a meglátás és a novella. Az intuíció és a forma.

A közönséges élet lusta és közönyös tespedtségét és az eszelősen belénk vijjogó tragédiát vetíti ki Kosztolányi meglátása. Délután fél háromkor a laudatur ige alakjait gyakorolja az elbukott kis diák, s még nincsen három óra, mikor holtan húzzák ki a Balatonból. Így nyer formát az élmény a novellában.

Az akaraton kívül elkövetett bűn, a bűntudat és bűnhődés élményét formázza meg Nyíró József egyik novellájában. A székely pásztor elveszti kedves borját. Abban a hitben, hogy farkasok tépték szét, megöli a farkaskölyköket. Tévedett, a kisborjú megkerül. De a farkasanya ordítva fedezi fel a gyilkosságot. A pásztor a találkozást el nem kerülheti: a lelkiismeretet kikerülnie nem lehet, meg kell vele ütköznie. A reggeli nap két mozdulatlan tetemre tekint: pásztor és farkas a harcban elesve, összeölelkezve halottan nyúlik el a harasztos fűben. Íme, a művész és a kifejezés. A lélek villanása és megjelenési formája. A novella.

Valójában azonban a magyar novellának korántsem innen vezethető le a családfája.

A százados bajok: kultúránk és irodalmunk fejlődésének kerékkötői nyilván egészen külön útra szorították a novella műfaját is. Mi volt ez a külön út és vajon mi volt közvetlen őse a magyar novellának?

•

A fegyverek között hallgatnak a múzsák, de még jobban hallgatnak ott, ahol csak a zsenik törhetnek át, hébe-korba, századonként egyszer a közöny, tunyaság és fásultság lomha, lusta és fullasztó légkörén. Ez a levegőtlen és fojtó lelkeség a tehetségeket megölte. Lehetőséges, hogy ez a lelki forma a magyar lélek önvédelme volt a századok megpróbáltatásai ellen, de annyi bizonyos, hogy itt az írás és irodalom csírájában elpusztult. De megmaradt valami. Megmaradt a szó és a hagyomány. Az élet védekezik a sivárság ellen. Virágot termel ki, hogy ékítse magát. Azok, akikben művészi vér folydogált, meglátták az élet számtalan eseményét, melyet az maga költött, megláttak számtalan történést, melyet szerencsés kézzel maga az élet szőtt. Megfigyelték az élet apró virágaiban a színt. Megérezték az illatot, érzékelték formáját, felüdültek hímporán és harmatán, s öntudatlanul is élvezték az élet csodáját: íme, ez a mi földünkéből nőtt és van.

Ezt az életet jó ideig nem érintette az irodalom. Nem keresett és nem talált magának formát. Szájról szájra járt és öröklődött, mint a hagyomány.

Kúriáról kúriára hurcolták mesélőkedvű elődeink. Lehet, hogy éppen a farsang, rokonlátogatás, megyegyűlés, vagy talán a birtokper kívánta, hogy útra keljenek, behajtsanak egyik-másik rokoni kapun, s megrakodva ízes történetekkel továbbálljanak, ki kétlovason, ki négylovason, ahogy az akkor éppen illett és szokás volt.

Az élet teremtette kis történetek pedig kerengtek udvarháztól udvarházig megnövekedve, megszínesedve, itt-ott megtoldva, kikekérítve, az előadó-művészet hímporába meghentergetve.

Mikor a politika és a közügyek tárgyalásába belefáradtak, más-képpen szórakoztak, mint mi manapság. Egy kis fordulat a példázat felé, s már is meglődött az áradat: az anekdota aranyos árja.

A magyarság anekdotás kedve volt közvetlen elődje a magyar novellának, az a kincs, amely úton-útfélen hevert, és mégsem vette észre senki. A nemzet mesélt anélkül, hogy irodalmat csinált volna belőle.

Első novellistánk, aki ezt az életet fölfedezte, Mikszáth Kálmán volt. Hagyományai ebbe az életbe nyúlnak vissza, és élete ebből a világból sarjad.

Mikszáth Kálmán a tarokkozó, pipázó, politizáló és a maga életét jól-rosszul élő köznemesség és bocskoros nemesség írója. Akár mások-

ról mesél nekik, akár róluk mesél másoknak, mindig úgy tetszik, hogy valamelyik udvarházban, kúriában vagy kastélyban ül bodros füstfelhőben, a kandalló barátságos közelében, lába előtt agár, s a röppenő szavak ízeket, fényeket, hangulatokat, rezdüléseket, néhol könnyel mosott mosolyt, néhol mosolyt robbantó kacajt idéznek. Mikszáth Kálmán a magyar anekdota első igazi művésze. S mert éppen nagy író volt, a magyar novellára ráütötte a hagyományok bélyegét.

A magyar novella ennek a családfának lemenője tehát, és nem az esztétizáló művész meglátásaiból és forma kereséséből származik.

Cziráky Imre is a mikszáthi hagyományok útján jár. Csakhogy mikor ő mesél, nem a nemesi udvarházak ámbitusán és kastélyok tornácán üldögél gomolygó pipafüst mellett, hanem egyszerűen csak a pitarban. A pipaszó, kandalló, agár, kényelmes karosszék; az elgondozottság és gondtalan úri jólét szimbóluma. Ő az egyszerű kis fapadon leli kényelmét és a kékellő füstöt nem az epikai lélegzetű pipa, hanem a gyorsan égő cigaretta bodorítja. Hja, itt a pitarban idegesebb és gondterhesebb az élet, mint volt akkorában, mikor házunk egyúttal várunk is volt.

Az élet azonban gazdag, ha nem is sújtásos. Az élet dús, ha talán néha meztelen is. Az élet gazdag, dús és ajándékozó mindenütt, ahol csak élet van. Tehát itt ezekben a kis fehér házakban is. A hátsó szobában, a konyhában, a tisztaszobában vagy a pitarban, az utcán a kispadon vagy bent a búbos mellett. Élet van kint a mezőkön vagy bent a körüli helyiségben, a mákos guba mellett otthon, vagy mindnyájunk legszentebb otthonában, Isten házában. Élnek ezek a fehér házikók néha örömben, boldogságban, de jaj, sokszor bajban, fájdalomban és megpróbáltatások súlya alatt.

Ennek az életnek ajándékait gyűjti össze Cziráky Imre, hogy istenadta érzékével beállítsa történeteinek tengelyébe.

Ilyen az élet mifelénk. Könny és mosoly. Így van, mélységesen igaz.

De ha néhol rá is tapint a fájdalmas pontokra, Cziráky nem élezi a tragikumot. Egy-egy mosollyal elsimít és megszépít. Mint anya gyermekét, szebbnek látja az életet, szebbnek akarja látni, mint amilyen. A durva valóságoknak élet veszi, ölébe emeli, eldajkálja, és a maga képéhez idomítja azokat. Nála nem robban a sors, nem

•

vet szét emberi véres cafatokat. Néha könnyek, néha mosolyok árán megnyugszik és elcsitul.

Nem emberábrázoló igényű, nem irodalmi szobrász, de egy-két tulajdonsággal jellegzetesen világít rá történeteinek útjára.

Sohasem lép túl azon a határon, melyet ismer. Alakjai mind személyes ismerősei. Beszédjük, nyelvük, erkölcsük, tempójuk valóságáért szinte a személyes barátság bensősége szavatol. Ezért ha valamelyikük megszólal, úgy szól, mint az a körülményekhez és alkalomhoz illő és illendő.

Az elbeszélés kis kanyargóit szereti. Be-bekukkant ide-oda: mit csinálnak az ő alsóvárosi emberei így gyertyagyújtás körül, de hirtelen észreveszi magát, és belekezd történetébe, mely megindította elbeszélő kedvét.

Sohasem ajzotta fel túlságosan mondanivalóit, s ezért nem is drámai igényű. De nem is akar az lenni.

Ő mesél. Mesélni szeret a kis magyarok és a magyar kisemberek életéről. Az esztétika elméleteiben és formáskodásában nem sokat bízik, de annál szívesebben bízza magát írói ösztönére.

Közeleső a témája és mese a formája. Ez a két tulajdonsága tette Vajdaság-szerzte népszerű íróvá.

Érdem-e nálunk a népszerűség, s mit jelent ez a fogalom kisebbségi szempontból. A népszerűség ma kisebbségi érték. Az irodalomban az olvasó és közönség erős kapcsolatát jelenti. A legnagyobb eleven erő, mely a betű szeretetét, az olvasás vágyát és élvezetét, s mindezen keresztül az irodalom bensőséges becsülését váltja ki.

Hiába prédikálunk, hogy irodalmunk: életünk talpköve és támasza. Cselekedetek kellene.

És Cziráky Imre írói munkássága cselekedet.

Népszerűsége mifelénk maga a tett.

Ez a tett, ez a cselekedet jutalmat érdemel. Ne csak önmagában és önmagáért legyen. Kell, hogy külső jelét adjuk annak, hogy mi érettünk is van.

Íme, ezért határozott úgy a Magyar Népkör, hogy az ezüstkoszorúval az 1937. évre Cziráky Imrét jutalmazza.

1938. február hó 12-én

## KISEBBSÉG ÉS ERKÖLCSISÉG

*Felolvasta a szombori magyar kultúrparlament ülésén*

Világosan szeretnék beszélni, s ezért példázathoz folyamodom. A szőlővessző példázatát hívom segítségül, hogy rajta keresztül világosabban szólhassak saját magunkról, törvényeinkről és életünkről.

Ez a szőlővessző a maga tőkéjén az érintetlen és teljes életet jelent. Pattanó rügyéből levelek zöldülnek, fürtök virágznak és dús gyümölcsök érlelődnek. Minden egyes rügyben izes fürtök, hangos szüretek és mámoros borok ígéretes jövője rejtőzik.

De mi lesz ebből a szőlővesszőből, ha lemetszik a maga tőkéjéről? Lehet, hogy csak értéktelen és kallódó holmi az idők lomtárában. És végre is, akár lángban ég el hővé, akár korhadásban hull szét röggé, a töről levágott vessző mégiscsak elpusztul.

Megkérdelhetjük, erőt tudna-e venni az ember ezen a pusztuláson. Volna-e hatalma a kiszáradás és elkorhadás ősi törvényén? S megtudná-e akadályozni, hogy tűzrevaló sorsa beteljesedjék rajta?

A tőkéről levágott vessző azt példázza nekünk, hogy van hatalmunk a pusztuláson. De akkor nem ott kell kezdenünk, hogy a levágott vesszőt rőzsébe kötjük és elégetjük. Ezt a gyökértelen vessződarabot bele kell ültetnünk az új életet ígérő édes anyaföldbe.

Ekkor kezdődik az a csoda, amit nálunk minden földműves ismer, de amit mégis az élet csodájának mondhatnánk. A földbe került rügy, amely a tőkén levél, virág és gyümölcs lett volna: gyökérré változik. Drámai önzetlenséggel lemond a föld feletti élet pompájáról, hogy megmentse a szőlő életét, nehogy botor rügynek maradásával halált idézzon gyökértelen-magára, a lemetszett ágra.

A földbe került rügy önmegtágadása, virágról és gyümölcsről való lemondása, gyökérré változása, szent szerzetesi fogadalma, elrejtőzése a röggök cellájába: ősi és misztikus csoda.

A szőlővessző igaz története bennünket, kisebbségi népet is példáz. Mi is lehullottunk a tőkéről és gyökértelenek maradtunk. Nekünk is mindenekelőtt biztos és tápláló talajba kellett jutnunk. Mindenáron gyökeret kellett vernünk, le kellett ereszkednünk a föld mélyébe, röggöt kellett porlasztanunk, és életető nedvek után kutatnunk, hogy minél több táplálékot szállítsunk a törzsnek, hogy a

•

törzsön ismét rügyeket pattantsunk, újabb meg újabb hajtás ígéré-  
vel, s eleget tegyünk az élet szünetet nem engedő, úzó parancsának.  
A mi nemzedékünknek, melyben fölébredt a létfenntartás csodálatos  
ösztöne, le kellett tehát mondania a pompás napfényes életéről, a dús  
lombokat hajtó és ízes fürtöket érlelő pompás tenyészetéről.

A kisebbségi sors minden előkészület nélkül ért bennünket.  
Nem voltunk rá fölkészülve, nem voltak meg az élet működtetésére  
szánt szerveink. Teljesen magunkra maradtunk és magunkra vol-  
tunk utalva. Az értelmiségnek az a része, amely hivatva lett volna  
a szerves működés átvételére, legnagyobbbrészt emigrált. Az a része  
pedig, amely itt maradt, csak kis százalékban volt alkalmas arra,  
hogy változott viszonyokba illeszkedve átvegye a nemzetfenntartó  
szerep felelősségteljes munkáját.

Így ismétlődött meg nálunk a rügynek és gyökérnek története.  
Ha élve akartunk maradni, a pompát ígérő rügyből gyökérré kellett  
változnunk.

Meg kellett értenünk: nem az a fontos, hogy egyikünknek vagy  
másikunknak a pompás lombozat, vagy a virágba borulás dicsősége  
jusson, hanem az, hogy minél erősebb és bozontosabb gyökerűek le-  
gyünk. Ez volt mindnyájunk életének, a nemzet egészének parancsa.

Nem voltak megfelelően képzett erőink az élet működésének vég-  
zésére. Mi történt tehát? Akiben éppen jelentkezett a nemzetfenn-  
tartó erő parancsa, akiben e parancs öntudatossá vált, aki mint az  
egésznek mintegy reflex mozgása munkára indult, átképezte magát  
arra a feladatra, amelyre a sors véletlenje éppen oda állította, amint  
átképezte a természet a rügyet gyökérré, mikor a vessző tőkéről  
lemetszve, gyökér nélkül maradt.

Mi, akik ennek a nemzedéknek vagyunk sarjai, személyesen  
tapaszthalhattuk, hogy miként váltak orvosokból politikusok, ügyvé-  
dekből irodalmárok, tanítókból társadalmi szervezők, mérnökökből  
közgazdasági szakértők, tisztviselőkből novellisták, gyógyszerészek-  
ből költők, egyszerű polgár emberekből színészek és rendezők; saját  
szemünkkel láthattuk, miként állítja oda az élet parancsa a megfelelő  
szerves működés ellátására a maga kiválasztott embereit. Nem nézi,  
készült-e erre a munkára, nem nézi, mi a polgári foglalkozása. Az  
életműködés folytatására szüksége van a maga kiválasztottjára, tehát

•

harcba küldi őt az egész életének fönntartása érdekében. Úgy látom, hogy a műkedvelésnek ebből a hősi korszakából még a mai napig sem léphettünk ki egészen. A mi létfenntartó szellemi tárházunk még most sem olyan bőséges, hogy minden őrhelyre különlegesen erre a célra képzett munkaerőt állíthatnánk. Folytonos készenlétben kell állanunk és vállalnunk azt a külön küldetést, amelyre bennünket mindnyájunk létének fönntartása kötelez.

Mindezekből azonban levonhatunk egy rendkívül fontos tanulságot, amely nélkül hivatásunkat igazán soha be nem tölthetnénk, ez pedig az, hogy a kisebbség nem egyszerűen azt jelenti, hogy szám szerint kevesebben vagyunk, mint az államalkotó nép. A kisebbség életet, szerves létet, az életfenntartási ösztönök sürgető megnyilatkozását, s az ehhez szükséges szerveknek parancsoló szükségszerűséggel való munkába állítását is jelenti. A kisebbség tehát nem egyszerűen csak szám, nem a népszámlálás végösszege és eredménye, hanem magasabb természeti és erkölcsi fogalom.

Mert mi is az az erkölcs? A mi gyakorlati életünk szempontjából talán úgy lehetne leghelyesebben meghatározni, hogy a legszebbnek, legjobbnak, legtökéletesebbnek kellő időben való megtétele. Cselekedet, amely azonban a legtisztább és legemelkedettebb lélekből fakad. Ne szégyelljük a kifejezést, s határozzuk meg az erkölcsöt így: végezzünk istenit és emberileg minden bizonytal erkölcsösek leszünk.

Az élet mindenképpen az erkölcs védelme alatt áll. Mert az élet nem tőlünk, emberektől függ. Az életet nem teremtettük, annak csak részesei vagyunk, de el sem vehetjük, mert újat képtelenek vagyunk helyette adni.

De éppen kisebbségi életünk parancsoló szükségéi mutatták meg nekünk, hogy az erkölcs nemcsak magasabb lelki állásfoglalás a világ dolgaival szemben, hanem folytonos és állandó cselekvés, magasabb rendű munka az összesség épületén, önmagunknak szakadatlan áldozása nemzetünk fönntmaradása érdekében.

Az eddigieket tehát röviden a következőképpen foglalhatnánk össze:

- ♦ a kisebbség erkölcsi fogalom,
- ♦ erkölcsi parancs a nemzetfenntartó munkára,



- - ♦ a kisebbség a kellő időben, legjobb szándékból fakadó, lehetőleg legtökéletesebb cselekvést követeli, amely boldogságot, örömet és megelégedést okoz.

Kisebbségünk életmegnyilvánulása nem haladta meg a létfenntartás határát. Egész életünk nem egyéb, mint az életösztön legegyszerűbb megnyilatkozása. Nem hivatkozhatunk tehát sem a gazdasági, sem a szellemi élet terén akár felépítésében összetett és bonyolult, akár feladatköreiben finoman szétosztott és tagolt nemzeti szervezetre. De annál nagyobb szükségünk van az egész szervezet erőbefektetésére, hogy kisebbségi életünk biztosítva legyen.

Az életfenntartási parancs sürgető megnyilatkozása tehát megtanít bennünket arra, hogy mi az osztályok szerint való tagozódás fényűzésével nem élhetünk, a divatos világnézetek örlő mákonyát nem szívhatjuk. Megtanít bennünket arra, hogy minden olyan magatartás vagy cselekedet kisebbségünk szempontjából erkölcsellenes, amely a fenntartó erőt megosztja és szétforgácsolja.

A kisebbség azonban nemcsak az osztatlan erő erkölcsi parancsát jelenti, hanem azt is, hogy ebben az erő kifejtésben mindenkinek részt kell vennie.

A részvétel elsősorban úgy történik, hogy mindenki becsületesen megállja a helyét ott, ahová a sorsa polgári feladatok elvégzésére kijelöli. A mi kisebbségi életünkben tehát minden jól végzett polgári munka a közösség szempontjából fokozott építő erőt jelent. Anyagi és erkölcsi építő erőt egyaránt.

A részvétel másodsorban úgy történik, hogy a kisebbség tagjainak vállalniuk kell a nemzeti szervezet munkaszolgáltatását is.

Mindenkinek a munkája, polgári foglalkozása, hivatásteljesítése, szellemi műve vagy kézi munkája a mi kisebbségi igazságszolgáltatásunk előtt csak annyit ér, amennyit népünk létfenntartásában ténylegesen jelent.

De természetes is, hogy a nemzeti munkaszolgáltatást magunknak kell végeznünk. A mi organizmusunkban szükséges szervei működéseket sem az állami, sem a közigazgatási hatóságok nem fogják ellátni. Mi a magunk erőire vagyunk utalva, senki másra nem számíthatunk.

De a közkötelességeknek ez a végzése a mi és népünk közötti természetes kölcsönösségből is ered. Mert ha mi a magyar kisebbségre, a magunk polgári foglalkozásában mint gazdasági hátvédre számítani akarunk, ha azt akarjuk, hogy a mi kisebbségünk bennünket a magunk polgári munkájában erkölcsileg és gazdaságilag egyaránt támogasson, akkor ennek a kisebbségi közösségnek fönntartása céljából áldoznunk is kell. Anyagiakat és szellemieket egyaránt, kinek miként adatott, de áldozni kell teljes szívből és világos öntudattal.

Minden nemzedék szellemi állományának hordozója, kifejezője és hirdetője az értelmiség volt. Most is ennek a rétegnek volna legegységesebb kötelessége, hogy a népi közösség társadalmi és lelki feltételeit megvalósítsa, azt gazdasági alapon kiépítse, a csökevényes választó falakat lerontsa, a közlekedést a bizalom légkörében lehetővé tegye, hogy a köz-munkaszolgáltatás teljes felkészültséggel megindulhasson.

Láttuk azt, hogy a mi kezdődő kisebbségi életünk legsürgősebb és legalapvetőbb feladata a gyökérverés volt. Erre a feladatra válogatás nélkül mindenkit fölhasznál, akiben csak kisebbségünk életöztöne mint élő lelkiismeret megmozdul.

De az a hősi műkedvelés, amelyre kisebbségi életünk első két évtizede kötelezett, nem ment föl bennünket az alól a kötelezettségünk alól, hogy tudományosan is elő ne készüljünk a kisebbség szervező működésének ellátására, és ne gondoskodjunk arról, hogy az egymás után fölnövő nemzedék oly nevelést és képzettséget kaphasson, mely lehetővé teszi a kisebbségi életműködés sokkal tökéletesebb fokát.

Különösen igaz ez a szellemi pályára lépőknel. Hiszen már régen hirdetjük, hogy a szellemi szabadpályákra való képesítésnél sem ismerhetjük el kielégítőnek csupán a vizsgák letételét és a szükséges gyakorlat megszerzését. A szellemi munkásnak foglalkozásában nem csupán kenyérkeresetet kell látnia, hanem egyben hivatást is. Mert hivatást kell betöltenie azon a helyen, ahol kenyérét keresi. A kisebbségi sorban élő egyén nemcsak saját magáért felelős, de felelős azért a népért is, amely az ő egyéni boldogulását lehetővé teszi.

Íme, látjuk, hogy a kisebbségi sors mily sok tekintetben jelent erkölcsi kategóriát. Foglaljuk tehát folytatólagosan egybe, amit a kisebbség erkölcsi voltáról megállapítottunk:



- A kisebbség erkölcsi kötelezettség. Az osztálytalan és osztatlan nemzetet és az osztatlan erőt jelenti.
- Minden polgári munkának csak annyi erkölcsi értéke van, amennyit a kisebbségi életközösség szempontjából ér.
- Miként a tűzoltásban és gátemelésben mindenkinek részt kell vennie, a nemzeti szervezet fenntartásában is mindenkinek egyformán erkölcsi kötelessége, bármilyen feladatot is teljesít a polgári életben.
- A kisebbségi életre komolyan és tudományosan fel kell készülnünk, hogy azt mentesítsük az alapvető hibáktól és kiemeljük a hősi műkedvelés kezdetleges állapotából.

De a kisebbség erkölcsi lényegéből nő ki az a törekvés is, hogy azt a hátrányt, amellyel a társadalmi, gazdasági, s az élet egyéb versenypályáin indulni kénytelen, a maga javára fordítsa. Általános lelki szabály, hogy hiányosságainkat igyekszünk kiegyensúlyozni. Ezt úgy oldjuk meg, hogy egyéb jó oldalainkat fokozott mértékben kifejlesztjük. Ennek a kiegyensúlyozási folyamatnak nemcsak öntudatlan lelki működésnek kell lennie, hanem éppen úgy, mint minden más kisebbségi életfeladatnak, teljes mértékben öntudatosnak. A mi kisebbségi életünk a maga kezdeti állapotában csak kezdetleges lehetett, de annál inkább tökéleteseknek kellene lenniök azoknak az egyéneknek, akikben a közösség életösztöne megnyilvánul, vagy akik a kisebbség valamely életműködésének feladatát magukra vállalják. Kisebbségi életünknek tehát erkölcsi parancsa, hogy mi az egyéni képesítés, egyéni műveltség, egyéni arravalóság szempontjából különbek, jobbak és tökéletesebbek legyünk.

De nemcsak szellemi fölkészültségünknek kell magasabb fokon lennie, hanem érzelmi életünknek is. Aki azt hiszi, hogy szellemi képesítéssel, egy bizonyos ismeretanyag elsajátításával, a maga részéről mindent elintézett, az nincs tisztában a népi közösség fogalmával, e fogalom tartalmával és jelentőségével. Az ilyen érzelmi élet nélküli való lény sem az ő népébe nem tud bele gyökerezni, sem pedig az európai népek közös levegőegébe nem tud bele lombosodni. Lehet, hogy a száján fogja hordozni, sőt tajtékozni a népi szolidaritás eszméit, de soha sem fog érezni kisebbségi élettársával szemben sem



hajlandóságot, sem melegséget, sem szeretetet. Már pedig az úgynevezett népi együttélés és népi közösség gondolata e belső melegítő érzések nélkül visszatetsző hazugság marad.

A szellemi műveltség, érzelmi kultúra és a gyakorlati alkalmazás ügyessége egyaránt szükséges annál, aki a kisebbségi életműködések ellátására vállalkozik.

A kisebbség tehát állandó szellemi elmélyülést, folytonos érzelmi készenléteket jelent, önzetlen és szakadatlan gyakorlati munkát, legtöbbször szerény és nem látszatos kötelességteljesítést, sokszor szerzetesi egyedülélést és elvonulást, áldozatot és önfeláldozást, kisebbségi életünk társaival szemben meg nem szűnő hajlandóságot és segíteni akarást, de mindenekelőtt az elrendeltetésünkben való hitet, s annak mindenkorai bátor bevallását jelenti.

Eszünkbe kell, hogy jussanak a katakombák őskeresztény lakói, akik primitív és szelíd közösségekben éltek kegyességben, áldozatkészségben és szeretetben, de meg nem ingatható hitben és a hitnek mindhalálig bátor vallásában.

A kisebbség mint erkölcsi fogalom tehát nemcsak új feladatokat ró reánk, hanem új embert is nevel belőlünk, de egyben visszavezet bennünket ahhoz az emberi eszményhez, amelyet a katakombák őskeresztényei maguknak alkottak.

A magyarságnak mint kisebbségnek erkölcsi küldetésében hinnünk kell tehát, nemcsak azért, mert nemzetfenntartó munkát végez, hanem azért is, mert a magyarságnak egy tökéletesebb embertípust nevel ki. Ez a típus edzettebb, harcosabb, igazságait bátran hívó és valló, tehát az anyagiaktól következőképpen eloldottabb, határozottan azt mondhatjuk: szellemibb, mint a régi ember. De különösen a népi együttélés és közösség gondolatában jártas, a társadalmi egység iránt sokkal több érzékkel bíró újabb ember.

Foglaljuk össze tehát azokat a tanulságokat, amelyeket folytonosan levontunk.

Kisebbségi életünk erkölcsi parancsa tehát, hogy különbek, jobbak és tökéletesebbek legyünk, mert a kisebbség hátrányait csak tökéletesebb szellemi fölkészültséggel lehet ellensúlyozni.

•

Érzelmi kultúra nélkül nem tudjuk teljesíteni erkölcsi parancsainkat népünkkel szemben.

A kisebbségnek mint erkölcsi fogalomnak felfogása közelebb juttat bennünket a keresztény ember eszményéhez.

A kisebbség mint erkölcsi fogalom új embert és új magyart nevel belőlünk.

Ne legyünk tehát kisebbségi életünkben tajtékozók, vásári kikiáltók, de egymásnak megindult lelkű igaz szószólói. Ne legyünk rekedten kiáltozó hírverők, de az egybetartozás, az egy akol és egy nyáj gondolatának szelíd szavú hírvivői. Ne érdekhősök és vad banda-bandázók, hanem az egymáson segítők és az egymás iránt hajlandók szelíd gyülekezete. A kisebbség tőlünk egymás iránti türelmességet, szeretetet, önfeláldozást, bátorságot és mindenekfelett cselekvést, cselekvést és cselekvést kíván.

Katakombák népei vezessetek bennünket, mutassatok példát! Hiszen ti voltatok az első igazi, kipróbált és győzedelmes kisebbség.

1940. június hó 30-án

## ÓBECSE

Óbecse nagyközség. Járási székhely. Huszonkétezer lakosa van, de sohasem tört városi rangra. Pedig megvolna rá a minősítése. Nemcsak azért, mert Orosháza után legnagyobb községe Magyarországnak, vasúti csomópont is. Újvidékre, Zomborba, Szegedre futnak vonalai. A Tisza partján fekszik, s a Ferenc-csatorna itt torkollik be a Tiszába. Zsilipe országos hírvű. Hidat Torontálba sohasem tudott kapni, de azért a Bánáttal mindig nagyon élénk kapcsolatai voltak a törökbecsei kompon keresztül. A tiszántúli résznek is Óbecse volt a központja és piaca. Városi igényei idecsalják a kerti és mezőgazdasági termelőket, s nagy átmenő forgalmat bonyolít le a Tiszán keresztül Nagybecskerek felé. A járás községeivel: Bácsföldvárral, Péterrévével, Szenttamással és Turjával műutak kötik össze. Zentán és Horgoson keresztül szintén műút vezet, innen egészen Szegedig, és Szenttamáson keresztül is műút kapcsol be bennünket a nemzetközi útba. Műutunk van Szenttamáson és Újverbászon keresztül Zomborig és Bácsföldváron, Temerinen és Tiszaistvánfalván át egészen Újvidékig, továbbá Óbecséről a törökbecsei kompátjáráig. A vasúti összeköttetéseken kívül Óbecse–Zombor és Óbecse–Újvidék között társasgépkocsik bonyolítják le a forgalmat. A tiszai gabonaforgalom központja, s kellemes vízi út fel Szegedig és le, egészen Titelig. Aszfaltos útjai és gyalogjárói városi igényűek, pazar villanyvilágítása az egész Bácskában híres, házai és polgári megállapodottságot és jólétet lehelik. Vasúti és tiszai parkja kellemes pihenést és üdülést nyújtanak. Társadalmi élete, pezsgő, nyilvános helyei hívogatóak, szórakozást kínálóak. Óbecséhez mindenki ragaszkodik, aki csak megismerte. Van benne valami vonzó, mint egy kedves családi otthonban. Mindenki úgy érzi magát itt, mintha már valaha élt volna közöttünk, mintha valami nem várt viszontlátást ünnepelne. Vagy éppen mintha hazatérne a rég nem látott meleg fészekbe. Van benne valami, ami mindjárt rokonszenvet gerjeszt, valami megmagyarázhatatlan szuggesztív erő, amely alól szabadulni nem lehet. A becsei ember aszfaltját selyemútnak hívja. Ha behajt a selyemútra, elhalkul a kocsija zörgése, megcsitul a tengelye rázása. Simán és kellemesen gördül a szekere. Ezt érzi mindenki, aki hozzánk egyszer befordul. Selyemút fogad mindenkit.

•

Miért nem lett Óbecséből mégsem város? Az óbecsei polgár, vagy ahogyan közhasználatban mondani szoktuk: „becsei”, a rangra és címre nem sokat ad. A legnagyobb cím a „tekintetes úr” és a „bácsi” vagy bácskaiasan „batya”. Ezek közül választunk, ha valakit szívből akarunk megtisztelni. Városunkat is nagyközségnek hagytuk. Nem egyéb ez, mint a polgárember megállapodott józansága. Nem címe a fontos, hanem a maga biztonsága és belső egyensúlya. Nem a forma a döntő, hanem a lényeg a nyomós. És miért költsön a becsei olyanra, ami csak hiú formáság. Végre is a városi rang pénzbe kerül, sokkal többbe, mint a községi közigazgatás. Nemcsak a megállapodottság és okos mértékletesség, hanem az egyszerű polgár józan takarékosága is ezt kívánja. A becsei selyemutat épít, villamos központra áldoz, amely öt szomszédos, átlag 10–12 000 lakosú nagyközséget is ellát árammal (Péterréve, Bácsföldvár, Mohol, Ada, Csúrogy), iskolákat alapít, munkáslakásokat teremt, hősi emlékművet emel, de arra még nem lehetett rávenni, hogy városi rangjáért pénzt adjon ki. A becsei polgár sohasem mutat többet kívülről, mint amennyit belülről ér. Szerény és mértéktartó. A becseinek lehet, hogy vannak jó lovai, de nincsen fogata, amivel parádézzon. (Példákból látta, hogy aki másként csinálta, tönkrement.) Lehet, hogy mindene megvan ahhoz, hogy városa legyen, de ő csak ragaszkodik ahhoz, hogy Óbecse község maradjon. Talán van ebben egy kis büszkeség is. Jobban szeretünk a községek rendjében egészen elöl állni, mint a városok sorában hátulfelül. Mi tagadás, erre kissé rátartiak vagyunk, de ez az egyenes derék, s magabízóan emelt fej az egyetlen dísz, amit nem szívesen adnánk oda cserébe a világ semmiféle hiúságáért.

A becsei jelleméről azonban mást is kell mondanom. Óbecse határa 42 000 hold jó bácskai föld. Valamikor maga a község is egyik legnagyobb birtokos volt ezer holdon fölül szántójával. Ha a városiasodásra nem áldozott volna, még községi pótadóra sem lett volna szüksége. A járás községei mind ilyen gazdagok voltak. Bácsföldvár és Péterréve községében ismeretlen volt a községi pótadó fogalma. Ha az adónemfizetés nemesi privilégium, a község polgársága akár mind nemes lehetett volna. A jugoszláv földreform azután elszedte a község földjeit is. Valamit úgy tudott belőle megmenteni, hogy gimnáziumot építtetett, s ebből a célból a szükséges mennyiségű

•

földet fölmentette. Azóta közel annyi pótagót fizettünk, mint állami adót. A becsei tehát valamikor pótagómentes, szabad polgár volt. Ezt az öntudatát még ma is őrzi. Igaz, hogy azóta a község földjét a jugoszláv agrárreform kisajátította, de azért Óbecse határa mégiscsak 42 000 hold maradt. Nem tudom, miért mérik ennek a vajjal-mézzel folyó Bácskának földjét kataszteri holddal (1600 □-öl) hiszen kisebb terület is mégér annyit, mint máshol sokkal nagyobb. Csanádban, a Tisza–Maros szögében, ahol sok helyen van bácskai minőségű föld, 1110 □-öles magyar holddal mérnek, mintha csak azt akarnák mondani: ér a mi magyar holdunk annyit, mint a ti kataszteritek. Ér is, mert volt olyan idő is, mikor a hold kitermette a saját maga árát a hagyma egyévi terméséből. De Óbecsén, ahol az ország legjobb földje van, csak a kataszterben és a telekkönyvben számolnak holdakban, a becsei láncokban beszél. Óbecse valamikor autonóm magisztrátusával a szabad koronakerület székhelye volt, amely Magyarokiszáttól a határőrvidékig, vagyis a mi szóhasználatunk szerint a csajkás kerületig terjedt. S a koronakerület 2200 □-öles láncokban mért. Ahogy mondani szokták: a kerületi láncot a becsei máig is megőrizte. A világért sem használná a kataszteri hold vagy éppen a magyar hold megjelölését, holott akkor sokkal nagyobb gazdának látszanék. Ha valaki azt mondaná nálunk, hogy 65 kat. hold földje van, azt csendesen megmosolyognák. Óbecsén ez csak 48 kerületi láncot jelent. Ezt így illik mondani. S a hagyományos illem áthágása semmiképpen sem ajánlatos. Ha a 48 láncos egy kicsit túlozni akar, inkább azt mondja, hogy 50 lánca van. Így nem vét olyan sokat, mert ez a kerek szám már itt is jelent valamit. Talán már meg is süvegelik érte tulajdonosát. A becsei még a földje területének megjelölésében is mértéktartó. Ez éppen úgy jelleméhez tartozik, mint puritán ragaszkodása ahhoz, hogy Óbecse község maradjon. Jobban szeret inkább többet jelenteni, mint kellesténél többet mutatni.

A becsei polgárnak földbegyökerezése, magabiztonsága, a külsőségeket megvető puritán jelleme még sok más jellemvonással szaporítja lelki alkatát. Reá van írva: senkire sem utalt önálló ember, úr a maga portáján és parancsol mezsgyéjén belül, és ha köztartozásait lerója, hozzá senki nem nyúlhat. Tudja, hogyha elúsznék a föld a



●

talpa alól, kiesnék a becsei polgárság közösségéből. Takarékos hát, és keménymarkú. Elvont eszmék iránt sokszor talán nem mutat kellő megértést. De ösztönös ragaszkodással tartja a földet, s benne éppen ez a nemzetfenntartó erő. Mondjuk meg őszintén: külsőleg és belsőleg büszke polgár.

Mikor negyedszázaddal ezelőtt Óbecsére jöttem, az ismerős becsei polgárokat tisztességtudóan megsüvegeltem. Nemigen vettem róla tudomást. Nagy zártkörű egység ez, titkosan működő százados szabályokkal. Nehéz ezeknek a törvényeknek nyomára jutni és azokat tételekbe foglalni. Legtalálóbban a szerbek fejezik ki a bácskai zártkörű társaság idegenkedését a messziről beköltözöttel szemben, mikor azt mondja az ilyenre: „koferás”. Egyszóval olyan, aki csak úgy kofferral jött ide, a bácskaiak közé. Olyan, aki tudja az Isten honnan való, tehát inkább sehonnai, olyan, aki sok helyet megjárt, de sehol sem megülő, tehát jöttment, olyan kéretlenül betolakodó, tehát kissé gyanús ember, akit a római polgár egy finom fintorral homo novusnak nevezett, vagy akit az angol a maga világpolgárságot nyert rövidítésével sznobnak keresztelt, azaz olyan valakinek, aki sub nobilitate, azaz a nemesség ürügye alatt a felsőbb rétegek életterébe férközött. A büszkeség mindjárt valami kizárólagosságot is jelent. A büszke becsei polgár tehát bizonyos értelemben zártkörű is. S én nemcsak „koferás” voltam, mikor Óbecsére kerültem, hanem „nadrágos” is. Ki az a nadrágos? Mindenki, aki nem földdel dolgozik. S úgy látszik nadrágos elődeim sokat vétettek valamikor Óbecsén is, mert bezárult előttem a kör. Hiába süvegeltem én az összehajló bácskai fejeket, az európai formáknak nem volt semmi hatása arra a magatartásra, amely a becseieket láthatatlan, de folyton ható törvényként szabályozza. Pedig az idők teltevel a nadrágos szó sem jelentette többé azt, amit kezdetben jelezni kívánt... Időközben a polgárok is felhúzták a nadrágot. A polgáriasulás folyamata feltarthatatlan, s ők maguk is abba a hibába estek, amivel a rajtuk kívülállókat megbélyegezték: nadrágosak lettek. Persze most már ki kellett találni valami más megjelölést. Így lett azután abból, akinek nincs a földhöz köze: nyakkendő. Mert a polgár, ha nadrágot is húzott, szép patyolatfehér, lehajtott inggallérja alá nyakkendőt nem kötött. De lassan ez a kifejezés is rossznak bizonyul, mert a polgár-

ifjúság európai divat szerint öltözködik, s éppen úgy nyakkendő-t köt, mint a „nadrágos” ember.

A „koferas” és a „nadrágos” hallatlan nagy hiba valaki minősítési lapján. A becsei polgár nagyon nehezen emeli az ujját kalapjához, hogy az ilyet köszöntéssel tisztelje meg. Becseivé lenni tehát nem olyan könnyű dolog. Mindenesetre nem egyszerű közigazgatási tény. Semmi esetre sem elég csak illetékességet szerezni. Ezzel ugyan sohasem lesz valaki igazi becsei. Ebbe a földbe valósággal bele kell gyökerezni. Hiába: itt az értékmérő maga a föld. A becseiek láncokkal mérik a becsületet. Ha nincs láncod, „nadrágos” vagy, ha nem vagy benne a telekkönyvben „koferas” vagy. Ha valaki igazán becsei akar lenni, annak ajánlom, igyekezzék, hogy mielőbb a telekkönyvi mutatóba kerüljön.

Akinek diploma van a kezében, vagy más szellemi felkészültséggel jön Óbecsére, föllázad ez ellen a felfogás ellen. A szellem jogát látja benne megcsúfolva. Aki ahhoz van szokva, hogy mindent láncsal mér, a szellemet is azzal akarja megmérni. És ahol láncot nem talál, ott szellemet sem fog találni. A szellem táborának ez fájdalmas és keserű. Számptalan szellemi indulásnak volt ez a szemlélet megölő betűje. Kisebbségi életünk idején sokszor állottunk kihülve és kiábrándulva terveink romjainál. Azért hirdettük olyan kitartóan és soha meg nem fáradva, hogy a polgárosztályból folytonos pótlásra van szüksége az értelmiségnek, mert csak így állhat helyre az értelmiség egészséges kapcsolata a néppel. Így lehet elhárítani azt a bizalmatlanságot, amely legnagyobb akadálya az igazi magyar közösség megteremtésének. Csak így lehetne semlegesíteni a magyarság lelkületében a „koferas” és a „nadrágos” fogalmainak még mindig kísértő hatásait.

Pedig a polgárságnak ebben a láncsal mérő lelkiségében van valami, ami bennünket komoly tanulságokra készítet. Már említettem, hogy a földhöz való ragaszkodás és a földbe való gyökerezés fontos nemzeti érdekünk. Akié a föld, azé az ország. Ezt mindnyájan tudjuk, valljuk és cselekedjük. A magyar polgárság a maga szorgalmas, józan és munkától nem irtózó mivoltában, kisebbségi sorsunkban is eleget tett ennek a nemzeti kötelességének.

De más tanulságot is le kell ebből vonnunk. Mikor 1918-ban levágtak bennünket a Szent István-i Magyarország területéről, csak-

•

nem egész értelmiségünket elvesztettük. Megkezdődött a menekülés az elfoglalt országrészről. Ezek a menekülők elsősorban azok voltak, akik az állam kenyerét ették. Hiteles adatokkal ki lehet mutatni, hogy az állami tisztviselők közül csak azok maradtak itt, akik ide tényleg begyökereztek, s akik az idők során megszűntek „nadrágosok” és „koferasok” lenni. Akkor tűnt ki, hogy a nemzetfenntartó erőt a földbegyökerezett polgárok és a szabadfoglalkozásúak képviselték, s azok, akik a maguk számtalan szálával szintén megbont-hatatlanul bácskaiakká lettek. Mi becseiek bácskai láthatárunkról úgy látjuk: elsőrendű nemzeti érdek, hogy az állam tisztviselői is idevaló emberek legyenek. Nem egy elröppenő madárraj, de jól begyökerezett akácok, amit ha még annyiszor is kívágnak, mindig újból kihajt és erdőt sűrűsít.

Óbecse jellegének megítéléséhez mindenekelőtt azt kell tudni, hogy a lakosság legalább 80%-a földművelő, gazdálkodó és gazda, legfeljebb 10–15%-a kereskedő és iparos, a többi az értelmiséghez tartozik. A polgárság többségének tehát a föld ad megélhetést, kenyeret, vagyont és jólétet. Ezért nálunk polgárnak a földből élőt nevezik. Hivatalos kimutatásaink szerint Óbecsén nagybirtokok nincsenek. A legnagyobb földbirtok 501 holdas, ezenkívül van két 248 holdas, egy 345 holdas és két 265 holdas. Az első és utolsó helyen említettek magyar kézben, a középben említettek pedig szerb kézen vannak. Egyébként az óbecsei határ 65%-a az 5 holdig terjedő, 8%-a az 5–10 holdig terjedő, 14%-a a 10–20 holdig terjedő, a 9%-a a 20–50 holdig terjedő, 3%-a az 50–100 holdig terjedő és 1%-a a 100 holdon felüli birtokok között oszlik meg. Arról most már lehetne vitatkozni, hogy ez a százalékos megoszlás egészségesnek tekinthető-e. Annyi azonban bizonyos, hogy a becsei határban nagybirtok nincsen, a középbirtokok száma pedig nem túlságos, úgyhogy fölfelé az elosztódás tekintetében aránytalanságot nem észlelhetünk. Az ország sok más részének birtokmegosztásához viszonyítva azonban azt kell mondanunk, hogy Óbecsén az arány szerinti megoszlás viszonylagosan egészséges. Ezért soha senki sem érzett a másikkal szemben valami nagy különbséget, sem vagyoni, sem társadalmi helyzetben. Ha volt is különbség, az sem volt áthidalhatatlan messzeségben. A gyermekek száma a megosztódást, az összeházasodást, a szorgalom,

takarékoskodás, a megtakarított pénznek földbe fektetése és nem utolsó sorban a szerencse a földbirtokok növekedését szolgálták, s így közvetve a különbségek kiegyenlítődsét. Mivel pedig a bácskai föld elsőrangú minőségű, a kisbirtok is aránylagos polgári jólétet biztosított tulajdonosának, úgyhogy nem kellett szegyenkeznie a nagyobbak előtt.

A földbirtoknak ez az aránylagosan kedvező elosztása eredményezte, hogy a társadalmi különbségek nem éleződtek ki. Becsén nem sok emeletes ház van. De a földszintes polgári házak jómódúan, tisztán, gondozottan, öntudatosan, tekintélyesen sorakoznak egymás mellett. Maga a város jelképezi a polgári és társadalmi egyenlőséget. Amilyen a város képe, olyan a társadalma is: nyugodt és kiegyensúlyozott. A polgári jólét legmagasabb fokának Óbecsén a 100 láncot tekintik, s egy szép városi házat. Ennél magasabbra a legbujább képzelet sem vágyakozik. A polgári felfogás képére és hasonlatosságára alakult az óbecsei társadalmi élet is. A becsei nem lehet sem főúr, sem pedig dzsentri, csak egyszerűen polgár. Ez az egyszerűség és egyenlőség jó érzését adja, de egyszersmind biztos előfeltétele az annyira vágyott, s annyiszor hirdetett magyar közönségnek is. Ez a közösségi érzés nagyot fejlődött kisebbségi életünk idején, mikor sokszorosan csak a magunk erőire s egymásra voltunk utalva, s mikor a nyugodt, biztos és megdönthetetlen polgári öntudat sokszor talán egyedüli menedékünk volt.

A lakosság kétharmada magyar, egyharmada pedig szerb. Tehát ugyanilyen arányban oszlanak meg vallás szempontjából is. A magyarok római katolikusak, a szerbek görögkeletiek.

A magyar lakosság tiszta családi életű és vallásos. Mivel csaknem minden magyar katolikus, a katolikus templomot magyar templomnak hívják. A magyar templom ünnepnapokon mindig telve van hívőkkel, s a főutcát csaknem elöntik, ha az ígére szomszamosan a templomba tartanak, s a mise után csoportosan hazaözönlenek a maguk kizárólagosan magyar negyedeikbe. A magyar ember csak a főtérig jön be, ott van a templom és a piac. Azon túl nem igen szokott mozdulni. Mintha tiszteletben tartaná a szerb negyedek kizárólagosságát. A templomon túli vendéglőbe sem megy el, még ha azt magyar is tartaná. Köreik, egyesületeik, szövetkezeteik, szó-

•

rakozóhelyeik a magyar negyedben vannak. Egy ízben módomban állott volna az egyik egyesület elhelyezésére, amely végszükségben sem tudott hajlékhoz jutni, a főtéren a templomon túl eső részén egy nagyon szép helyiséget szerezni. A terv azonban megbukott. A főtér közepe táján van egy bűvös határ, amelyet a magyar ember nem lép át. Ha ugyanezzel a tervvel ma kísérleteznék, ma is éppen így megbuknék. „Minék az, hát oda úgyse megy senki.” A kisebbségi idő alatt a magyar negyedbe eső két főutcába átszivárgott néhány szerb háztulajdonos. Ezt a hatásköri túllépést a magyarok nem szívesen bocsátják meg. Valami ősi megállapodás megsértésének tekintik. Ősapáktól átörökített hagyomány őrzi ezeket a felfogásokat, nézeteket és erkölcsöket. Az ilyen megkötöttség sokszor nyűg, akadály, fék, lendületzökkentő, haladást akasztó. A kisebbség idején azonban ez a maga szokásait és erkölcsait szertartásszerűen gyakorló s csaknem babonás tisztelettel őrző magyar tömeg: egyik megtartó ereje volt az egyetemes magyarságnak is.

A magyar templomban az óbecsei születésű Than Mór oltárképei díszlenek. A *magyarok bejövetele* című hatalmas vászna pedig 1918-ig a községháza nagytermét díszítette. Az 1918. év helyi forradalomban kitörő államváltozása által rombolásra ingerült szerb tömeg a *Magyarok bejövetelét* elpusztította, s darabokra vagdosva a községháza ablakaiból az utcára dobálta. Mintha ez az ezeréves múltat jelző kép lett volna akadálya a délszláv állam megalakulásának, darabokra tépve a szélnek szórta. Szent István koronájának összefogó ereje azonban mégis erősebbnek bizonyult: a szimbólum elpusztult, a lényeg feltámadt. Óbecse 1941. április 13-án, húsvét vasárnapjának délutánján szabadult fel. Még az előző napon a visszavonuló szerb katonaság össze akart bennünket bombázni a községháza nagytermében, mert a magyar nemzetőrséget a visszavonulóktól elkobzott szerb fegyverekkel láttuk el, húsvét első ünnepén azonban már magyar zászlóerdő lengett Óbecse utcáin. A magyar gyorscsapatok harcok után érkeztek Óbecse főterére, s még sem jutott eszébe senkinek, hogy az 1918-as eseményeket hasonlókkal torolja meg. A magyar nem haragtartó és nem bosszúálló. A főtéren emelkedő remek arányú és messze földön híres becsei szerb templom, a Prédics Uros akadémiai festő alkotta, művészi voltában csaknem

egyedülálló ikonosztáz, s a rengeteg sok házi védőszentkép, amely a szerbeknek legalább oly nemzeti szimbólumuk is, mint nekünk Than Mór képe volt, természetesen sértetlen maradt. A szerbek nem templomosok. Inkább az asszony nép jár istentiszteletre, s a férfiak, ha megöregszenek. Papjaikból nem csinálnak kultuszt. Mégis, e vallási hidegség ellenére akár papjukat, akár bármilyen más vallási megnyilatkozásukat érintenéd, tűzzé és lánggá válnának. Ők a maguk egyházi portáján gáncsokodhatnak, áskálódhatnak, porlekedhetnek, ócsárolhatnak, kisebbithetnek és sértegethetnek. A magukét bántják. De ha kívülálló nyúlna hozzájuk, mindjárt egybeforrnak. Nem egyházukat védelmezik, hanem nemzetüket. Náluk az egyház maga a nemzet, s a nemzet maga a vallás. A szerb elnevezés egyként jelent vallást és nemzetet. Ezek szerint szerb hitre áttérni tulajdonképpen nem lehet. Csak szerbbé válni lehet. Akkor meg úgy is az a hited és vallásod is. Minden családnak van védszentje. De ez is inkább nemzeti jelentőségű. Azok a családok, akiknek közös védszentjük van és közös nevük is, ugyanabból a nemzetségből származnak. A védszent ünnepe tehát a nemzetségnek s egyben a nemzeti közösségnek ünnepe is. A védszentet az a szerb is ünnepli, aki istentagadó, mert nemzeti ünnepet lát benne. A konkordátum ellen, amely a katolikus egyház és a jugoszláv állam viszonyát volt hivatva szabályozni, nem a szerb papság, hanem véres harcokban a szerb nép kelt fel, mert nemzeti sérelmet látott benne. A kormány a felkelésbe majdnem belebukott – és a javaslat sohasem emelkedhetett törvényerőre. A szerb vallási gyakorlatnak van egy igen érdekes oldala: a rendkívül fejlett énekkultúra. A szerb templomban nincs orgona. Az orgonát a templomi énekkarok helyettesítik. Századok óta ebben a nagy énekkultúrában nevelődik a nép. Ebben születnek, s ebben halnak meg. A magyar egy szőlőben énekel, de ha egy csoport szerb végigsétál az utcán s a maga kedvtelésére dúdolgat, színes szólamaiba egy egész nép lelkét önti bele.

Az óbecsei magyarságot értelmiségi oldaláról is meg kell néznünk. Már említettem, hogy Bácska szerb megszállása alkalmából az értelmiség nagy része elmenekült a végleg elsüllyedni látszó hajóról. Az állami tisztviselők úgyszólván teljes számban, a községi tisztviselők egy része, egy-két birtokos, sőt néhány más foglalko-

•

zásbeli is a Csonkaországba költözött. Akik itt maradtak, részben előregedtek, részben elhullottak mellőlünk. Kevesen maradtak olyanok, akik a kisebbségi harcot teljes szellemi fegyvertárral fel tudták volna venni. A szerb középiskolai nevelési rendszer pedig az utánpótlást csaknem lehetetlenné tette. Óbecsén 68% magyar van, ezzel szemben a helybeli gimnáziumban a magyar tanulók arányszáma az összesen 600 tanulóból, mindössze 7% volt! A szerb nyelvű felvételi vizsga, a negyedik osztály után kísérettségi, a szerb nyelvnek irodalmi tökéletességű tudása mint föltétel sokszor olyan legyőzhetetlen akadályt emelt, sokszor pedig oly goromba rostálást jelentett, hogy volt tanév, mikor a nyolcadik osztályba magyar tanuló nem is jutott föl. Emellett a magyar irodalom, nyelv és történelem tanulását egyenesen megtorolta a gimnázium tanári kara. A magyar önképzőkör miatt, melyet történetesen én vezettem, gyermekeinket a gimnáziumból kicsapták, az újvidéki kir. ügyészség által mindnyájunkat vád alá helyeztettek, s végül engem fogházbüntetésre is ítélték. Mikor Jugoszlávia összeomlott, s fölszabadulásunk után bácskaiakkal kellett volna betölteni a hivatalokat és állásokat, akkor tűnt ki, hogy mily eredményesen sikerült a jugoszláv közoktatási rendszernek értelmiségünk sorait kiritkítani. Ezt a hiányt csak hosszú évek nehéz munkájával lehet csak pótolni.

De Óbecsének a magyar kultúráért folytatott harcaiért ennek ellenére sem kell szégyenkeznie. Ebben is vezérkedett. Ezt nemcsak a fészekszeretet mondatja velünk. Azt állíthatnánk egy kis túlzással: ez már történeti tény. Mi becseiek kultúrharcainkat az Óbecsei Népkör keretében vívtuk meg. A Népkörnek házat vásároltunk, helyiségeit berendeztük, könyvtárát ötezer kötetre emeltük. Az Óbecsei Népkör rendezte 1928-ban az első országos magyar kultúrünnepet, amelyen Jugoszlávia egész magyarsága találkozott. Ez az ünnep volt a magyar művelődési mozgalmak kovásza. Ugyanekkor rendeztük a magyar írók első összejövetelét. Ott volt Szenteleky Kornél, most már néhai irodalmi vezérünk, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Farkas Geiza, s mindenki, aki csak táborba szállhatott. A magyar irodalmi társaság és a magyar irodalmi lapok kérdése volt napirenden. Csuka Zoltán *Képes Vasárnapjának* heti mellékletéből kellett volna önálló irodalmi folyóiratot teremteni. A *Vajdasági Írás* Szenteleky

szerkesztésében meg is valósult, majd ennek lett utóda a Szenteleky és Csuka Zoltán alapította *Kalangya*, amelynek Szirmai Károly és jómagam voltunk szerkesztői. Az óbecsei Magyar Népkör minden magyar megmozdulásnak szerves részévé lett. Az egyesületközi kultúracsere, a vajdasági írók nyilvános szerepeltetése, a művelődési és irodalmi problémák megbeszélése, könyvek kiadásának kérdése és sok minden más közművelődési kérdés a Magyar Népkörön keresztül bonyolódott le. A Magyar Népkör alapította meg a vajdasági magyar írók jutalmazására az ezüstkoszorús ünnepet, s eddig három ezüstkoszorúst avatott: Szirmai Károlyt, Cziráky Imrét s legutóbb Herceg Jánost. Diáksegély-mozgalmai ismereteseek voltak, s Vajdaság-szerte először alapította meg áldozatkész asszonyainak segítségével a cse-csemővédelmi intézményt. A kisebbségi magyar kultúra és irodalom egyik boltíve azon az oszlopon nyugodott, melyet az Óbecsei Magyar Népkör emelt a Tisza és Csatorna szögében. Óbecsén jelentek meg Cziráky Imre óbecsei író könyvei, Óbecsén került sajtó alá a bácskai eredetű Lovász Pál, most pécsi költő verseskötete. Óbecsei volt Szulik József, a költő pap, akinek a Szent István Társaság irodalmi osztálya emelt Óbecsén gyönyörű síremléket. Óbecséhez fűződik Szász István, a dalköltő és szerb műfordító munkássága. Óbecsei születésű az országos hírvű zeneszerző, Losonczy Dezső és Kovács Ferenc, Huszka, volt alsóvárosi plébános híres természettudós. Megbecsülhetetlenül hasznos munkát végzett az Alsóvárosi Katolikus Olvasókör iskolán kívüli népoktatási munkájával, továbbá a Magyar Polgári Dalkör, a Jótékony Magyar Nőegylet, az Iparos Legényegylet, s általában a Belvárosi Katolikus Körök, s nem utolsósorban a Gazdakör és Kisgazdakör, ahol komoly gazdanevelés folyt, tanfolyamok tartásával kapcsolatosan.

Most, amikor a becsei polgári önértet egy-két fényesen tükröző felületét mutattam meg, nagyon jól tudom, hogy felém szegeződik néhány kérdés, amely elől kitérnem nem szabad. Kérdezzük meg tehát őszintén, van-e Óbecsén jelentékenyebb számú földnélküli mezőgazdasági munkásság. Sajnos van. Körülbelül nyolcszáz családra rúg a számuk. Ez a becsei dolgozó szegénység. A jugoszláv uralom alatt szociálisan teljesen gondozatlanok és elhanyagoltak voltak. A jugoszláv agrárreform által kisajátított földekből egy barázdát sem kaptak. Dr.



●

Balassa Pál és társainak mozgalma folytán pár száz házhelyet osztottak ki nekik. Ez is nagy áldás volt, de inkább csak jogcím arra, hogy többet ne kapjanak. A becsei földeket kizárólag szerb polgároknak és dobrovoljácoknak juttatták. Mikor a magyar munkásság 1936. május hó negyedikén megmozdult és szociális rendezést követelt, a hatóság egyszerűen magyar irredenta lázadásnak minősítette a munkásfelvonalást, az idevezényelt állami rendőrség segítségével szétverette őket, s tömegesen fogatta el és tartóztatta le a résztvevőket a „nyomozás” érdekében. Ezt a nyomozást nagyon sokan ma is keserűen emlegetik. A magyar szegény ember, hacsak lehet, a maga kezére dolgozik. Különösen mióta a napszámok kissé emelkedtek. Ezért a mezőgazdasági cselédviszonyok meglehetősen rosszak. A mezőgazdasági cseléd átlagos bére 14 mázsa búza, 12 mázsa kukorica, 1 lánc tengeri föld, 200 négyszögöl kerti föld, 100 pengő készpénz, egy tehén, egy koca, hat tyúktartás, s ennek szaporulata, s természetesen lakás és fűtés. A mezőgazdasági cselédség helyzete csak akkor tűrhető, ha a dolgozó férj mellett derék asszony áll, s a termelőmunkában derekasan kiveszi a részét. Állítsunk itt ezeknek az ismeretlen derék magyar asszonyoknak emléket, akiknek látástól vakulásig folyó ernyedetlen munkájuk oly sok kis embernek adott békés otthont és sok mindent betermő portát az Újfaluban, a Holt-Tisza-szélien, az alsóvárosban, a juhszélien, a járáson, vagy ott, ahol a szegény emberek fehér falas házacskáikban, a magyar élet igazi váraiban meghúzódnak.

Most, amikor a magyar államra visszaszállottak a dobrovoljác- és agrárföldek, s a kisbérleteknek és juttatásoknak bő alkalma nyílik, azok a sebek is orvoslást fognak nyerni, amelyek csaknem huszonhárom éven keresztül oly kínosan égették Óbecse polgárságának testét.

Alighogy Óbecse községe fölszabadult, mindjárt hozzákezdett a munkáslakások építéséhez. Kertes, kétlakásos gyönyörű téglaházak épülnek az Újfaluban, s az országos viszonylatban is remek megoldású új telep a fehér márványból épült 18 méter magas hősi emlékművel együtt kerül ünnepélyes felavatásra.

Óbecse városi jellegét végeredményében kereskedelme és ipara adja meg. A község életrevalóságát, élénkségét, forgalmát, s vonzóerejének nagy részét az ipar és kereskedelem viszonylagos fejlettségének köszönhetjük. A kereskedelem magyar része szerb kézen van. A szerb

népet vérmérséklete és százados hagyománya mindenekelőtt a kereskedelmi életre képesíti. Nagyon szívesen helyezkednek el ezért még többségi életükben is a kereskedelmi pályákon és ügyesen használják ki a viszonyokat, s adottságaikat a szabad pálya szabad versenyében. A magyarokra mindig az a panasz, hogy idegenkednek a kereskedelmi pályáktól, s ez a megállapítás általában valónak is tekinthető. A magyar kisebbségi élet azonban elzárta a magyarságot attól, hogy hivatalokban helyezkedjenek el, s mintegy a kisebbségi élet szigora kényszerítette rá őket arra, hogy kereskedéssel foglalkozzanak. A kisebbségi sors tehát ránevelt bennünket arra, amit annyi szép szó és biztatás után sem tudtunk addig megérteni és megszívelni.

A kézműiparban a magyar iparosok száma már igen kedvező. Ügyességük, képzettségük, szorgalmuk, arravalóságuk, az igény és divat kiszolgálására való alkalmasságuk a környéket is Óbecsére vonzza.

A gyáripar tekintetében sem kell éppen szégyenkeznünk. A Bácskai Gyáripari és Kereskedelmi Rt. malom- és fűrésztelepe 180-200 munkást foglalkoztat. 1940-ben leörölt 1120 vagon búzát, 290 vagon egyéb gabonát. Fűrésztelepe pedig 100 000 pengő faárut forgalmazott. A Bácsstiszamelléki Motormalom 20 munkást foglalkoztat, évi teljesítménye 345 vagon búza és 56 vagon egyéb gabona. A Glaser és Wittman-féle malom 1940-ben leörölt 447 vagon búzát 85 vagon egyéb gabonát és 30 munkást foglalkoztat. Molnár, Ács és Társa arézi kútból származó, metán gázzal hajtott malma 1940-évben 450 vagon búzát és 120 vagon tengerit örölt, 25–30 munkás alkalmazásával. Az említett vállalatokon kívül azonban még más motordarálók is működnek. A Merkur sörgyár évi teljesítménye 10 000 hektoliter sör. 14 tisztviselővel és 60 munkással dolgozik. A Tiszaáru Rt. kiviteli cég 1940-ben 800 000 kg vágott baromfit, 120 000 kg élő baromfit, 50 000 kg vadat, 7 000 000 héjas tojást és 500 000 kg fagyasztott tojást exportált. Napi jéggyártása 4500 kg. A forgalom tetőpontján 400 munkást is alkalmaz. A Mencsik J. szövőgyár, amely sajnos részben leégett, a tűztől megkímélt részében teljesen üzemképes volna, de jelenleg a nyersanyag hiánya akadályozza megindulását. A megmentett részben, ha nyersanyag megfelelő mennyiségben volna, 143 szövőszék azonnal munkába állhatna. A szövőgyár mellett vattagyár is műkö-

•

dött. A Mencsik-féle gyár is legalább 3–400 munkást foglalkoztatott. A kefégyár és szőrfeldolgozó üzem 30 munkással évenként 60 000 kg disznószőrt dolgoz fel. Weigner Károly márványipari vállalata, amely a hősi emlékmű munkálatait is végezte, állandóan 30–35 munkással dolgozik. Óbecsének két vasöntődéje és fémárugyára van, amely egyenként kb. 15 munkással működik. Épületvasalást, jégszekrényeket, fürdőszoba berendezéseket, gépkocsi felsőrészeket, templomi kegyszereket stb. gyártanak. Annak idején ezt az óbecsei iparágat Belgrádból, Zágrábból, Laibachból, Újvidékről, Eszékről, Szkopjéból s a többi nagyvárosból oly nagymértékben halmozták fel rendelésekkel, hogy csak azért nem tudtak többet termelni, mert gyárüzemük mérete ebben őket megakadályozta.

Ha ehhez hozzátesszük még, hogy Óbecse a Tisza mentének talán legnagyobb gabonapiaca, akkor kb. képet adtunk Óbecse jelentőségéről és élénkségéről.

Ezzel kapcsolatban meg kell említeni, hogy a bácskai földeket kettős forgóval művelik. Egyik évben búzát, a másik évben ugyanazon a helyen kukoricát termelnek. A szakértők nagyon jól tudják, hogy ezt a hajszolt termelési rendszert csak a bácskai föld bírja ki. Az 1940–41. gazdasági évben Óbecse határában 16 000 holdról arattak búzát, holdanként átlag 15 métermázsát. Legalább ennyi, de valószínűleg sokkal több volt tengeri alá megművelve. Az őszi termés adatai szerint holdanként kb. 40 métermázsza csöves tengeri termett. Az óbecsei határ többi részét más termények alá művelték meg. Már maguk a termésadatok is mutatják, hogy Óbecse gabonakereskedelme mily nagy jelentőségű lehet. A baromfitenyésztés belterjességéről már a kivitel nagysága alapján is fogalmat alkothatunk. Sajnos ebben a bácskai Kánaánban az állattenyésztés nagyon hátra maradt. Részben azért, mert a jugoszláv időben az állatárak nagyon alacsonyok voltak, s így az állattenyésztés nem mutatkozott kifizetőnek, részben azért, mert Bácskában legelők és kaszálók nincsenek. Minden talpalatnyi föld búza- vagy kukoricaművelés alatt áll. Így tehát az állattartás az okszerű gazdálkodás rovására háttérbe szorult. Az állatállomány ezenkívül minőségben is leromlott. Egyedül talán a sertésállomány példás, a sertéshízlalás jelentős, s ezzel kapcsolatban a sertéskivitel emeli Óbecsének kereskedelmi jelentőségét.

Óbecsének négy pénzüintézete van. Magyar kézben vannak a Hitelszövetkezet dr. Balassa Pál és az Óbecsei Népbank Rt. az én vezetésem alatt. A Bácsstiszamelléki Hitelbank Rt. és a Szerb Földművelők Takarékpénztára szerb érdekeltségű.

A felszabadulás után megindult a járás megszervezése. A Járásbírószágot vitéz Hódy István járásbírószági elnök, a járási közigazgatást Gyüre Károly főszolgabíró, az adóhivatalt Zury Béla ü. tanácsos és Osztrogonác Sándor, a gimnáziumot Simon Mihály igazgató, a polgári leányiskolát dr. Maác Jánosné igazgató, az elemi iskolai oktatást Bálint Ignác kerületi iskolai felügyelő és Páthy Ferenc tanító, a községi közigazgatást pedig Berecz Gyula községi főjegyző szervezték meg.

Óbecse jellegéről, jelentőségéről és polgárságának jelleméről mindazt elmondottuk, amit ebben az országban, amely a magyar erőket most fokozott összefogásra készíti, mindenkinek tudnia kell. De nemcsak értékeket hoztunk visszacsatolásunkkal a magyar közösségnek, hanem vágyaink is vannak. A legrégebbi és legnagyobb vágyunk az óbecsei Tisza-híd, amely bennünket Bánáttal összekötné. Századokon keresztül az óbecsei rész volt a tiszai átkelő hely. Ma már ezt a forgalmat ladikkal és komppal lebonyolítani nem lehet. Nagyikikindától a legtermészetesebben Óbecsén keresztül vezetne az a régen megálmodott vasútvonal, amely Erdélyt a Dunántúllal, Péccsel és a Balatonnal összekötné. Erdélyből az óbecsei medencén keresztül vonulnak Horvátország felé azok a vonalak, amelyek a föld mélyében olajat sejtetnek. Az óbecsei artézi vízzel együtt metángáz tör föl a föld mélyéből, a híres artézi fürdőt ezzel melegítik, és az ott emelt malmot ezzel hajtják. Az iparosításnak milyen biztató távlati ezek! Óbecse községe erősen fejlődésképes. Termékeny földje gazdasági és természeti kincsei kezeskednek érte. Nem kell jelentőségének mesterséges visszaállításáról vagy üresen maradt kereteinek kitöltéséről mindenáron gondoskodni, mint a felszabadulás után sok más bácskai városnál. Itt áll üdén, fejlődésképesen, tetterősen, gazdagon, munkára fölkészülve, lelkesen, fészekszeretetétől áthatva. Csak egyet vár, annak fölismerését, hogy ez a község a magyar életben nagy reményekre jogosult.

## HOZTUK A ZÁSZLÓT...

A Délvidék irodalmi vezére és költője személy szerint már nincsen velünk. Lelkét és testét elégették a lázak. Kihamvadt. Mégis úgy beszélünk róla, mint aki közöttünk van. Még mindig költőnk és mindig zászlónc. És még mindig növekszik. Összes munkáinak első kiadásában még csak most ismerjük meg költői művét, még csak most világosodhatik meg előttünk, hogy miért lehetett Bácskában éppen ő a vezérünk. Még csak most jelennek meg művei, hogy egyben, egészben és egyszerre láthassuk alkotását, amit a kortárs csak részleteiben, töredékeiben és néha csak morzsaiban látott.

Bácska költőjéről és a délvidéki irodalom fejről nehéz szólni az irodalom és fejedelemség e klasszikus földjén.

A bőségben, a kiteljesedésben, az élet dús ömlésében, a pompában alig-alig lehet megérteni.

Mégis elhozzuk ide őt, az egyszerű fehér gyolcsból való jelképünket a villogó selymek új zászlói és a régi brokátok súlyos lobogói közé.

Nehéz arra válaszolni, miért oly egyszerű nálunk még a jelkép is.

Bácskában, a magyarok ősi települési helyén nincs egyetlen műemlékünk sem. Mindent alföldi síksággá törölt róla az idő.

Bácskában talán még egy ősi rom sincs, ami előtt kalapunkat áhítatosan megemelhethénk, és temetőlátogató meghatottságunkban megtisztulhatnánk. Még az a szomorú bizonyosságunk sincs meg, hogy itt valaha volt valami.

Bácskában nincs egy ember, aki ha kézen fogná őseit, a századok mélységének dobogását érezhetné. A történelem leseperte a foglaló ősök maradékát erről a remekül terített dús asztalról. Telepített népek lakják, és vékony rétegű hagyományaik csak a barázda imádatára serkentik.

Bácska jámbor jobbjága volt a magyarnak. Termelt és fogyasztott, aratott és emésztett. Nem volt más gondja, mint hogy telik-e elég mérővel az acélos búza. Egyszerre volt Kanaán és fájó sivatag.

Ezenfelül még elkerítették egy idegen közösségbe, megcsonkolták, ereit elkötötték, idegeit keresztülvágták és odahajították, mint egy koncot, a sivár testi létnek.

Bácskában néha olyan magasra nő a kukorica, hogy egy lovas ember elvész benne. Hogyan lehetne ebben a rengetegben egy rófnyi fehér gyolcsot meglobogtatni, vele jeleket adni, és hívőket toborozni?

Szenteleky Kornél mégis felemelte ezt a gyolcsot és zászló lett belőle.

Pedig mennyi ólmos súly húzta lefelé a mozduló kezét.

Szenteleky, a magyar vezér szláv vértől volt terhes, mint a költőüstökös, akit a szlávok itt még ma is Petrovics Sándornak mondanak.

Szentelekynek itt a Bácskában nyugatisága is eredendő terhe volt, akárcsak a szabadkai Kosztolányi Dezsőnek. Magyarországon gyökerezett, de lombjait Európa szelei zúgatták.

Olthatatlan szomjúsággal a fényt és Nyugatot áhította, mint a költőfejedelem Ady Endre. De a tornyosuló határok napszomjas lelkét mindig csak árnyékban hagyták.

És kitörő vágyai mellett is maradt a falunak szenvedő láncosa, az utált sárnak rabja, a gyűlölt pornak csendes türelmese, mint a tizenharmadik század vidéki költőnemzedéke.

Árnyék kapitány volt vezérré indulásában, mint az erdélyi Reményik Sándor.

Szörnyen és vigasztalanul egyedül volt, mint Madách Imre.

Érzékeny volt és mérhetetlenül szenvedett, mint Juhász Géza.

Testét a láz gyötörte, s mint annyi magyar költőnek, a morbus hungaricus volt a végzete.

Költő volt és orvos. Egyszerre látta az élet és a halál útjait.

És ennyi végzetes súly mellett mégis zászlónak emelte föl a gyolcsot, a bácskai durva szőttest, egy ív fehér papírost, egy verset, egy gondolatot, egy eszmét, szándékainak minden tisztaságát: a lelkét. Kitűzte magát termekre és söntésekre – baráti otthonokra és füstös kávéházakra –, kérészéletű újságcikkekre és igényes folyóiratokra – kitűzte magát tervezgetésekre és zajos gyűlésekre és lengett maga magának sorvasztó éjszakákon keresztül a sokféle láz öldöklő forróságában.

Bácskában nem lehetett hagyományokról felröppenni. Nem volt itt mire rádobbantani, hogy felszárnyalhasson a szédítően édes lendület lebbenésébe.

●

Az árva és hagyománytalan bácskai síkságon a feltörő magyar ösztön volt. Az első mozdulat a semmiben. A szorongó és félelmes sötétségben az első sikoly.

Gyötrött testében szelíd lélek lakott, de szelídségében is meg nem félemlíthető erő. Halk volt, de zaj soha el nem nyomta. Szótalán, de szavak zúduló áradatával soha félre nem taszítható. Csendes, de küldetéses hitében téveszthetetlen és makacs erejű. Érezte, hogy életének kiszabott ideje alatt meg kell járnia a bácskai síkság egyetlen magaslatát: a kálváriát.

Falusi orvos volt, s mégis egy egész nemzetnek mozduló életösztöne a legnagyobb sötétség idejében. És közben a lelke menthetetlenül elégett.

Így vált verssé, írássá, vitává, irattá, újsággá, folyóirattá, tanítássá, amitől legjobban idegenkedett: szabad beszéddé, s amit annyira szeretett: levéllé.

Így maradt itt közöttünk összes műveiben, kiadott levelezésében és a *Kalangya* irodalmi folyóiratban, amely ma is őrzi alapítójának nevét.

Soha hordóra nem állott, életében soha egy szónoklatot el nem mondott, soha a tömeggel dolga nem volt, mégis ő a bácskai magyar szellem megszervezésének vezére.

A különös magyar észjárás szerint a szervezésnek a veszély az ideje. Az egyéniségükben szenvedélyesen önkormányzó, külön portájukat féltékenyen őrző magyarok csak a veszélyben tudnak büszke sokféleségükből eggyé ötvöződni. Ezekben a nehéz időkben a veszélyt nem kellett bizonyítani, mindenki a torkán érezhette a fojtogató kezét. A magyar észjárás szerint a veszély tudata a legjobb szervező. Ez a tudat akkor mindenkiben élt az összeolvadás keserves föltételeként. A magyarok várták a fehér szóttest, hogy zászlójuknak vallhassák.

A magyar logika szerint, ha a magam szándékainak a másik magyart meg akarom szervezni, akkor csak a jó szó hiányzik. A jó szó és a szavak közül is elsősorban az ige. Az ige, amely mondatainkat is lendíti, történeteinket pergeti, történelmünket görgeti. Az ige, amely a szellemet világra szüli és életünket bátran zuhogtatja. Csak a jó szó hiányzik, mondjuk, mikor kérnek tőlünk valamit. S ez a jó szó és ez az ige volt a veszély idején Szenteleky Kornél és mi megadtuk neki

a legtöbbit, amit az individualista magyar megadhat. Az összeálló egységet, az első szervezetet. Nem nyugati mintára történt ez a szervezkedés, hanem az ősi magyar vendéglátás íratlan törvényeinek uralma alatt, ahol mindenki egyforma és egyenlő marad akár felolvadó vendégszeretetében lelkének legjobbját ajánlja fel, akár látogató kedvében örömmel fogadja a legjobbat, amit a magyar személyiség portáján kaphat: a befogadást és az örökké nyitott kaput.

A veszélyben összeálló és a jó szónak magyarsága végre a szellemet látta vendégül kitarulkozott portáján.

És a szelíd szervező a vendég figyelmével hordozta ajándékba emberségének sokszínű csokrát, lelkének mézédesszel telt kelyhét, és kedves volt a magyarok előtt.

De Szenteleky mégis halálában a legnagyobb szervező. A halál ölelésében ébredt igazán életre. Testetlen létével fogott össze bennünket többé fel nem bonthatóan testvérekké, meg nem másíthatóan végleges szervezetben: a láthatatlan Szenteleky-társaságban, amihez nem kellett alapszabály, nem kellett hatósági jóváhagyás, mert a magasságokban és a lélekben élt, mint ő maga.

A bácskai vezér kihamvadt, de már láthatóan él és áll a szervezet: a Szenteleky Irodalmi Társaság súlyosan díszes ornátusban a szellem vendéglátóinak, a jó szó embereinek és a veszély igaz magyarjainak.

Bácska rónáiról, a Tisza partjáról elhoztuk kis fehér zászlónkat Erdély tetőire, a villogó új selymek lobogói és a régi brokátok súlyos zászlói közé. És úgy érezzük, hogy a kicsiny fehér zászló megéled, meglebben és meglobog a szellem ismerős légjáratában a díszes testvérzászlók között.



## REGIONALIZMUS

A magyar embernek megvan a maga külön logikája. Az anyanyelvvel szívódik belénk észrevétlenül és öntudatlanul. Megnyilatkozásainknak ezért külön rendtartása és sortartása van megformázva a legdrágább anyagban, a nyelvben. A magyar logika azt jelenti, hogy miképpen jár az esze a magyar embernek. Nem a magyarnak, hanem a magyar embernek. Ha más nációkról beszélünk, azt mondjuk: német, francia, angol, olasz, finn, de ha beszéd közben a magyart említjük, azt mondjuk róla: magyar ember. Ezzel nem azt akarjuk kifejezni, hogy a másfajta ember nem ember. Hanem azt, hogy mi a magyarságunkban is mindig emberek vagyunk. Lehetünk százszor és ezerszer, sokszorozva és hatványozottan, megfűszerezve és töményen, büszkén vagy elragadtatással magyarok, de azt sohasem hibázzuk el, hogy mindig emberek maradunk. Ebben a kifejezésben az elhivatottság önérzete formálódik meg. De ez a hivatás nem új, és nyelvbeli nyoma is évszázadokra vagy inkább talán évezredekre visszanyúlik. Mi az ezredévek során már másodszor nevezzük el magunkat magyar embernek. Az ősi mogyeri névben az eri szó megint csak embert jelent. Mikor azután elfelejtettük, hogy a magyar névben egyszer már benne van ember voltunk, a magyar észjárás szerint megint csak nevünk mellé kellett tennünk lényegünk kifejezőjét. Így azután mi magyarok kétszeresen is embernek valljuk magunkat.

Ez a mi emberségünk, ha arról az oldalról nézzük, miként lehet magunkat az életbe átpalántálni: életforma, ha pedig arról az oldaláról nézzük, milyen rendeltetéssel állított Isten bennünket erre a helyre: hivatás, hit, színavallás. De belső lényege szerint az örök magyar lélek. A magyar személyiségnek gazdagsága. Beláthatatlanul messziről ránk szállott örökség. Kettős díszes palástként súlyosodik reánk. Méltóságteljesen és tempósan mozgunk benne. Nem enged elhamarkodott mozdulatot, túlságosan sietős lépéseket. Szavunk és tettünk is hozzá igazodik. A belső lényeg és a külső megnyilatkozás összefonódik. S abban az el nem választható, fel nem bontható egységben vagyunk azok, akik éppen vagyunk: magyar emberek. Örökségünk birtokában önérzetesek is vagyunk. Nemcsak másokkal, de egymás között is. Ősi törvényünk és örökségünk mindnyá-

junkat egyformán megillet. Úgy látszik: az ilyen fajtának nem is lehet tömegben haladni. Emberséggel két oldalról megtámogatott személyiségünk büszkén és magában szeret állani.

A magyar ember bünei közé sorozzák tehát azt is, hogy nem szervezhető. Nehezen melegszik idegen fejből pattant gondolatok tűzénél, és hümmögő bizalmatlansággal tekint a máglyarakóra, aki több fényt és több melegséget ígér, ha tüzet körülállják. Nem szívesen sorakozik fel, nem szívesen verődik tömegbe, mintha ennek kötöttebb mozgását sem vállalná hámoz nem szokott háta. Biztonságosabb az érzése, ha kívül van a szorító erejű kapcsokon és érintetlenebb a szabadsága, ha a maga feje után tehet-vehet. Vasárnap délelőtt a templom körül, a piacon, a községháza előtt a vasárnapi ruha tiszta komolyságában, vagy az ünnepi fekete egyszerű díszében bő áradással gyűlik össze belső szabályának kénytelensége szerint és a szertartás kikerülhetetlenségének érzésével. De négyes sorokba állítani, felvonultatni, erejét neki idegen formákon keresztül megmutatni, mintha nem az ő ízlése szerint való lenne. Ilyet szívesen elnéz, megtekint, elszemlél, de csak inkább a járda széléről.

Ezért a magyar ember bünei közé sorozzák, hogy túlságosan magának való. Magánakvalóságában nehezen összeálló közeg. Nehezen lehet duzzasztani és zsilipelni, mesterségesen sodró erejűvé zúdítani, még ha ez a zúdító erő a saját malmára hajtana is a vizet. Sokkal inkább záporosó, millió csöppjéből áradattá duzzadó égi áldás, villámlással és mennydörgéssel megkönnyebbülő feszültség, sokkal inkább kikerülhetetlen cselekvés, mint mesterségesen sűrített erők szándékos kirobbantása. Mérnökileg szabályozott csatornái akár örökké is szárazan álljanak. Egy csöpp víznek sem jut eszébe, hogy a csatornák kedve szerint közlekedjék. Úgy látszik: van valami különös törvénye, maga magának való hajszálcsovessége, amelyen keresztül helyreáll és érvényesül belső lényege. Kell, hogy legyen valami ki nem mutatott, be nem bizonyított, lehet, hogy már elfelejtett belső hálózata és keringése, amelyen minden idegen kapavágás egy ősi rendszer szabályosságát bontja meg.

Hiszen a magyarságnak értenie kellett a szervezéshez. Csak ő tudott megmaradni a világnak ebben a kis fészében, ahol századokon keresztül minden birodalom csak feloszlásra és pusztulásra volt

•

ítélve. Mégiscsak élnie kell valahol a magyar szervezési tudomány mélységes titkának, ha még nem is a nemzet tudatában, de a nép tudatalatti lelkében.

Mégis szórják ránk mások és szórjuk magunk magunkra a vádat, hogy hámot, féket, zablát nem tűrő szervezhetetlen tömeg vagyunk. Csakhogy bennünket leginkább Nyugatról akartak megszervezni. Idegen szellemben, idegen észjárással, idegen elgondolással. Ebben az elgondolásban mindig ott volt a kikényszerítő hatalom és ott volt az ázsiai magyarság pacifikálásának balga és együgyű gondolata. És mindig az tűnt ki, hogy megszervezhetetlenek vagyunk.

A magyar nép jogász nép, mindig tudott a maga jogával élni. De kettős emberségében mindig úgy élt a maga jogával, hogy az idegeneknek nem jogokat, hanem kiváltságokat adott. De a nyugati szervezéssel szemben csak jussát és emberségét látta veszélyeztetve, s ezért legfeljebb ellenállásában vált szervessé. Az idegen észjárás szerinti rendcsinálás és szervezés nem élesztett, hanem elfojtott. S az élet, a magyarul elgondolt és egyedül élhető élet hirtelen lobbanással válaszolt a fojtogató levegőtleniségre és úgy égetett, ahogy tudott. A magyar ember úgy érezte, hogy az idegen szervezés nem az életet adja, hanem az életét veszi. Mikor pedig az életéről volt szó: a magyar magyar akart maradni, személyiségét az élet jogán meg kellett óvnia, tehát kikerülhetetlenül individualitásává kellett merevednie. A magyar embert tehát nemcsak azért nem lehet megszervezni, mert individualista, hanem azért individualista, hogy ne is lehessen megszervezni. A magyarban az önvédelem individualizmusa: a maga szabad és független, de másképpen el sem képzelhető életének ősi parancsa, az idegen észjárás még idegenebb megszervezési hajlamával szemben az örök ellenállás.

Igen, de ott van a szörnyű ellentmondás, hogy a magyarságnak nagyon sokszor kellett hirtelenében, haladéktalanul, halaszthatatlanul és türelmetlen habzsolással európaivá lennie, az európaiságot magára öltenie és átvennie, hogy megmaradhasson és élhessen hivatásául kijelölt örökös birtokán. Nemcsak Szent István idején volt ez így, aki Magyarországot az európai államok közé sorozta, hanem utána egészen a mai napig még jó néhányszor történetünk folyamán. Vert, üldözött és szaggatott a sors, de mikor néha megpihentünk és észrevettük, hogy

hol elmaradtunk békében megőrzött népek mögött, akkor türelmetlen vágtaival hajráztunk a tőlünk eliramodott európai kultúra után. Akkor azután minden jó volt, ami európai volt. Minden, ami onnan eredt: lélekbenyúló, elmemozdító, pénzzel biztató, gazdaságot ígérő, polgáriasult, pallérozott, finom, előkelő, választékos, korszerű és divatos volt, minél sürgősebben fel kellett öltetni, hogy az elmaradottság és bárdolatlanság gyanúját eltereljük magunkról.

Ezt a türelmetlen hajrát felső osztályaink tagjai vezették, akikre legfájdalmasabban nehezedett rá az életéért küszködő magyarság és a javaikkal dús életet élő nyugatiak közötti kirívó különbség. Európa elejét kellett beérni, vagy ha lehetett, megelőzni, s ezért már lépésben nem lehetett haladni. Ez a szervezés is megkerülte a szerves fejlődést, amit nálunk áthasonításnak nevezünk. Sürgősen pótolni kellett a mulasztottakat, s ezért kész rendszereket, kész módszereket, kész szervezeteket ültettek át Nyugatról. Legtöbbször minden jó volt, ami nyugati volt, csak intézményeinkkel, szervezeteinkkel, gondolkodásunkkal és magatartásunkkal igazolhassuk: mi is valódi európaiak vagyunk.

Most már nemcsak a Nyugat akarta megszervezni a magyarságot a maga hatalmi eszközeivel és pacifikáló módszereivel, hanem a nyugati szellem is a magyar vezető rétegen keresztül, amely kénytelen-kelletlen belevetette magát az európaiság sodró áramába. És a réginek és elmaradottnak ezt a gyors átfestését az az osztály végezte, amely sorait maga is idegenből beolvasztott elemekkel egészítette ki.

A felsőbb osztályok a nyugati kultúrát egyszerűen magyarra fordították, és saját kultúrájuk is egyszerűen csak fordításkultúrává lett, amely lassanként nemcsak eltávolodott, de egyenesen elszakadt a magyarság zömének kultúrájától. Így a két réteg elszakadása szembeállította az egy törzsről fakadt kétféle magyarságot.

Kitűnt, hogy a magyar nép nagyon sokszor idegen szellemet, idegen észjárást és idegen magatartást tapasztalt a vezető magyarság oldaláról is.

Amit pedig a magyar ember a Nyugattól nem tűrt, azt a másik magyartól sem szívelte el.

A nyugati hatalmi szervezésének és pacifikáló módszerének a vármegye és a szabad királyi városok állottak ellen. A nyugati

•

ésjárást követő magyar vezető osztály szervezésének pedig maga a magyar nép. Ősi jussát, szabadságát, függetlenségét, életformáját, hagyományait, érzelmi világát és esze járását féltette az idegen jellegű szervezéstől.

A szervezés pedig mindig a központból érkezett és a vidékre kívánt hatni. A mindenáron Nyugat felé iramodóknak a vidék állott ellen. Vidék volt a vármegye, a szabad királyi város, és maga a magyar nép is. A Nyugat felé rontókban félreismerhetetlenül magyar csak a virtus volt, hogy évszázadok mulasztásait évtizedek alatt akarták helyreépíteni.

A többi idegen. A magyar nép tehát ősi szervezetével válaszolt: a passzív rezisztenciával és az eb ura fakóval.

Az onódi országgyűlés vétója, a nem koronázó Ugocsa, a karóba húzott Tyukodi pajtás, a kapát-kaszát fogó honvéd, a Bach-korszak népének kimeríthetetlen, de holt türelme, a trianoni kisebbségek fegyvertelen visszavágása, az ősi kimozdíthatatlanság vagy a kirobbanó virtus, a művelődni nem akaró tömeg és a pusztuló magyarság mind ilyen válaszadások voltak a Nyugat vagy a nyugati szellem szervező módszereire.

És minél nagyobb megpróbáltatást, szenvedést, és összeomlást okozott a Nyugat szervezése, annál inkább megnőtt a bizalmatlanság minden új rend, minden új mód, minden új szer ellen, amely bennünket az ősi kárára idegen képmásra akart újjáteremteni.

És mindig a vidék volt az ellenállás, a protestálás, a nem koronázás, a vétókiáltás, az ősi kimozdíthatatlanság, az individualista, tehát a szervezhetetlen magyar.

Ilyennek kellett lennie, hogy századokon keresztül megmaradjon, megőrizze saját magát és lényegét, átvészelve sorsfordulatokat és próbatételeket, hogy ha majd ismét a maga rendje, belső törvénye és esze járása szerint éledhet, megtalálja önmagát és a magéledésből a maga képére életet is teremthessen.

Nem a nyugati kultúra elhajítása ez. Nekünk csak az kellett, amit abból a magunk szelleme szerint magunkévá tehattünk, áthasonlítottunk, átlényegítettünk anélkül, hogy a magunkéból odaadtunk volna valamit. De mindent elvetettünk, aminek helyébe bennünket magunkat igényeltek cserébe. Önmagunkról, a mi magyar embersé-

günkről sohasem voltunk hajlandók lemondani. Mert ez a két oldalról is megtámasztott magyar emberségünk egyúttal Isten rendelte hivatásunk, amiről hitet tenni mindenkor hajlandók voltunk.

A magyar vidék pedig mindig a magyarságot mentette, mikor ellenállott.

A latin regio valóban vidéket is jelent, de a magyar észjárás szerinti regionalizmus nem a részlegesnek az uralma az egésznek a rovására. Nem élősködő a törzsön, nem a mindenáron való tagadás, nem állam az államban, nem centrifugális elszakadó erő.

A magyar regio a magyar élet óvója és őrzője, a magyar ösztön, a magyar lényeg.

A magyar vidék mindig a nemzet maga volt, az egésznek érvényesülése a részben, a rész küzdelme az egészért.

Emellett a latin regio nemcsak vidéket, hanem tájat is jelent. De a mi szemléletünk szerint ez a táj megint csak magyar táj. Nálunk éppen a Tisza–Duna köze, az Alföld, a bácskai róna, a kiapadhatatlan termőerő, a földbe szerelmes emberek, ahol a kalászos és kapás alig-alig hagy helyet a virágoskertnek, s mindennek népe: magyarok és nem magyarok úgy, amiként egymás mellett és egymás között élnek.

Ha magatartásunkat a vidék, színünket ez a táj adja meg.

Ezért a magyar logika szerint vidék és táj együtthatása nélkül nem is volna igazi magyar élet.

Szükség van itt erre a magyar regionalizmusra. S ezért van szükség a délvidéki irodalomra is. A „délvidékiben” a vidék jelenti az egészért való harcot az örök ellenállás magyar formájában és a dél jelenti a tájat, annak természeti és emberi sajátosságát, a levegőt, amit szívunk, a napot amin melegsünk, a talajt, amibe gyökerezünk, a népet, aminek közösségében élünk, a népeket akikkel együtt élünk, a földet és eget: nehézkedési törvényünket és röptünk tempóját.

Így élünk, látunk, alkotunk, teremtünk az örök ellenállás magyar szervezetében a vidék bélyegével a homlokunkon, és a táj pírjával az arcunkon.

A magyar regionalizmus tehát nem gennyesztő idegen test a szervezetben, hanem életet adó és életet tartó elv, nem törvényellenes élődsi, hanem a törvény betöltése, a felelősség vállalása, a magyarságnak a magyar észjárás szerinti biztosítása és megtartása.

•

De a latin regio a magyar nyelv hangsúlyában így él: régió. Sőt rendszerint ebben az összetételben használjuk: magasabb régiók. Tehát valami tisztábbat, felemelkedettebbet, valami fenségesebbet, földön felülit, megtisztítót jelent.

Magyar személyiségünk gazdagságában, beláthatatlan messzeségből ránk szállott örökségünk birtokában, emberségünk reánk súlyosodó kettős díszes palástjában ezt a magyar életet nem is lehet másutt élni, mint a magyar régiókban: a magyar magasságokban.

1943

## MAGYAR KISEBBSÉGI IRODALOM A DÉLVIDÉKEN

Az Alföld fővárosát az árvíz pusztította el, mégis ebből a pusztulásból sarjadt ki igazi és mai élete. Újjáteremtő lendületében Szeged mondta ki elsőnek a fővárostól való függetlenítését, irodalmi önállósulását. A Dugonics Társaság hirdette meg ezelőtt 50 évvel (1894) az új tételt, hogy „a művelt nemzetek irodalma nincsen egy központhoz kötve, úgy, amint az nálunk volt sokáig”, s először kiáltotta el a népi mozgalom előfutárjaként, hogy az ősforráshoz, a vidékhez kell visszatérnünk.

Szeged központ mellett központot, törzs mellett törzset sarjastott, a Délvidéknek azonban más volt a sorsa. A trianoni béke folytán területi különállásra kényszerült, s így a bácskai magyarságnak – minden központtól elzárva – új szellemi életet kellett teremtenie. Az új szellemi és irodalmi élet azonban nem egy központ körül keletkezett. Az életösztön nem a városokat kereste, hanem éppen ott nyilvánult meg, ahol az életet legjobban biztosíthatta: a délvidéki magyarság elszórt, kicsiny, jobbára vidéki őrhelyein. Ha az irodalmi életnek ezeket az elszórt helyeit földrajzilag akarnánk ábrázolni, egy kereszt alakot mutatnának, melynek egyik ága Zombor, Ószivác, Újverbász és Óbecse, a másik ága Újvidék, Újverbász és Szabadka vonala.

A szétszórtan jelentkező szellemi élet tehát a maga ösztönösségében az élet kezdetlegességének, primitívségének decentralizációja volt. Ennek az induló primitív életnek pedig az a leglényegesebb jegye, hogy ősi parancsok igazgatták, és időtlen időből jövő elrendelések ébresztgették. Felvetjük a kérdést, milyen volt ennek az új szellemnek és irodalomnak a minősége. A minőség mértéke kényes és mindig azzal az igénnyel lép fel, voltak-e az ébredő délvidéki szellem képviselői között égberontó tüzes lelkek. Formaművészek voltak-e, vagy bátor hitvallók és áldozatos hősök, akik hittek és cselekedtek? Az úttörő munkáját a történelem folyamán azonban eddig sehol sem mérlegelték esztétikai normák szerint. Tehát itt sem ez volt a sorsdöntő. A kérdés inkább az volt, élet volt-e a bennük mozduló erő, hiszen csak így lehettek a magyarság örökös rendjének teljesítői és eszközei a csodálatosan örök elvnek, amely a részekben is az egész felé tör. Az irodalomtörténet finom mérlege szerint lehet, hogy a



•

délvidéki szellem képviselői kicsinyek és kevesek voltak, de az Isten néha éppen a méltatlanokkal végezteti el nagyságos dolgait. És akkor és ott a legszentebb dolog az élet megmentése volt.

A kétszeresen decentralizált délvidéki irodalomnak ez az életmentés volt igazi küldetése és legtisztább érdeme. A délvidéki irodalom harcos önvédelem és lelkes hit. Nem választotta a passzív rezisztencia kényelmes, de meddő magatartását. Inkább az élet ébresztője, a nemzeti öntudat serkentője lett, mikor sokan a környezet és a sors szörnyű nyomása elől az álmodozásba menekültek. Az írók a közöny és tunya álmodozások ellen harcoltak. Hirdették a nyelv megtartó erejét és előadásokat rendeztek. Írni, olvasni tanítottak és cikkeket írtak. Bizonyították, hogy műveltség és művelés nélkül nincs élet. Az öntudat lámpagyújtogatói voltak. Kilesték a föld titkait, hogy a nép zöméhez hozzáférjenek. Együtt éltek velük, hogy lerombolják a korlátokat és hirdették, hogy a nyelv és az irodalom a legmagasabb forma, amely nélkül népet a kultúra diplomáciájában el sem ismernek. Az írók minden lépésével a magyarság egészének megmentéséért indult rohamra. Az álmokba és szállásokba visszavonult közösség azonban ellenállt a rohamnak. Amit az írók írtak, azt nem olvasta, lehet, hogy néha nem is tudott olvasni. Vagy fölívágatlanul dobálta el, ami keze ügyébe került, mert csak az vonzotta, ami érdekes, izgató, amiben bonyodalom és mese van, és főleg, ami lelkiismeretét nem nyugtalanította, felelősségérzetét nem háborította. Innen származott a délvidéki irodalomnak az a jellegzetes sajátossága, hogy elvetette az üres szórakoztató irodalmat, elvetette és megvetette az olcsó ügyeskedést. Problémákat követelt, ártértékelést sürgetett, az új élet új formába öntésén küszködött. Minél kevésbé vették észre a kortársak, hogy a délvidéki irodalom magát az életet hordozza, annál jobban rádöbrent harcos küldetésére. Keserűen, keservesen, torkot fojtogatóan, könnyeket nyelve, de mégis állva a harcot.

A történelmi igazság kedvéért lehetetlen meg nem állapítani, hogy a délvidéki magyar irodalom kezdetei a *Bácsmezei Napló* hasábjaira nyúlnak vissza. A vasárnapi irodalmi mellékletbe kezdtek írni Szenteleky Kornél és társai. Az öntudatosodó íróknak azonban nemcsak ez a forma, de ez a hely is szűknek és kényelmetlennek bizonyult, különösen mikor a lap szerkesztőségéből az építő irányzatúak

•

kiváltak és elköltöztek. A lap mögött mindinkább elterpeszkedő tőke diktáló hanghordozása elbírhatatlan volt az induló magyar élet fülének. A befogadó lapnak sima hotelkultúrája, amely minden jól fizető irányzatot vendégül lát, és udvariasan hajlong hatalmasoknak befelé és kifelé, nem felelt meg az éledő magyar szellemiségnek, amely megtúrta és szelíden nemcsak lakozni nem akart valahol, hanem fokozott életigényével és bátor szavával helyről helyre akart költözni, hogy be-betörjön az elhúzódo és álmodozók őrzött portáira. Ebből az időből származik a délvidéki magyarság irodalmának az a tétele, hogy „nem magyar nyelven”, hanem „magyarul” kell írni.

Azokkal, akik csak magyar nyelven írnak, nem lehet közössége olyanoknak, akiknek nyelve a magyar életnek kétségtelen jelrendszere, akik ha szólnak, bennük mindig egy egész nép csendül, akik ha írnak, bennük egy egész nép életösztöne duzzad.

A délvidéki magyar irodalomnak ez a tétele mindvégig jellemző tulajdonsága maradt megnyilatkozásaiban és harcaiban egyaránt.

Ez az öntudatos magyarság kényszerítette ki a napilap sivár és fojtó levegőjű hotelkultúrájából is a pusztá lét kevély sorsába. S ebben a kevély, de nehéz sorban kényszerült bele az irodalmi folyóirat megindításának mozgalmába.

Először Csuka Zoltán képeslapja, a szabadkai *Képes Vasárnap* adott helyt az akkor vajdaságinak nevezett magyar irodalomnak. Mellékletként jelent meg a *Vajdasági Írás*. Ezt a szerény kis mellékletet Szenteleky Kornél és Csuka Zoltán az itteni első magyar irodalmi folyóirattá nevelték ki. Az irodalmi lapok szokásos alakjában és terjedelmében büszkén viselte borítólapján a képes vasárnapi kezdet büszke nevét, a *Vajdasági Írást*.

Ez a folyóirat törvényes felmenője a jugoszláviai és most már magyarországi *Kalangyának* is.

A folyóirat irodalmi fontosságát nem kell külön firtatni. De az irodalmi szempontok mellett más jelentősége is van. Folyóiratot indítani, fenntartani, anyagiakkal ellátni, a szemben levő tábor anyagi nyomásával szemben a harcoss csoportot kialakítani, a lelkeket megnyerni, az eszme és a közösség között az összeköttetést megteremteni, a lelkeket megnyitni, felvilágosítani, az öntudatot ébreszteni, megértetni, hogy csak a magunk erejére vagyunk utalva,

•

és csak ebből az erőből juthat a nemzeti erő életmentő kifejtésére, ez a sok feladat az irodalom vállaira rakta a szervezés kötelességét is.

A koreszme mítosza szerint ott, ahol életnek kellene indulni, szervezetet kell építeni. Ott, ahol az élet működése megfeneklik, a szervezet átépítésével kell gyógyítani. Bennünket sorsunk másra oktatótt. Az életnek megvan a maga rendtartása, de ezt nem külső szándék, hanem belső törvény szabályozza. Hiába van ott szervezet, ahol élet nem indul. És hiába kényszerítünk ki szervezkedést, erőszakkal életet teremteni nem lehet.

De a vajdasági magyar irodalom maga az induló élet volt és ebben a fakadó erejében kereste magának a lehetőségeket, hogy működő és magasabb rendű szervezet legyen.

Lehetőségeket keresett és talált – ez volt egyik sorshordozó, tiszta értelme.

De a vajdasági irodalomnak a magyar életet formába öntő, szervezettel működtető, erő kifejtésre alkalmassá tevő és öntudattal megvilágosító munkája akkor vált nagy jelentőségűvé, amikor 1929-ben, a délszláv diktatúra kihirdetésekor a magyar politikai pártokat és szervezeteket a január 6-i rendelet megszüntette. A jugoszláviai politikának ez az erőművi beavatkozása tette kétségtelenné, hogy a délvidéki magyar kultúra és irodalom hordozza egyedül és kizárólag a délvidéki magyar nemzeti életet.

Annak a tételnek, hogy a nemzeti feladatokat a kultúrának és irodalomnak kell viselnie, mihelyst a közélet megromlik, sohasem volt fényesebb bizonyága, mint éppen a vajdasági kisebbségi élet, amelynek sem magassága, sem mélysége, sem ereje, sem szervezete, sem hangja, sem szava nem lett volna a délvidéki irodalom nélkül.

A délvidéki magyar kultúrmozgalomba és magyar irodalomban lehetetlen meg nem látni a nemzeti erők előharcosát, és lehetetlen meg nem állapítani, hogy az elfojtott magyar közéletnek akkor egyetlen megnyilatkozási formája. Így kapta azután a délvidéki magyar irodalom azt a jellegzetességet, hogy sokszor nem lehetett biztos határvonalat húzni író és csak egyszerű lélekműves között. Mindnyájan ott nyüzsögtek a kultúra és irodalom harcos gátjain.

Az alkotás és az aktivitás, az írás és a harc, az irodalom és az önmagát kockáztató kiállítás nem volt egymástól elhatárolható. A

határok elmosódtak, vagy a sajátosságok annyira egymás fölé tolódtak, hogy egyiket a másiktól megkülönböztetni nem is lehetett. Az irodalom maga a közélet volt: ennek minden átkával, terhével és gyönyörűségével.

Ennek a délvidéki szellemnek azonban nemcsak a magyar élet, hanem különösképpen az irodalom megszervezése is feladata volt. Abból a hivatásos tulajdonságából, hogy sorsunkat és életünket hordozta, következett áthidaló és összetartó ereje. Nem pazarolható, még kevésbé tékozolható. Az alkotás formája, az író irodalmi felfogása, sokféle társadalmi helyzetéből ki-kibújó alaptermészete, más-más rétegben gyökerező törzse, vagy más-más magasságba nyúló ága, másféleképpen sűrűsödő koronája, vagy különféleképpen zúgó lombozata, más és más nevelése és másképpen szívott kultúrája sohasem lehetett akadálya annak, hogy a sokféle fonálból szőtt zászlónak közösségi rostja legyen. Talán éppen az volt itt a szabály, hogy a legkülönfélébből váljon a legtartósabb szöttes. Lehet, hogy ez a maga primitív voltában a finom tapintású kezeket elriasztotta, de a szélvészekben és viharokban mégis ez volt a legtartósabb és a lobogásra mindig könnyen fölröppenő zászló.

Egy közös cél hidalt át eredeteket és irányokat. Így kellett ennek lenni, mert nem kevesebbről, mint az életről volt szó.

Ebből az összefogó erőből csak azok maradtak kívül, akiknek nem volt küldetésük a törvény betartása, vagy azok, akik az elhivatásnak éppen ellenállottak, vagy nem voltak eléggé hitvallók ahhoz, hogy kirántsák magukat a szégyenkalodákból, mikor az élet hívogat.

A Délvidék irodalmi szervezésének, ennek a szentül szelíd, de megszállottan kitartó és meg nem fordítható utú szerzetesi munkának már áll az emléke Szenteleky összegyűjtött levelezésében, amely a Szenteleky Társaság kiadásában Bisztray Gyula és Csuka Zoltán bevezető tanulmányaival jelent meg.

Kisebbségi életünkben talán az irodalmi szervezés az a terület, amely a legvilágosabban áll a nemzet ítélőszéke előtt.

A délvidéki magyar irodalom belső törvénye szerint növekedett. A csodálatos és megfoghatatlan élet hajtóereje és ennek a kényszerítő erőnek a küldetése tudatában boldogan engedelmeskedett. Ez az iro-

•

dalom azonban külső megnyilatkozásaiban nem volt a környezetétől független és növekedésében feltétlenül szabad. Ha a kor szellemének szülöttjével-szavával kellene meghatároznunk, ránk tolakodik az a megjelölés, hogy irányított irodalom volt. Az elrendelés, az elhívás, a belső törvény mindig az étellel egy irányú, annak mindig a szépségét, pompáját, fakadó erejét jelenti. Az irányítás pedig mindig valami olyan hatalmat jelent, amely a belső törvények igazságát töri meg. A törvény úgy érzi, hogy az irányítás a belső lényeg elárulása. Egyszeri lényünkkel a velünk adott istenit egyetlenegy formában kifejezni, az időben gyökerezni és mégis az időtlenbe lombosodni: a legszentebb törvény, a legbuzgóbb hit és a legáhitatosabb szerzettség. Csak az, aki a teremtésnek süketje, csak az hiheti azt, hogy az Isten zenekarát vezényelheti. Még a legnagyobb tilinkó is kényesebb erkölcsű annál, hogy az áhitatos dallamot elvétse. Az emberi hatalom a maga önteltségében és rendszabályozó kedvében a röppenő hangok után kapkod, hogy megfojtsa azokat. De csak a levegőben hadonászik és ökölbe szoruló markát saját körme marja föl. A hatalom mégsem szűnt meg soha, hogy a kisebbségi időben lehengereljen mindenkit, akit hitének megvallása eloldozott tőle. Egy újonnan született állam friss hatalmi vágya nem akart hallani arról, hogy a földi törvények mellett még más törvények is uralkodnak. A mindenekelőtt való rosta (cenzúra), a mindenkor lehető elkobozás és mindenek után alkalmazható szabadságvesztés, ez volt a kisebbségi magyar irodalom ellenőrzésének lényege. A kisebbségi lélek irodalmi megörökítésében nem az alkotás igazságát és szépségét szemlélte, nem az emberi lélek sokféleségének tiszta kiélését, az ember természetes jogainak nyilvánulását, hanem az egyformásító és a másfélét letagadó állam elleni békétlen mozgolódását, melyet le kellett nyírni, mint egy formabokrot, mert a maga törvényei szerint való növekedés különben elárulta a kellemetlen tény, hogy ő is ott van, megvan, megmaradt és sűrű kultúrában, feltűnő csoportban együtt él. Ráfigyelt az allegóriákra, szimbólumokra, a le nem írt szavakra, az ártatlan írásjelekre, még az el nem gondolt gondolatok is izgatták és beleolvasott mondatokba értelmet, amely csak a saját lelkiismeretében kísértett. Az induló növény azonban a jól válogatott anyagokból öntött és fölėje sziklásított réteget megporlasztotta,

szétszakította és kibújt a napfényre. De a lét erőfeszítésében sokszor napszámosmunkára kellett elhasználnia azt az energiát, amivel belső lényege szerint alkothatott volna.

Ez az új növény természetesen egészen máshonnan szívta nedveit, egészen más nap sugarait kereste, más levegőben lélegzett. Nemcsak azért, mert a kisebbség növénye volt, hanem azért is, mert életet, jóleső fényt, mély lélegzéshez tiszta levegőt csak egy egészen más világban kaphatott.

Nem fogadhatta el, hogy az egyedüli nyelv az államnyelv. Nyelve a létét – léte a nyelvét jelentette. Erről öngyilkosság nélkül le nem mondhatott. Nem fogadhatott el olyan tételt, hogy a magyar mélységekről és magasságokról a felnövő nemzedéket ne tájékoztathassa. Nem mondhatott le arról az igényéről, hogy az iskola a nagy magyar szellemművet (kultúrát) magyar nyelven oktassa. De még kevésbé arról, hogy magyar lényegét szabadon kifejtse, a művészi alkotásban lényét szabadon kiélje. Nem fogadhatta el a mesterségesen emelt akadályokat, a kultúra és irodalom terjesztésének fájdalmas megszorításait. Semmiféle hengert, lakatot vagy bilincset sem hagyhatott jóvá.

Az állam ellenérdekű igényeit tagadnia kellett. El kellett oldoznia magát minden olyan felfogástól, amely az élete ellen tört. Liberálnia kellett magát minden olyan kötöttségtől, amely gúzsba gyötört sorvadást jelentett. El kellett hajítania magától minden olyan vélekedést, felfogást, elméletet, bölcsességet, mely az élete ellen szólt. A fojtó levegőtlenégből el kellett menekülnie az éltető levegőre, a szűk látókörökből a széles emberi távlatokba, a gyűlölködő bizalmatlanság ketrecéből az ember méltóságát hirdető kék égbolt alá, a méltatlan szűkmarkúság kicsinyességeiből az emberség bőkezűségeihez. Így jutott el a délvidéki magyar irodalom ahhoz a belső magatartáshoz, amely már csak az európai hagyományokból tudott élni. Magyar sorsából, ebből az oly kevés nappal melegített mélységből nézett föl ezekre az európai magasságokra, s teljes szívvel és lélekkel vallotta azokat magáénak. A sorson és a próbatételeken keresztül jutott el a legmagasabb ormokra, és tiszta áhítózással mindig csak ide vágyott vissza, valahányszor az alacsony homlokú szándékok visszalökték a homályba.

•

Így volt egyszerre sok keserű csorbaságában kisebbségi magyar és emberi teljesség után vágyakozó európai. A nemzeti lét harcaiban az európai levegőből lélegzett és a legszebb emberi hagyományokból törve mindennapi kenyerét a legszentebb bűntöt tartotta elhajtva magától a kor minden ínycsiklandó eledelét. A méltatlan kisebbségi sors és az európai teljesség között megfeszülve hordozta harcos sorsát.

A kisebbségi sorsnak nagy élménye a délvidéki irodalomban mélyvizű forrásként buggyant elő, de vele együtt ömlött minden, ami az irodalmat ehhez a földhöz kötötte. Így határozta meg a délvidéki irodalmat annak a földnek sajátossága, melyen a magyarság élt, az a néprajzi jellegzetesség, amely belőle kiütközött, az anyagi élet számtalan nehézsége, amellyel küszködött, a megélhetés ezer gondja, mellyel számot kellett vetnie, a matéria különös rendje, melyet messziről jövő ismeretlen törvények és a belföldön készített jól ismert paragrafusok alakítottak. Így határozták meg ezt az irodalmat a magyarok és nem magyarok szokásai, erkölcei, egymástól elhatárolódó hagyományai, szembeszállásuk vagy egymást keresésük, a történeti múlt és az élő jelen, szóval mindaz, amitől egy bizonyos időben és helyen emberi létünkkel függünk, és amitől örök áhítózással az Isten felé folyton elvagyakozunk.

Ezt nevezzük tájnak, amely bennünket, embereket megfog és rabjává ejt. Nem úgy, hogy ő ragad magához és tart foglyaként bennünket meg nem oldozható bilincsekkel, hanem úgy, hogy ezt a tájat mi alakítjuk át lélekké. Minden csak haszontalanság, hulladék, csorba cserép, amit nem a lélek tükröz. Csak annyi a miénk, amennyit a lélek mienkké hasonlít. Sem a dolog, sem személy, sem eszme nem lehet a miénk, míg a lélek kohójában úgy hozzánk nem forrad, hogy az egésznek természetes részévé válik.

A táj is csak akkor a miénk, ha itt belülről már valójában szellemé finomult. Az egész tájból csak annyi a ténylegesen megfogható és tapintható, amennyit lelkünkben belőle valóságként őrzünk. És kétségtelen, hogy ez a szellemé finomult külső valóság, a lelki táj bevonult az irodalomba.

Így kellett lennie ennek, mert mindenki önmagán keresztül szűri a világot, amikor abból újat és életet alkot. Nem hajlíthatja el magát, nem vehet mást cserébe, és csak ennek a lelki tájnak különös hajlá-

sával kell megtörnie a világról belevetődő sugarakat és összefognia a gyújtó fénykévébe: a műbe.

A magyar szellemű egységes és oszthatatlan, de ezen belül a délvidéki magyar irodalomnak egészen különös az állása. Lényege és belső törvénye szerint regionalista irodalom. Ezen a legmélyebb élményen keresztül emelkedhetik csak a magyar és európai csúcokra.

És most feltolakodik a kérdés, hogy a délvidéki magyar irodalom alkotott-e valamit, ami a maradandóság mérlegét megbillenti. Álljon itt a hivatalos magyar kritika józan állásfoglalása, amely nem az élet, hanem a tiszta irodalom felől érkezik.

„Nem voltak sokan magyar írók, többnyire fiatal emberek, egy-két ügyvéd, orvos, magántisztviselő, egy kis csoport újságíró és még kevesebb volt a közösségük. Hazulról, az anyaország közönsége részéről nem kaptak jóformán semmi támogatást – ki tartotta idehaza, Budapesten számon, hogy mit csinálnak, hogyan küzdenek a Délvidék magyar írói? Lapjaink alig nyitották meg előttük hasábjait és egy esetet sem tudnék felhozni, hogy magyarországi kiadó délvidéki író könyvével lépett volna a nyilvánosság elé. Magukra hagyottan dolgoztak azzal a szívóssággal, amivel csak az irodalom megszállottai tudnak dolgozni, akár van szavukra visszhang, akár nincs... A *Kalangya* története pontosan azonos a délvidéki magyar irodalom történetével; könyvek ritkán és szinte véletlenül jelentek meg, a folyóirat volt az íróknak csaknem kizárólagos közlőszerve. Egy-két jobb napilap is segített, amennyire lehetett. Nagy művek nem jöttek így létre, az élet gondjai nem engedték meg az íróknak, hogy nagyarányú munkára foghassák össze erejüket, legjobbjaik műve is töredék maradt.” (Schöpflin Aladár – *Nyugati.*)

Pedig volt nekünk, délvidékieknek nyugati kultúrájú írónk, parasztokat sorjáztató elbeszélőnk, motorikus erejű szervezőnk, lihegő és fújtató mozdonyunk, formákat tördelő új keletű modernünk, lobogó hajú, tiszta homlokú lírikusunk, kispolgári problémákat fölvető novellistánk, kísértetekkel küszködő, köddel vesződő, hajszolt, üldözött és szenvedő szépírónk, harcosan vitázó nyugtalanunk, szociális fájdalomú lázongónk és lelkes hitvitázónk.

És ezért kell megemlíteni legalább azt a kis csoportot, amely magja volt a délvidéki irodalomnak: Senteleky Kornélt, Farkas Geizát,



•

Fekete Lajost, Csuka Zoltánt, Szirmai Károlyt, Kende Ferencet, Cziráky Imrét, Herceg Jánost, Csuka Jánost, Majtényi Mihályt és a fiatalokat, akiknek ez a mag már nem hagyomány.

A nagy magyar kritika már megmérte délvidéki irodalmunkat. De ugyanakkor nem vette észre a délvidéki irodalom nagy közösségi tettét: kollektív teljesítményét.

Ha mást nem is tett, mint hogy a nekünk ásott temetőárkot betöltötte és elsimította a jövő élet alkotóinak simább útjává, akkor is, talán névtelenül, de történetet írt.

Lehet, hogy név nélkül. Ám áll már az emlék szerte az országban a névtelen hősöknek.

Minden kornak megvan a maga feladata, amely nemcsak folytonos helytállást, hanem teljessé tételt és betöltést is kíván, és íme, a délvidéki magyar irodalom átlépve kisebbségi életének kész művén, felvette az elrendelés újabb édes igáját.

Ebbe az új szellemi sorsba Szeged is beletartozik.

Az egyenesen délre igyekvő Tisza Szegedről kinyújtja utánunk a karját s egy tájba ölel bennünket. Mi is a Tisza mellett gyökerezünk, s ha talán más szelek edzették is törzsünket, más sugarak is színesítették lombunkat, más viharok tördelték is águnkat, egy a talaj, amibe kapaszkodunk. Az Alföld sorsközösségének vagyunk gyermekei, s negyed évszázad után ismét egymás szemébe nézünk, egymás kezét fogjuk, újítgatjuk síkföldi sorsunk közös emlékeit, fürkesszük egymás lelkét, hogy az ismerős képben mindig csak önmagunkra döbbenjünk. Firtatjuk rokonságunkat, s akárhova nézünk, csak közös törzset és közös ágat találunk. Közös lombozat bomlik szemünk előtt, amely ugyanegy törvénnyel él, ugyanannak a napnak áldó fényéből. Szemléljük egymást és bámuljuk a közös vonásokat, az árulkodó hasonlatosságot, a mozgást, mely csalhatatlanul ugyanaz, a viselkedést, mely csak ugyanannak az egy családnak lehet sajátja, s nyiladozó szemmel ismerünk rá magatartására, amely csak ugyanannak a léleknek lehet külső megnyilatkozása.

A közös sors űz bennünket egymáshoz, és a család természetes kapcsolata, amely oly édes ajándék: a rokonalanság kietlenségében.

A veszély és biztonság egyaránt egymás felé terel.

•

•

•